

Politikati
rōpiratoh

75

75
563

MAGYARHONI

KORSZERÜ ESZMÉK.

IRTA

SZTRÓKAY BÉLA.

PEST,
MÜLLER EMIL KÖNYVNYOMDÁJA,
1861.

515F200769200

DR BALLAGI GÉZA.

Il eut suffi de ne point entraver le
developpement naturel de la Hongrie, et
la Hongrie serait a cette heure un de
pays de plus florissants.

J. E. H.

Mert ha majdan minden magyar
Egyet érez s egyet akar
Erönknek bár mi áljon
Ellent. kell hogy hátráljon.

7 2

GROF

TELEKI LÁSZLÓ

SZELLEMÉNEK

HAZAFIUI KEGYELETTTEL

AJÁNlja

A SZERZŐ.

TELEKI JASSÓ

SZELLEMENEK

FŐVÁROSI
KÖNYVTÁR
1912

A SZERZO

Gróf Teleky László szelleméhez.

Néma ihletség fogja el lelkem, midőn gyarló művemet dicső hazafi emlékednek — közöttünk élő szellemednek, szentelem.

Igen, néked volt az általam szentelve, midőn még életben valál. Rejtélyes kimulásod az utókor-nak egy fénysugárt, egy vezérsillagot hagy örök-ségül a rejtély megfejtésére, mely azon kétségtelen igazság, hogy Te az ármányos utaiban kifogyha-tatlan zsarnoki önkényuralom pestises légkörének mérgezett leheletének levél áldozata. Azon önkény uraloménak, mely különféle utakon sok kiki-áltott hazafiak által is képes a legjobb szolgálato-kat tétetni saját maga számára. Halálod nem lehetett akadály a annak, hogy ezen művet néked — szellemednek ne szenteljem. Ugy is éltedben, csupa szellem voltál. most már mint földi hü-velyedtől is megszabadult szellem élsz közöttünk.

Nevezzék bár gyengeségnek vagy előítélet-nek, vagy bárminek azon érzeményt, mely kebe-lemben él, miszerint hiszem, hogy szellemed örkö-dik felettünk. Ha a rossz utra tévelyedett, viszatér az igaz ösvényre, szellemed vezérli azt. Ha a honfi kebelben felbuzog a magasztos, dicső áldozatra kész honfiúi érzelem, azt szellemed lelkesíti. Ha egy láthatlan kéz majdan csatáinkban vagy végvesze-delmünkben nyújt felénk segílyt, azt szellemed mindenható ereje intézi hozzánk, s az ment meg bennünket végveszedelmünkben az enyészettől.

Es mi azon varázs, mely annyira vonzá lel-künket szellemünket lelkedhez szellemedhez? A dicső hazafias érzelem talán, mely áldozatra készen semmi veszélytől vissza nem rettenve, benned a szí-

vek legnemesbikében lakozott? Magasztos és dicső volt az érzellem szivedben, de hála az ég urának, hogy hazánkat megáldotta több ily nemes érzelmű fiakkal. Vagy tán a lovagias jellem, mely benned tanította az embert, a szilárd jellemű férfiut, a joért, az igazságért, szépért és dicsőért hon lángoló szívet becsülni? Meghajlik minden nemesen érző kebel ily magasztos jellem előtt, de ilyeket kedves honom lovagias jellemek hazája többeket mutathat fel, mintaképül más nemzetek számára. Vagy végre tán sokat magába foglaló szellemed mely körül ragyogta a homályt s világot árasztál általa a világtalanok szemébe, mély tudományos alapos ismereteid, elme tehetséged az istenség valódi szikrája, mély belátásod és valódi bölcseséged? Üdvöt és világot árasztál mind a hazára mind azon körökre, melyekkel honunk határain túl hazánk sorsát és állapotját, jogait és alkotmányát megismerteted. Dicső a tudományos és lángelme tehetség pályája, de azok voltak mind a hazán belől, mind azon kívül, mind a régiebb mind az újabb időben szép számmal. A hideg ész hidegen hagyja a szívet, azért nem az azon különös jellemvonás, mely bennünket bámulatra gerjeszt s határtalan vonzalmat kelt fel kebelünkben. Mert a szentírás szerint is, ha hegyeket rakhatnék egymás tetejébe, vagy az angyalok nyelvén szóllanék is, olyan volnék mint a csengő ércz és pengő czimbalom ha szeretet nincs bennem. De a végetlen tiszta igazságos jellem, mely kész éltét vérét és mindenét feláldozni a szent ügyért, melyben lelke él, melyben egy szemernyi önérdeket lelmi nem lehet, melyhez nem vezet út, mely által bármely érdeket lehetne kelteni benne, hogy vallott meggyőződésétől csak egy hajszálnyira is eltérjen, vagy hazája szent ügyéből csak egy szemernyit is feladjon. Ha az igaz ügy vagy ártatlanság elnyomatik; Cátóként

egy maga is képes arra, hogy a mellett rendületlen utolsó lehetéig megálljon, s nem mint a közlekedet a hatalom szava vezérli, vagy a tömegek hullámozása sodorja ingatag árába.

Továbbá, azon szeretetteljes hazafias emberbaráti érzelmed volt oka irántadi hüvonzalmunknak, melynél fogva nemes büszkeségedet abban helyhezéd, hogy a legkissebbeknek is szeretetteljes nyájasságod által tetted a véled találkozást édessé, s nem akarva önkénytelen is megnyerted a lélek vonzalmát és szivek érzelmeit. Mivel a polgári élet erényeit nem mások elhomolyosításában lelted, s a kikkel érintkezél, azok iránt a barátságos nyájasságot nem leereszkedésképpen gyakoroltad, hanem azt, mint a kevélységgel teljesen ismeretlen valódi ember becsülésből, mint mások tehetségeinek, erényeinek, érdemeinek és tiszta keblü jó akaratnak tisztelője és kiemelője tevéd, mely azoknak esett osztály részül, kiknek nem saját énjük van minden mozzanataiknál jelen, s minden cselekvényeik kiindulási pontja, nem a dicsvágy, hanem tudatja annak, hogy azon tehetségeket, melyekkel az istentől megáldatott, kötelessége másoknak hazájának és az emberiségnek használni. Azon előnyöket pedig melyekkel oly nagymértékben birtál nem érdemül tulajdonítad magadnak, hanem elfogta kebledet azon elégtűl érzet, melyet szoktunk érezni, midőn nehéz feladatunkat, kötelességünket, lelkiismeretesen és hiven teljesítettük. Annál fájdalmasabban esett nekünk elvesztésed, minél ritkábban lehetünk hozzád hasonló valódi szilárd önzéstelen jellemet, a minőt értett Diogenes, midőn égő lámpájával nappal embert keresett. És minél gyakrabban találkoztunk az irigység, káröröm, hiúság, önérdek alattomos kaján mysticismus rútpéldányaival annyival fájóbb azon seb, melyet kimúlásod, körülkből el-

költözésed szivün kben okozott. Végre Te a hazának valódi martyrja voltál, első ifjuságodtól kezdve, azon nemes tüzet mely kebledet melegíté a tudományosságnak, lovagiasságnak és forrón szeretett hazánknak szenteléd, mit, azon évek során melyeket a hazában töltél, oly jelesen megmutattál, s a hazáért, az igazságért küzdve, a polgári és lovagias erényekben öszpontosuló nemes tetteid által oly fényesen bebizonyítottál. Midőn a haza nehéz napjai jöttek, melyben minden polgárától áldozatot kívánt, akkor te neked jutott a néhez föladat, hazánk alkotmányát és közjogi viszonyait az azt nem ismerő külfölddel megismertetni, s midőn hazánk éppen a külföld ezen ignorantiájának áldozatul esett, — lön a te sorsod száműzetés és hontalan bujdosás, mely állapotodban nem szüntél meg a hazát hivatásához méltólag ismertetni meg a külnemzetekkel, kik a te lovagias jellemedben szilárd igazság szerető és hazafias érzelmeidben tanulták megismerni a magyart. Végre azon szomorú végzeted nem emlithető a legmélyebb fájdalom érzete nélkül miszerint menekült bujdosásodból hazatérésed oly gyászos volt, hogy legelsőbbben is, mint fogoly léptél a szeretet hon szent földére.

Legvégre rejtélyes szomorú halálad megkoronázta kiszenvedt éltedet s feltette fejedre azon martyr koronát, mely üdvöztönk, Socrates, Cato és egyéb halhatatlan férfiaknak jutott — az utókor kegyeletteljes tisztelete által — osztályrészü. Legyen szellemed velünk és segítse jobb sorsra ez árva hazát.

ELŐSZÓ.

Oly korszakot élünk, melyben a legfontosabb események egymásra halmazódva következnek s a közügyek ezen különböző színezetű változatossága, azokat különböző politikai stadiumokba helyezi. Azért ezen műnek nem feladata a változó politikai helyzetekről részletesen a napenként előforduló események szerint értekezni; mivel ezek inkább hírlapi térre tartozó tárgyak. Hanem ezen röpirat czélja: Magyarország alkotmányos jogait az ország törvényei értelmében tárgyalni, s bebizonyítani hogy azok nem vélt, de valódi százados törvények és gyakorlat által szentesített jogok, melyek a multban gyökereznek.

De egyszersmind megmutatni azt is, hogy azoknak érvényesítése nem csak politicalag czélszerű, hanem az mind az országra, mind az uralkodóra nézve valódi elkerülhetlen szükség.

Azért az igazságot függetlenül, minden tartózkodás nélkül, jóakarólag, meggyőződésem szerint kimondtam, mind az uralkodó, mind a bukott rendszer irányában, mind pedig az ország alkotmányára nézve azt kimondani kötelességemnek ismertem, s annak a jog alapján létesülendő jövő szervezetében, részben a közvélemény által is pártolt eszméket kívánok általánossá és érvényessé tenni, melyek bármely körülmények között a kiegészített, alkotmányozó országgyűlés tanácskozási tárgyai leendenek. Lehet, hogy sokban tévedek, azért igen örvedetes leend az nékem, ha mások jobb, és a jogalapján czélszerűbb javaslatokat teendenek, mert ohajtásom, nem önvéleményemnek szerezni elsőséget, hanem közös hazánknek csekély tehetségem szerint használni. Ha csak némely tárgyak lesznek is benne olyanok, melyek méltánylásra találандnak, vagy ha csak egy eszmém találkozend is helyesléssel az értelmcs közvélemény előtt, ugy azt mint általam vitt követ fogom tekinteni alkotmányunk új épületének felépítéséhez s az által már eléggé megjutalmazva érzendem magamat.

Nem is kell említenem, hogy a röpirat tárgyai olyanok, melyek mindegyikéről köteteket kellene írni, ha csak némileg is kiakarnánk meríteni a tárgyat, de az egy röpiratnak sem célja, sem feladata nem lehet. Azért erre nézve csak a fővonalokra szorítkoztam, melyek t. i. okvetlen szükségesek a tárgyak valódi megismertetésére, s a jelenlegi statusquoból leendő kifejlődésünk megérthetésére nézve.

Miután pedig ezen eszméket némi részben a külfölddel is megismertetni ohajtanám, azért ezen mű német fordításának jogát magamnak fentartom. Bármí legyen is szeretett hazánkról a sors könyvében megírva, minden esetben azon eszmék, melyek nyolcz százados alkotmányos életünkben kiindulva, a jog, s a politicalai czélszerűség és igazság elvein alapulnak, előbb utóbb kifogják vivni a magok diadalát. Én csak a tiszta lelkű önzéstelen jóakarát alapján létesülendő összetartásért emelek fohászt a mindnhatóhoz, a többire nézve, a legjobbat várom a nemzetek sorsát intéző ég urától. — De van az aranyak is salakja, fájdalom, hogy az hazánkban is különbféle alakokban rejtezkedik, így például: mig egy részről mint alkotmányos tisztviselő egyik megye ismert mysticus alispánja bizonyos coteriáknak érdekeit a magáival amalgamisálja, és creaturáit is maga köré gyűjti s azokkal es mysticus fogásai által minden vélemény szabadságot meghúsit, magány érdekeinek és hiú dicsvágygyal telt céljainak áldozza fel, a valódi érdemet az erényt es az igazságot. — Más részről pedig a minden áron hivatalába visszajuthatási szándék, a bukott rendszer némely hivatalnokait a legrosszabb szándéokra vezérli. Mig mások azok közül, kik jelenleg ismét hivatalba vannak, képesek a haza válságos perceiben magokat eszközül felhasználtatni (tisztelet a kivételeknek) de többen a haza alkotmányos jogai es törvényei s valódi érdekeinek feláldozásával is készek volnának hivatalukat viselni. Mind ezen mellékes magán érdekű férfiak száma, hála az égnek, hogy az, az egészhez képest kevés. Eppen nem eshetünk kétségbe tehát hazánk sorsa es jövője felett, mert ezek is, mint az olvasztó kemenczében a salak, elenyésznek s az igazság es a valódi önzéstelen érdem kifogja vivni itt is, a maga éademelett diadalát.

BEVEZETÉS.

Órák, napok, évek tűnnek el az öröklét végetlen ürében, egyesek és nemzetek életében, s ha vissza tekintünk ezen elmúlt időkre, akkor látjuk csak, mily befolyások alatt alakultak azon körülmények, s mely okok idézték elő azon helyzeteket, melyek egyesek, valamint nemzetek fejlődésére és boldogságára előmozdító, vagy azt hátráltató és megakadályozó befolyással bírtak.

Ha visszatekintünk az elmúlt szomorú emlékü 11 évre, bár ezen évek szenvedései és viszontagságai között a tapasztalás iskolájából sokat tanulmányozhattunk, még is saját élet feladatunkra, a tökéletesbülésre és nemzeti előhaladásunkra, ezen idő csak nem elveszettnek mondható. Nemzeti életünkben ugyan ezen tizenegy év nem oly sok, mint egyes ember életében, még is annak oly végetlen nyomasztó helyzetben és tétlenségre kárhozott tespedésben eltöltése, nem hagyhat maga után mást, mint keserű érzeményt és szomorú emlékezetet. Az angol megbecsülhetlen jelmondata „az idő pénz” — mi annyi vesztéségeink között azt visszavonhatatlanul elvesztettük.

Azért kell kétszeres erejűvel ujjá alakulásunkhoz hozzá fogni, hogy az elveszettet kipótolhassuk, de egyszerűs mind bölcs előrelátással s ildomosan, kétszeres eszélyűvel is, nehogy az újra építést rossz alapra fektessük és az épület ismét összeroskadjon, s ismét tizedekre, sőt tán századokra vessen vissza bennünket erkölcsi és nemzeti előhaladási pályánkon.

Hazánk jelen political stadiumában. minekelőtte alkotmányunk, törvényeink és közigazgatásunk szervezéséhez hozzá fogunk, szükség mind történeti jogaink és kifejlődésünk, mind államtani czélszerűség tekintetbe vételével, leggyakorlatibb indokokból eredő intézkedések nyomán, az újra építést megkezdeni. Ezeknek biztos alapján, az annyi megrázkodtatásokon keresztül ment, és

minden kül mozoghatást megsemmisítő nyűg alatt szenvedett hazánk állapotját; egy új boldogabb korszak igényeinek gyakorlatilag megfelelő irányfelé vezérelvén; annak jövőndő felvirágzását előkészíteni.

I

Belügy.

A törvényes alap mellett nyilatkozott az országgyűlés, annak összejövetelét megelőzték a megyei közgyűlések, melyek már akkor, mint az ország közvéleményének hiteles organumai, egyhangúlag hazánk törvényeit; az 1848-dik törvények által sanctionált elvek szerint vették kiindulási alapul, s egyhangúlag ezek értelmében nyilatkoztak, — annak alapján szervezték is magokat, s azok értelmében alakultak a bizottmányi közgyűlések, s választott meg a megyei tisztikar, melynek fokötelessége a bűntények elkövetőit a közrend és bátorság elleni vétőket a legszigorúbban büntetni mert csak oly intézményeknek ígérhetünk tartósságot, melyek a törvényeknek tiszteletet biztosítanak az által, hogy azok megsértőit szigorúan büntetik.

A mi a megyéknek a jelenleg tényleg létező kormányhozi viszonyait illeti. legigazságosabb s egyszerű mind legtapintatteljesebb azon megyéknek végzése, melyek kijelentették: hogy a közügyeknek sérelme ne történjék, s egyesek kárt s hátramaradást ne szenvedjenek, a levelezést és érintkezést ezen tényleg létező kormányhatóságaival a fenemlitett károk nélkül meg nem szüntethetvén; azért azt csupán ezen elv kijelentése mellett folytatják.

Az 1848-dik törvények felállíták a felelős kormányt s legelőször is a közigazgatásra nézve a belügyminis-
teriumot, mely hogy a megyei rendszerrel is összeegyez-
tethető, az kétséget nem szenved.

Ha például az országgyűlés abba a nézetbe lenne mely szerint az, hogy a miniszteri kormány törvénytelennek lenni vélt rendeleteit a megye közgyűlése félretehesse — a kormányzást nagyon megnehezítené — s a felelőséget csak nem lehetetlenné tenné. Ezen okból kiindulva az országgyűlés a megyék szervezetére nézve egy közvetítő rendszabályt állapíthat meg, mely szerint ily esetben első ízben a rendelet félretétethetnék azonnali felírás mellett. Azonban ha ezen okokkal támogatott representationnak fogantatja nem volna s a ministeriumtól ugyanazon rendelet fogantatosítása másodszor is sürgetetnék; tartoznék a megye közgyűlése azon kormányi rendeletet fogantatosítani.

Azonban az ily esetben a megye nehézségét a jogtalan rendelet ellenében, azonnal az országgyűlése elé terjeszthetnék, s ott a ministerium feleletre vonatván, eslekvénye helyesléssel vagy igazoltatnék, vagy a megyén történt igaztalanság és törvénytelenségnek azonnal elégtétel szerezhetnék.

Kivételes állapotban az országgyűlés lenne össze hívandó és csak annak megegyezésével függeszthetnék fel a ministerium a közjogi törvényeket, (mint Angliában a Chartát rendkívüli esetben felfüggesztik) és csak ilyenkor tartoznék a megye minden ministerialis rendeletnek azonnal feltétlenül engedelmesskedni.

Normális állapotban pedig a megyei önálló intézkedések és közigazgatási élet által eleje vétetnék mind azon hiányok, visszaélések és félszükségeknek, melyek a bureaucratic centralisatio árnyoldalát képezik, a közdolgozónak pedig a legcsekélyebb parányiságokig, nevetségig lassu folyamát sőt fenakadását eszközlik. Így történt például a bureaucratic centralisatio idejében, hogy midőn egy valaki, személy és vagyon bátorsága végett fegyver engedélyért folyamodott, de az tőle gyanus politicalai gondolkozása miatt — de még is minden okadatlás nélkül — az első forumon megtagadtatott. Az ügyet az illető fellebezte, keresztül ment a helytartóságon,

keresztül a kormányzóságon (Gouvernement) s míg leérkezett, az engedély addig pusztai lakán kirabolták az illető folyamodót, azután megvehette már a fegyvert, a mivel üthette a rabló nyomát.

Egy más megtörtént tény-t mint curiosumot, mihez hasonló száz meg száz eset adta elő magát, — felemlíteni érdekesnek tartok. Egy közigazgatási és törvénykezési járáshivatal szobájába oly kidült bedölt rosz kályha volt, hogy az nem csak nem melegített, de füstje mind az ügyfelek, mind a hivatalnokok szeméit megvakítással fenyegette. A járási hivatal főnöke már rég beadta a megyei főnöknek a felőli jelentését, hogy ezen járási hivatal helyiségében egy új kályha csináltatása szükségeltetik. A Helytartóság felküldte ezen jelentést Bécsbe — a Belügy Ministeriumhoz; de a tél igen hideg kezdett lenni, — a járási szolgabíró tovább nem várakozott, hanem kénytelen volt, az új kályhát megcsináltatni; Az illető mesterembert biztatta, hogy legközelebb majd utalványozzák néki a járandóságát. Csak ugyan vissza érkezik nagy sokára a Belügy Ministeriumtól, nem az utalvány, hanem hogy szakértők vizsgálják meg a dolgot miben van s azok véleményes jelentése küldessék fel. Megküldetik tehát a szakértők, kik tudniillik azon kályhát még néhai állapotjában ismerték, véleményes jelentése, keresztül megy az minden közbenső hatóságokon ismét a belügyministeriumhoz — a belügyministerium megkeresi a pénzügyministeriumot ennek utalványozására — a pénzügyministerium visszaküldi, hogy miután a kérdéses Járásihivatal vegyes, signálja a megkeresést, az igazságügyministerium is. Mindenütt természetesen elhever az ügy holnapokig, míg ismét a belügytől az igazságügy és onnét vissza a belügyhöz, onnét pedig a pénzügyministeriumhoz küldetik, ki az országos pénzügyigazgatóságot, s az ismét a kerületi pénzügyigazgatóság útján az illető adóhivatali pénztárt utasította, ezen kályha csináltatási költségnek kifizetésére. De ezalatt a tél, nyár, ős, és még a másik tél, tavasz és nyár is elmúlt, míg az

illető mesterember pénzéhez juthatott. Ezen eljárás pedig legalább hat száz pengő frt. áru munkába került a statusnak míg a kályha huszonöt frtért megkészsült. És hasonlók lehetne ezer esztet is előszámlálni, melyek mind azt bizonyítják, mennyire szükséges az ilyféle centralisációtól óvakodnunk s miket mind igen jó ismernünk, hogy tudjuk mit kelljen szorgalmassan elkerülnünk, hogy hasonló hibába ne essünk a mit pedig teljes centralisáció mellett elkerülni lehetetlen.

Ha pedig felelős miniszteriumunk s megyei rendszerünk lesz, elkerüljük az ily hosszadalmas és apró dolgokkal elhalmozott eljárásokat, mert a megyék ismerik legjobban helyiviszonyaikat és saját szükségüket és saját kebelökben csak is azok tehetnek erre nézve legcélszerűbb intézkedéseket.

A Kormány rendelte ügyekben a ministeriummal teszik magukat érintkezésbe s azzal egyértőleg intézik el a törvény korlátai között saját ügyeiket, összeütközés esetében pedig a felebb előadott közvetítő rendszabály érvényesítenék.

A megyei rendszer egyik lényeges joggyakorlata volt, hogy képviselő követeiből alakult meg az országgyűlés alsó táklája. Az 1848-ki törvények szerint a megyék kebelében felállított választó kerületek képviseltetik magukat, választott országgyűlési képviselőik által. A választó kerületekben szavazattal bir minden más kellek nélkül a nemesség, a ki 800 éven keresztül fentartotta az alkotmányt és magyar nemzetiséget, s mint honvédje a hazának, az országot. — Ha különben is historiai jogait hazánknek tiszteletben tartjuk s annak történelme iránt kegyelettel viseltetünk miért venné el az országgyűlés épen azoktól ezen jogokat, kik azt milliókkal megosztották, egyébiránt azt tenni az országgyűlésnek jogában álland de alig hiszem, hogy azt tegye, ha meg gondolja, hogy hálátlansági váddal fogja méltán illetni őt az utókor és a historia. Továbbá választási joggal birnak a honoratiórok, kik mint az értelmiség képviselői két-

ségtelenül hivatva vannak az országban a politikai jogok gyakorlatára. Végre kik legalább is egy negyed volt urbéri telekkel, vagy száz pengő frt. tiszta jövedelemmel bírnak. Valóban széles alap és így méltán képviseli az, az ország közvéleményét, ha csábítások s más izgató befolyások által tévutra nem vezetetik, hanem az a józan értelmiség szavára hallgat. s annak zászlója által vezéreltetik. Mert ellenkezőleg az veszélyes is válhatik, mint azt több képviselő választásánál sajnosan voltunk tapasztalni kénytelenek, ahol tudniillik a nép csábítások, ámitások, megvesztegetések, itatások s megvetésre méltó korteskedések által éppen azok által csábítottatik el, kiknek főkötelességük volna az ily visszaélések ellen küzdeni s az ügy szentségéhez és a szilárd férfias jellem méltóságához illőleg, a népet minden praeoccupatio nélkül szabad. részrehajlatlan és igazságos vélemény nyilvánításra buzdítani.

Erre nézve leghathatosabb ellenszer a szigoru országgyűlési verification kívül az volna, ha követjelöltek által kijelelt egyéneket a megyei központi bizottmányok kiküldenének; hogy mind a követválasztások előtt, mind azalatt netalán történendő visszaválasztásokat ellenőrizzék azokat feljegyezzék és az illető választási jegyzőkönyvekkel együtt az országgyűlési verificatorra felterjeszszék.

A megyei rendszer ugyan egyik fő lényegétől fosztatik meg azért hogy az országgyűlés nem közvetlen a megyék kifolyása, ebben némi anomalia látszik lenni. Mivel az 1848-ik 16-ik t. cz. a megyei rendszert az alkotmányosság védbástyájának tekinti az 5-ik t. cz. pedig mégis választó kerületeket állít fel, melyek a választás után azonnal széteszlanak. A megye alkotmányos erkölcsi testület, melynek a megye bizottmányi közgyűlése, kell hogy valódi kifolyása, képviselője, és organuma legyen. Azonban a megye közönségének mintegy bizalmatlanság szavaztatik akkor midőn attól megtagadtatik azon legfőbb joggyakorlat mi oly er-

kölcsi testülettől, mely az országnak főtényezőjét és nevezetes kiegészítő részét képezi, meg nem tagadható, hogy tudniilik az országgyűlésre követeket nem küldhetvén, azok által ön magát nem képviseltetheti, s ezen jogot átruházza oly egyes összejövetelekre (választó kerületekre) melyek semmi erkölcsi testületi személyiséggel, s így azok jogai és kötelezettségeivel sem bírnak, miután azok a választások után létezni azonnal megszűnnek. A megyék, ezen törvényes és szerkezetöknél fogva természetes jogai komoly megfontolást érdemelnek, s minden mellék tekintetek félretételével, egyedül a haza jövődjének s boldogságának biztos alapra fektetésével, szükség hogy azok megoldassanak. —

Ha azonban az országgyűlés a választó kerületeket továbbá is jelenlegi állapotjukban és szerkezetükben, meghagyná, szüksége leend az országnak garantiára; hogy a képviselők valódilag küldöiket képviseljék, s azok nézeteinek, eszméinek s szellemének kifolyásai legyenek. — Ezen czél elérhető, vagy utasítások által vagy a követjelöltek, politikai nézeteik és elveik irásba foglalt szerkezetének, az illető megye közönségéhez — melyben t. i. a választó kerület kebelezve vagyon, benyújtása által.

A mi a megyei bizottmányi közgyűlések olyatén eljárását illetné, mely szerint a kebelökben létező választó kerületek küldötjeit, utasításokkal lássuk el, az ellen és mellett a hirlapokban is bőven felhozott védokokat nem akarom itt ujra ismételni, mert a vitának végre is eredménye az, hogy igen dicső, ha egy nemzet fiai annyi lelki felemelkedettséggel bírnak, hogy az ország sorsát szabadon, minden realis biztosíték és törvényes ellenörködés nélkül kezeikre lehet bizoni, akkor nem szükség semmi garantia, mert akkor a jellemiszilárd és szellemdús emberekben szintannyi kezességet lehet találni mint egy egész megye közönségében, s utasításokra egyáltalán fogva szükség nincsen. De ha a dolog ellenkezőleg állna, s ellenkezőleg látná azt az országgyűlés, vagyha egy két or-

szágygyülés folyamatja mást bizonyítana, akkor a választók ugy is oly követeket küldenének az országgyűlésre, kik az utasítás mellett fognak nyilatkozni, mivel a magyar legjobban hisz annak, a mit lát, mert a tényeket, melyek megtörténtek, sem meghazudtolni, sem ignorálni nem lehet, — Akkor minden esetre találandó módot az ország, hogy képviselői ne önkényesen hanem valódiilag képviseljék küldőiket, s ha szükség fogná kívánni, a választókerületnek több tagjai kérelmére az illető megye bizottmányi közgyűlése által azonnal vissza fog hivatni, s új választás alá bocsájtatni, mihelyt hűtlen leendő küldői előtt vallott politikai nézeteihez.

Ugyanaz áll akkor is, ha az ország a megyei rendszert csakugyan az alkotmányosság védbástyájának tekinteti s azt a maga valódi jogaiban fentartja, ezen esetben megszűnnek a választókerületek általi követválasztások s akkor a megyéknek kellend népességi arányuk szerint egy, két, három vagy négy követet küldeni, s ugyanannyi számú szavazattal felrubáztatni.

Arra nézve pedig, miszerént azon képviselők szükség hogy csakugyan küldők nézeteit, akaratját és kívánatait tolmácsolják — vissza kell mennünk országgyűléseink eredetére s vizsgálat alá kell vennünk azok történeti folyamát, céljait és szerkezetét. —

Senki sem fogja tagadhatni, hogy az országgyűlésnek a nemzet akarat valódi kifolyásának kell lenni. Történetünk is bizonyítja, melylyel kevés nemzet dicsekedhet — hogy a mi országgyűléseink egyidejűek az ország első foglalásával s elébb meg volt a tényleges gyakorlat, mint azt az elmélet cifra formákba szoritotta volna. Ki kételkedhetik azon, hogy a midőn az ország mintegy testület minden tagja jelenlétében tartja gyűléseit s szabad akarrattal alkot törvényt, hogy az a mit határoz, ne volna a nemzet valódi akaratjának kifolyása. Ebből fejlődött ki a rendi alkotmány, a midőn a rendek, a nemesek, képviselők valamennyi tagjait a nemzetnek.

Végre midőn a kevesebb vagy onnal b'ró nemesek-

nek nem vala módjukban, hogy az országgyűlésen holnapokat sőt éveket töltsenek saját költségükön, elhatároztatott: hogy azok képviseltessék magukat megyénkint, kiknek pedig nagyobb módjuk vagyion, saját személyükben jelenjenek meg az országgyűlésen. Innét származott az alsó és felső Tábla.

A királyi városok és káptalanok pedig mint erkölcsi nemes testületek már rég rendes képviselési joggal bírtak az országgyűlésen. Az 1848-ki törvények által a rendi nemesség, kiterjesztette politikai jogát a népre, és azzal összeolvadt. Valamint a megyei rendszerben a rendiség helyébe a népképviselőlet lépett, de annak régi jogai lényeges változást nem szenvedtek, úgy a rendi képviselőlet helyébe az országgyűlésen is, a népképviselőlet lépett, de azért annak jogai lényegesen nem változtak, — sőt azokat szélesebb alpra fektetvén sokkal inkább megszilárdultak. Mint például, ha az alapja szélesbítették és erősítették meg valamely épületnek, azért az épület még sokkal erősebben az előbbi alakjában fennállhat. Valamint Pestmegyének követe képviselte ezelőtt közvetlen a megye mintegy tizezernyi nemes lakosát, míg most ugyanazon szerkezetben is képviselheti, annak összes ötszázezernyi lakosságát.

Mi most a megye? Erkölcsi testület, melynek összes lakosságát képviseli a bizottmányi közgyűlés.

S mit kell képviselni egy követnek az országgyűlésen? Az országgyűlésre akár a megyék, akár azok kebelébeni választó kerületek küldik a követeket, azok mindig azért vannak ottan, hogy az egész megye sok ezer főből álló választó lakosai saját személyükben jelen nem lehetvén, azok helyett vannak ott jelen, s ennél fogva nem lehet egyebet nyilvánítaniok, mint azt, a mit azon sok ezer főből álló választók nyilvánítanak, ha jelen lehetnének a gyűlés színhelyén.

Igen, de sokan azt állítják, hogy midőn azon képviselő megválasztatott, és székét az országgyűlésen elfoglalta, megszűnt azon megyét képviselni, mely őtet köz-

vetlen maga, vagy választó kerülete által küldötte, mert ő azután az egész országot képviseli? minden esetre igaz hogy azon követ képviseli az egész országot ugy t. i., mint bárminek alkatrésze képviselheti az egészet, a megye vagy választó kerület alkatrésze levén az országnak; így ezen alkatrészek küldöttjei képviselik az egész országot. De az azelőtt is mióta csak követek küldetnek az országgyűlésre, mindig így volt; mert kétféle jogi szempontból volt a megyéknek követe jelen az országgyűlésen: 1-ször mert illető megyéje, miután őt megválasztotta követeül, képviselte megyéjét 2-szor mivel, illető megyéje nem csupán azért választotta őt meg, hogy kizárólag megyéje ügyeit képviselje, hanem hogy az egész országnak törvényt alkosson, s annak közügyeiről tanácskozzék s annak hajait a szükséghez képest elintézzé; tehát már a megye megválasztotta őt, hogy az egész ország ügyeiről tanácskozás tekintetéből, képviselje az egész országot. Természetesen a megye megkívánta, hogy a közügyekben nézeteit követe tolmácsolja, s azért adott utasításokat küldöttjének, mert több kezességet látott egy vármegyében, mint egy emberben.

Hogy az 1848-ik törvény szerint, de a dolog természeténél fogva is meg kell maradni a képviselő helyi nevezetének, hogy ezen város, vagy ezen választó kerület képviselője, a melyik t. i. őtet képviselőjéül megválasztotta — már csak a megválasztási ténynél fogva is, — abban ugy hiszem senki sem kételkedhetik, de az nem is tartozik a dolog lényegére, mert hogy azon követ az egész országot fogja képviselni, az kétségtelen — és akkor képviselheti csak az méltán az egész hazát; hogy ha mindenik saját választó kerületének nézete szerint nyilatkozik, s így az összes választó kerületek küldöttjei képezvén az országgyűlést; azok az egész ország szellemének s közvéleményének valódi kifolyásai lesznek.

Az ellenörködés pedig a megyék, illetőleg a városok közgyűlése által gyakoroltathatnék, vagy oly utasítások által, melyek a fő nézetekre és elvekre szorítkoznának, ez

elegendő volna arra, hogy ez által az egész ország közvéleménye valódiilag nyilvánuljon. Vagy pedig a követségre megválasztandók, mielőtt megválasztatnának, politikai hitvallásukat és nézeteiket írásba adják be, a megye bizottmányi közgyűlésekre. Ez pedig oly módon ellenörködnek, hogy ha az illető küldött nem politikai hitvallása és nézeteinek értelmében nyilatkoznék, vagy szavazna az Országgyűlésen, úgy választó kerületének több tagjai kérelmére—a megye bizottmányi közgyűlése, csak azon esetben és csupán akkor hívhatná vissza; ha az országgyűlés, egy kiküldött bizottmánya által, csakugyan a felhozott vád igaznak találtatnék. Ez esetben az illető küldött újra választás alá hocsájtatnék, ha megválasztatnék, újra, az igazolná a képviselő helyes eljárását, ha pedig más követ választatnék, az igazolná a választó kerület s illetőleg a bizottmányi közgyűlés nézeteit s eljárását:

Végre még azt vethetné valaki ezen szerkezet ellen, hogy az bár jogi szempontból helyes, de politikai nézetből el nem fogadható. Mert az államtan, a politika nem csak avval foglalkozik mi jogos (quid juris) de avval is mi czélszerű (quid consilii) és mi helyes, az állam érdekei előmozdítására, s ezek szerint mi felel meg legjobban az országgyűlés czéljának és feladatának. Ezen szempontból tétetik azon ellenvetés, hogy ily szerkezet mellett a követek nem tanácskozhatnak szabadon: az utasítási rendszer mellett ahhoz vannak kötve, a politikai hitvallás ellenőrzése mellett pedig a megyei közgyűlés ellenörizvén őt, vigyázni kell néki; nehogy olyas valamit nyilvánítson, melyet az illető megyében létező ellenségei félre magyarázhatnak, s őt új választás alá hocsájtván, megis buktathatják. De erre lehet viszonzni hogy az utasítások által a követ a fő elvekre nézve azokhoz van kötve, hogy ez által az előforduló kérdésekben küldői nézeteit tolmácsolja, az nem csak jogos de egyzersmind helyes és czélszerű is, mert épen nem is volna jó ha pillanatnyi szónoklati fölhevítések ál-

tal hagyná magát vezetetni, vagy épen saját egyéni érdekéből csatlakoznék egyik vagy másik párthoz. Hanem a megyének higgadt meg fontolással, és feltehetjük hogy valódi gyakorlati tapintattal készült utasítása, sokkal gyakorlatibb és czélszerűbb törvényeket és intézkedéseket hozhat létre.

A mi pedig választása előtt beadott politikai elve és nézetei iránti nyilatkozatát illeti, azok ha választó kerületében létező ellenségei által félre magyaráztatnának, annak megbirálása keresztül menne a megyebizottmányi közgyűlésén, az országgyűlés kiküldött bizottmánya által is, annak alaposága megvizsgálatnék megbirálatán, ha a vád alaposnak találatnék, az újra választás alkalmával kitűnnék, hogy birja-e még az illető képviselő választóinak bizalmát vagy sem, és ez valódi biztosíték volna arra nézve, hogy politikai hitvallásához és nézetéhez hű maradjon a képviselő, és sem ígéretek, sem más külső befolyások által el ne hagyja magát tantoritatni soha. — Ezekből önkényt folyó következtetés, hogy oly képviselők, kik az ország egyes választó kerületei bizalma által minden felelőség és törvényes ellenörködés nélkül küldetnek az ország törvényhozására és országos ügyeinek elintézésére, miután azok saját egyéni véleményük és nézeteik alapján tanácskoznak, testületük jogi szempontból véve nem képviselői országgyűlési testület, hanem az ország közbizalma által választott országos törvényhozó tanács természetével bir. De bárminek nevezük is azt, itt csak különösen az a kérdés, hogy jó e czélszerű-e ha feltétlen bizodalommal bizzuk, egyes gyarló emberekre minden törvényes ellenörködés nélkül az ország sorsát? Hogy ha azok ezen bizalomnak mindég megfelelnének, azt mondanám igen. De a következtetés, a régi országgyűlések tanu bizonyossága szerint is, aligha ellenkezőt nem fogna bizonyítani.

Hogy az országgyűlés a követi utasítás vagy az említett törvényes ellenörködés mellett az ország politikai nézeteinek és közvéleményének mindenkor csalhatlan

kifolyása lenne, már csak az is bizonyítja: hogy ha a ministerium az országgyűlésen kevesebbségben lenne, nem lehetne neki az országra hivatkozni, s az országgyűlés fölosztatása s új választások elrendelése által kételkedni abban, hogy az országgyűlés nem mindenkor az ország közvéleményét képviseli. De mindezekre a következés legjobban megfog bennünket tanítani. A ki Belgium s Anglia stb. parlamenti rendszerével kívánna ellenbizonyítékokkal élni, annak azt felelem, hogy a magyar sűbát, sem a belga köpeny, sem az angol vizhatlan kabátért nem adom, lehetnek azok czélszerűek ott, de ez meg legczélszerűbb itt nálunk. Mert a különbféle országok szokásai, értelmiségi anyagi és erkölcsi állapotának fokozata, mind meg annyi lényeges tényezők egy ország alkotmányos szervezetére nézve. — S a tapasztalást és historiai életünk kifejlődését semmiféle czifra teoriáknak fel nem áldoznám soha.

Hogy azonban az országgyűlési követek választhatósági képessége bizonyos feltételek által korlátoltassék, az nem elkerülhetlen szükség; mivel már a választási képességgel bíró egyénekről felkell tennünk, hogy elegendő megfontolással belátással és ítélő tehetséggel bírnak, oly képviselő választására, kinek kezébe bátran letehetik, az ország sorsát; mivel különben a széles bázis a választó képességre több rosszat mind jót eredményezhetne. Mind ezen a megyékben kebelzett választó kerületek országgyűlési képviselőire nézve előadottak, állanak az 1848-ik törvények által képviselettel fökrüházott városok és szabad kerületekről is.

A mi a felső táblát vagy ha úgy tetszik a felső házat illeti, hogy ha annak történeti alapját és eredetét is kívánja tekintetbe venni az országgyűlés; akkor a nemeség a földbirtokkal, mint az országnak fötényezőjével fogja az alapját képezni, az országgyűlés ezen kiegészítő részének. Akkor kifogna mondatni például, hogy minden nemes, kinek legalább tízezer holdnyi földbirtoka van, tagja a felsőháznak. Mivel természetesen a földbirtok

lenne itt az alap, s nem a báró, gróf vagy hercegi czimek, melyek történetünkben eredetileg ismeretlenek, s csak németországból át szivárgott idegen nemesi czimfokokozatok, és csupán czimek reális vagyon nélkül, jogosan semmi tekintetbe nem jöhetnek.

Vagy ha történeti alapja az ország gyűlésnek semmi figyelembe nem vétetik, akkor ezen említett tétel így módosítatnék: hogy bárki ha 10 ezer holdnyi földbirtokkal bír, az országgyűlésen székkal és szavazattal bíró tagja a felsőháznak. Hogy a kettő közül melyik fog megállapítani, az, az illető országgyűlési képviselőktől függend; hogy t. i. mily szempontból indulnak ki az országgyűlés rendezésénél, hogy azt tabula rásának tekintik-e, vagy oly institutionnak; melynek alapját ezred éves történetünk szentesítette meg. Az ország zászlósai s a főispányoknak, a nádoron kívül, ki minden tekintetben a király jelen nem létében, annak személyét képviseli, vagy megkell szünni felsőházi tagoknak lenni, vagy azoknak oly hivatalnokokul kell átalakulniok, melyre az országgyűlés által kijelelt életfogytiglani hivatalnokokat nevez ki maga a király, hogy t. i. azok a kormánytól függetlenül az ország bizodalmat bíró egyének közül neveztesse ki.

A római és görög egyház főpapjai, hogy ott üljenek-e továbbá is vagy ne a felsőházban, azt elhatározni szinte az összejövendő constituáló országgyűlés feladatja leend. Ha csakugyan azt találná határozni az országgyűlés, hogy maradjanak azok továbbra is tagjai a felsőháznak; úgy azt hiszem, hogy a protestans superintendensek is, székkal és szavazattal bíró tagjai leendenek az országgyűlés felsőházának.

Végül, még az országgyűlési képviselő háztagjainak megválaszthatóságára nézve megjegyzés nélkül nem hagyhatom azon feltételt, hogy a megválasztandó képviselő, a magyar nyelvet tudja. Erre nézve határozat nem is szükséges, mert ha olyan képviselő választatnék is, ki a magyar nyelvet nem bírja, bizonyosan lenne az országgyűlés az irányában oly türelemmel, hogy őt kihalgtatná saját

nyelvén is, ha megértené felelni is rá, ha nem értené meg a feletti sajnálatát fejezné ki. Hogy az országgyűlésen, valamint a megyei gyűléseken is, szólhatnak ugyan a tagok saját nyelvükön, de ezen gyűlésekben csak egy diplomatikai nyelv lehetséges, melyen t. i. az eredeti jegyzőkönyvek és okmányok szerkesztetnek az kétségtelen, s az magyarországban, csak a magyar nyelv lehet, azt úgy hiszem, elfogulatlan értelemmel senki sem fogja kétségbe vonni, de a községeknél lehet az ügyeket, a lakosság nyelvén vezetni, s a községi ügyek kezelésénél, ha a községben lakozó minden nemzetiségek tekintetbe vétetnek; akkor bizonyosan a különböző nemzetiségek méltányos kívánatainak elég fog tétetni. S ha találkoznának még is lázítók és bujtogatók kik igazságtalan és méltánytalan követelésekre izgatnák a különböző nemzetiségeket, mivel azok célja nem volna egyéb, minthogy a jó egyetértést megzavarják, s a lecsilapodott kedélyeket újra fölzaklassák, azok ellenében fogja tudni az ország jogait érvényesíteni.

Minthogy az országban lakó különböző nemzetiségekről van szó, egy nemzetiséget, érintetlenül nem hagyhatok, mely vallására, szokásaira, életmodjára és foglalkozására nézve, a többi nemzetiségektől különböző és ez a zsidó.

Hogy ő vallására nézve különböző mi tőlünk, azért józan értelemmel senkisé fogja őket kárhoztatni, még ha saját nyelvüket beszélnek, az ellen sem lenne semmi kifogásunk, de tudjuk, hogy nem beszélnek, mert azt már csak tanultjaik tudják. De van kifogásunk az ellen, hogy az ő vallásukban olyan alap elveket tanítanak, melyek az összes haza nagy családjában a beolvadást gátolják, s a status céljával ellenkeznek, s a keresztények és zsidók közt leronthatatlan válaszfalat képeznek. Altalláta ezt már több évekkkel ezelőtt az izraeliták felvilágosodottabb része, s a kor és józan értelem igényeihez képest reformálták is magokat. Mivel vallásuknak az alapja az ó testamentomi szentírás s abban helyes magyarázattal semmi

megbotránkoztatót nem is találhatunk. De később keletkeztek külömbféle mysticus papjaik által szerkesztett Thalmudjaik, a mikben sok olyan elvek és ámitások találhatók, melyek nem csak a status ezéljaival, hanem a humanitás és méltányossággal is ellenkeznek, s olyanok; hogy azon választó falaknak, melyeket felállítanak, lerontását lehetetlenné teszik. E szerint nem mi keresztények, hanem éppen a zsidók izolálják el mi tőlünk magukat. De nem csak vallásuk által, hanem szokásaik és életmodjukra nézve is elszigetelik magokat az izraeliták. Már pedig átláthatnák annyi századon keresztül azon közmondás igazságát, hogy si fueris Romae romano vivito more, a mely honnak mind terheiben, mind jótéteményeiben részesülni kívánnak, szokásaihoz, és életmodjához is alkalmazzák magokat. Ugy is más országokba például Francia honban a zsidók sokkal inkább felvették az ország szokásait s lakosainak életmódját, minthogy ottan valami feltűnő külömbiséget lehetne találni közöttük és az ország többi lakosai között. De még legfontosabb az izraelitákra nézve saját érdekükben is foglalkozásuk, lássuk azt is közelebbről. Magyar honunkban lakó nemzetiségeken, ha végig nézünk a Magyar, német, tót, szerb, oláh Ruthen stb. népeket látjuk, hogy azok a tudományos pályán lévőkön kívül, nem csak iparosok és kereskedők, hanem nagyobb számmal földmivelők, ugymint: zsellérek, napszámosok, földmiveléssel foglalkozó cselédek, egy negyed, fél és egész telkes gazdák, kik közvetlen saját szorgalmuk és kézi munkájuk által szerzik meg élelmüket, s nemzetgazdasági szempontból értékesítik és teszik jövödelmezővé munkájuk által a status vagyonát. Hogy áll mind ez a zsidókra nézve? láttunk-e zsidót, a ki rendesen kaszállás, kapálás, gyűjtés, cséplés, nyomtatás stb. gazdasági kézi munkákkal foglalatoskodnék? ugy-e bár hogy nem, tehát mért nem lesznek szegényebb sorsu hitfeleik gazdasági munkákkal foglalkozó cselédek, napszámosok, zsellérek, egy negyed, fél és egész telkes gazdák, hogy így az állam hasznos polgárai lehetnének s megosztanák a ter-

hes foglalkozásokat is többi polgártársaikkal. De mit tesznek e helyett, azokat kivéve kik az orvosi pályán vannak, vagy csekély számmal iparüzéssel foglalkoznak; mind kereskedők, s ha még oly szegények is, még is azon pályára adják magokat, vagy hajhászi és egyéb üzéri dolgokkal foglalkoznak, s ezen pályán keresik, perfas et nefas szabados és tiltott eszközökkel s igen gyakran meg is találják szerencséjüket. Olyan nemzetnél, melynek nincsenek oly gyengeségei s nem anyira őszinte, hogy ezen gyengeségeket mások által felhagyná használni mint a magyar, az olyan nemzetnek talán nem volna szüksége védelemre, egy oly nép faj ellenében mely speculativ tehetségekkel felruházva, eszélyessége hogy nem mondjam ravaszága által bennünket anyagi tönkre jutással fenyeget.

Nem szándékom a keresztényeket pártfogolni a zsidók rovására, mert azok igen sok speculativ emberei között is annyi gaz találkozik, hogy azok embertelenségei a zsidókéit jóval felül mulják. De csak az a dolognak a veleje, hogy a potiori fiat denominatio, a zsidóknak nagyobb része foglalkozik kereskedési üzlettel, természetes tehát hogy már a szám arányánál fogva is több vissza élés fordul náluk elő, mint a keresztényeknél. A kérdés tehát mi lenne ennek legczélserűbb orvossága? Az, hogy a zsidók közül mennél kevesebben adják magukat a kereskedési s egyéb speculativ foglalatosságra, s minél többen az agriculturára. 2-or. Mind saját mind az ország érdekében alakulnának a zsidók között olyan egyletek, kik szegényebb sorsu hitfeleiknek egy negyed, egy fél vagy egész telket vásárolnának, azon megtelepitenék őket, hogy közvetlen a földmivelést kézi munkájuk által gyakorolják. és ezen vásárlási öszveget évenkénti törlesztés által vissza is fizethetnék. Tíz esztendő elforgásáig, minden földmiveléssel foglalkozó izraelita földhaszonbérloknek, saját hitfelekezetükbeli cselédeket ajánlanának, s úgy intézkednének, hogy azok számának legalább fele, saját hitfelekezetökből való lenne.

3-or. Kereskedést vagy bármely üzérkedési foglalatosságot jövődre nézve felsőbb engedély mellett, azon feltétel alatt kezdhesen, ha tíz ezer forintnyi befektendő valódi tőkét kitud mutatni, mely valódiilag saját tulajdona legyen. Ha pedig egyszer ellene csőd nyitattott, többé semmiféle üzérkedést ne kezdhesen. A hamis bukáások és egyéb csalásokra nézve pedig általában mindenkire nézve igen szigorú büntetések volnának szabandók a törvényhozás által.

4-er. Jutalmak tüzetnének ki a saját személyükben legszorgalmasan gazdasági munkákkal közvetlen foglalkozó izraeliták számára.

5-ör. Miveltebb és értelmesebb része az izraelitáknek már úgy is reformálta magát, az ezekhez csatlakozás a többi izraelitákra nézve is kötelezőleg mondatnék ki, és azok kik csatlakozni vonakodnának semmi polgári jogokban sem részesülhetnének. A reformált izraeliták samaguk vennék vallási szerkezetüket revisio alá, s ha találatnék még benne olyasvalami, a mi a humanitás és hazafiui köteleességekkel össze egyeztethető nem volna az a kor igényeinek és hazafiui köteleességeknek megfelelőleg önön maguk által eltörlendő, vagy megváltoztatandó lenne.

6-or. Ha ezek megtörténnek teljes házasodhatási szabadság adathatnék nekik a keresztényekkel, s kik ily vegyes házasságra lépnek egyenlő jogaik és kötelezettségeik volnának a többi honpolgárokkal, és a gyermekekre nézve, a viszonyosság elve alapítatnék meg t. i. hogy a fiuk apjuk, a leányok anyuk vallását kövessék; kivéve, ha a szülők közm. egyezéssel abban állapotnának meg, akár házasságuk előtt, akár azután, hogy gyermekeiket a keresztény vallásban neveljék, vagy ha a gyermekek 16 éves koruk betöltése után, úgy nyilatkoznának, hogy ők keresztények akarnak lenni.

7-er. Már most előre, kikellene mondani a törvényhozásnak, hogy tíz év alatt mind ezen előadott pontoknak megfelelővén, már most előre ezen föltételek teljesítése mellett

kimondja, hogy akkor minden hivatalokrai képességgel ruháztatnak fel, hogy ösztönt kapjanak ezen idő elforgása alatt magukat a többi honpolgárokkal amalgamizálni. Addig pedig földbirtokot tulajdonosi joggal, csupán két volt urbéri telket, vagy 100 holdat, maximumot birhatnának. Tíz év múlva az előbbifeltételek alatt ezen korlátolás is teljesen megszűnnék. Ezen tíz év épen azért tüzetnék ki nekik; mert bizton reményli a haza, hogy ezen idő alatt azon cél tökéletesen eléretik, mely szerint az izraeliták megszűnnek külön nép osztály (cast) lenni, hanem lesznek csupán külön vallás felekezet.

II.

Vallás közoktatási ügy.

A mi a közoktatás ügyeit illeti, arról az 1848-dik 19. czikk igen helyesen rendelkezik, a tanítás szabadságát állapítván meg. Hogy t. i. kinek tan rendszere s elvei szerint tanitassék bizonyos tudomány, tökéletesen a tanárok belátására s ezek közül az illető tanulók, hogy melyikét választák, azt a tanulók tetszésére bizza, mely tudományos nézet többféleiség üdvös eszmecserét, és eszmesurlodást idéz elő, melyből a valódi jó és árnyoldala minden tanelveknek s tanrendszernek legjobban kitünik.

A historia, bölcsészet, ész jog s politikai tudományok biztosítva lesznek ez által, hogy bármi szabad nézetek legyenek is abban foglalva, azok el nem nyomathatnak soha. hanem valódi nemes szellemi verseny fogja eldönteni, hogy melyik fog győzni, s melyik elbukni, a tudományok világában.

A 20. czikk a vallás és közoktatás ügyeiben minden bevett vallás felekezetre nézve igen helyesen intézkedik, midőn rendeli; hogy minden egyházi és iskolai szükségletek közálladalmi költségen fedeztessenek. Elvégre tehát a protestansoknak méltányos kívánatai is tekintetbe fognak vétetni, melyszerint a status által anyagi

segélyezésben fognak részesíteni, melyet minden esetre igénybe vesznek, nem forogván fenn többé semmi veszélyeztetés egyházi önállóságuk és önkormányzatukra nézve, egy felelős ministerium véd paizsa alatt, melynek feladata: minden vallás felekezet jogait védeni és méltányos kívánatait figyelembe venni, s azokat lehetőleg érvényesíteni.

Segítve lesz tehát valahára azon rég sinylett bajon, mely szerint különösen a protestans és görög nem egyesült vallásfelekezetek papjai és nép iskola tanítói nagy részének, az élet első szükségeivel küzködve, anyagi nélkülözések között, kellett végig haladni nehéz rögös pályájukat, mely mellett természetesen szenvedett az egyház, szenvedett a nép tanítás, minthogy azok nem felelhetnek meg feladatuknak, kik ezeknek vezetésével bizattak meg, mert saját egyéni és családi szükségük fedezése, vette igénybe tehetségük és idejük legnagyobb részét.

A nép iskolákban a kötelező tanulás, a szegény sorsu gyermekek tanulmányi szükségeik fedezése és minden netalán létező tandíjtoli fölmentésük, ösztöndíjak alapítása, melyek mind meg annyi emeltyüji a nép nevelésnek, bizton reméljük, hogy a leendő felelős kormány figyelmét nem fogják kikerülni.

III.

A sajtóról.

Egy országnak, melynek feladatja az előrehaladás és politikai életének valódi szabad mozgathatást biztosítani, legfőbb tényezője a sajtó szabadság.

Az elmúlt tizenegy év alatt, habár az irodalom azon ágaiiban, mely politikai életünkre nem vonatkozott, nagyobb élénkség mutatkozott is, (mi hazánk politikai tétlenségre kárhoztatott helyzeténél fogva természetes is) mindazonáltal a tudomány s általában az irodalom bizonyos zsihasztó befolyás alatt nyögött, mely a szellem te-

remtményeit a gondolatokat korlátozta, az eszmék szabadröptét gátolta.

Mint hogy sajtó szabadságunk, sőt még megelőző censuránk sem volt, mindig azon szorongató helyzetben hozatott az író, hogy költségesszen nyomtatott munkája lefoglaltatván, az oleum et operam perdidi közmondást sajnosan tapasztalja saját kárával. Az irodalom pedig oly formán tünt fel, mint azon bőtermés, melyben a sok kereszték és csomokból álló gabona szalmájára igen sok, de szemre nézve sokkal kevesebb termést nyujt számunkra.

A sajtó szabadság az 1848-dik XVIII. t. cikkben foglalt sajtó törvények által biztosítatván, azok korlátai között, hazánkban a tudományok s az irodalomnak egy jobb jövődőt várhatunk, s annak fölvirágzását bizton remélhetjük. Ezen sajtó törvények a gondolatnak szabadságot, az eszméknek szabad folyást engednek, míg más részről a vissza éléseket, melyeket a sajtóval a legnagyobb mérvben lehet elkövetni szigorú büntetéssel fenytetni rendelik, talán a hirlap szerkesztőire rendelt cautionak kissé fölcsigázott öszvegre határozásán kívül (mely 10 ezer forintra határozatott, a legnagyobb bírság pedig csak 3 ezer forintot tesz ki), ha az esküszékek hivatásuknak valódilag megfelelnek, tökéletesbb és szabadabb sajtó törvény még tán soha sem létezett egy országban sem.

IV.

Földmivelés, ipar és kereskedés

A földmivelés ipar és kereskedésnek a jó kezelés, szak értelem és czélszerű versenyen kívül főtényezője a hitel, hogy állott ez honunkban az elmúlt tizenegy évek alatt? Az államadosságok oly szerfelett megszorodtak,

hogy e miatt nem is rendezhette az osztrák bank ügyeit, valamint azt jelenleg még kevésbé rendezheti, minthogy az államot terbelő viszonyait a bankkal tisztába nem hozhatja mivel a banknak igenjelentékeny alapját képezik az ingatlag statuspapírok, melyek egy hitel intézetnek sem adhatnak biztos alapot soha.

A direct és indirect adók minden nemei oly fölcsigázott mérvben vettettek ki az országra, hogy azáltal az ipar vállalatok nem létesülhettek, s a melyek folyamatban voltak vagy keletkeztek többnyire elbuktak, s közelszegényedés fenyegette a házát.

Ehhez járult még, hogy a vasutak külföldi kezekre játszása által, az országban még meglevő csekély ércpérez készletnek is nagyobb része külföldre szivárgott.

Emelte még az agasztó helyzetet az uzsora törvény, mely az uzsorásoknak biztosította a legnagyobb keresetet, mivel a megszabott öt vagy hat $\%$ száztóli kölcsön ilypénz viszonyok között valódi mystificatio volt, mert a helyett, hogy szabad pénz verseny által a tőkék honunkba szivárogtak volna, s ha eleinte 10 vagy 12 $\%$ száztólira történtek volna kölcsönök, utobb még is 5 vagy 6 $\%$ száztólira is örömet adattak volna, mert a tőkék concurrentiája által azok árának vagy is kamatjának csökkentése eszközöltetett volna. De az éppen ellenkezőleg történt. A tőkék becsületes tulajdonosai s a hitel intézetek többnyire csak igen nagy garancia és biztosítékokra kölcsönzék ide tőkéiket nagyobb öszletekbe, s így kisebb ingatlan birtok tulajdonosai, volt jobbágyok kölcsönt a sok nehézségekkel s áldozatokkal járó árva pénztári kölcsönökön kívül nem kaphattak, hanem kénytelennek voltak 20–30 száztóli kamat fizetéssel uzsorásokra szorulni. A nagyobb birtokosoknak hazánkban tudjuk, hogy nagyobb részt birtokaik nem voltak intabulált terhek nélkül, azok pedig igen ritkán juthattak hitel intézeti kölcsönhöz például (a Banknak legkisebb kikölcsönzött tőkéje 5000 forint volt,) ha valakinek birtoka 40 ezer forint értékű volt is, és már például 5000 forint volt reá intabulálva nem

kaphatott még 5000 forintnyi kölcsönt, mivel a földadót a jövedelemnek 16°/_o vették alapul, s annak százszorozott összege vétetett fel a föld egész értékének, így ha a 40,000 forintos földbirtok, adó alá felvett jövődelmezett 1600 forintot, a földadó volt tőle 16°/_o-vel 256 forint, ennek százszorozott összege vétetett föl a birtok értékének, tehát az 25,600 forintot tett ki. Az 5000 forintnyi terhen felől tehát még 5,000 forintot sem a Bank, sem más hitel intézet nem kölcsönözött, mint hogy ezen számítás szerint a hypotheca a tőke értéket kétszeresen sem fedezte. Pedig ezen 256 forintnyi adóösszeg az országos adó, az urbéri kármentesítése s a közlegelői országos és községi pótlékokkal és a földadóba nem foglalt, ne tán létező jövődelmű adókkal (például Malom regále szőlő dézsma stb. jövődelmektől terhekkel) együtt, reá ment ötven sőt még több száztolira is, hol voltak még a fogyasztási és egyéb indirect adók, melyeknek szinte a jövődlemből kellett fődöztetniök. Ezekből származott azután az a curiosum, hogy gyakran a haszonbérbe kiadott földbirtokoknak nem haszonbéri összege, hanem lehető jövődelme vétetvén fel adó alapjául, a birtok tulajdonosnak haszonbéri összes jövődelme nem volt elég az adó fedezésére, s így az száz, ^o/_o is fölül esett. Azt tehát az illető birtokosnak jövődelmén felől is, pótolnia kellett. Ezek következései, a kisebb és nagyobb földbirtokosok sűrű bukásai voltak.

A kereskedés, mely gyakran a leglankadtabb állapotban pangott, azt az illető üzletek tulajdonosai legjobban tudják. — Természetes is, hogy ha a természető oly tulságosan terheltetik, hogy legközelebbi szükségeit is alig fedezheti, ez által legtöbbit szenved az iparos és kereskedő. Azért voltak ezek következései, mind a kisebb, mind a tekintélyesebb kereskedők sűrű bukásai, kik természetesen több más kereskedőket összeköttetéseiknél fogva rántottak magok után.

A mi hazánkban a gyáripart illeti, a szeszgyárakat kivéve (melyek azonban szinte az accisok súlya alatt

nyögtek) részint vonaglottak, részint végkép megbuktak különösen, melyek társulati vállalatok voltak, azok kezelése a nyomasztó adók, drága élelmi szerek következtében, drága munkabér mellett igen sokba került, bukásuknak szükségkép be kellett következni. A helyett pedig, hogy a magyar ipar védetett volna, az mindinkább elnyomatott, a legújabb ipartörvények pedig azt ismét egy adó forrássá nyomorították volna; gyáriparunknak felvirágzását pedig még a legkedvezőbb körülmények között is alig remélhetjük, míg azok hazánk s az örökös tartományok között az iparművekre, nézve szükség parancsolta védvámi rendszabályok, által a szükséghez képest, egy időre nem biztosítatik, míg t. i. elnyomatásából magához üdülve a külipar irányában a versenyt megkezdheti.

A közlekedési eszközökre nézve bár tagadhatlan, hogy az utóbbi tizenegy év alatt szép előhaladás történt, de még sem érhattünk távol sem oda, hová elértünk volna, ha országunk 1848 óta virágzása szép pályáján megmaradhat, okvetetlen elérendünk. Az 1848-ik XXX. tör. biztos kezességet nyújtott arra, hogy a közlekedésre is megtörtént volna minden, mi egy nemzet kereskedését nagygyá emelheti. A fiumei vasut létesítése, mely ezen törvényczik által biztosított, összeköttetésbe jó hazánk tengeri kereskedése által a világkereskedéssel, mely jelen századunkban annyira fontos, hogy a nélkül egy ország anyagi állapota biztosítva nincsen. A tengerpart az ország piacza s a tenger a lehető legolcsóbb közlekedési és szállítási eszköz. Ha például egy természetnek vagy iparosnak, piacza nincs, hol természetményeit, vagy iparműveit eladhassa s honnét szükségleteit bevásárolván, azokat fedezhesse; az oly természet vagy iparos nem él, hanem csak tengődik. Így van az, országokkal is, a mely országoknak tengere az az piaczai nincsenek, az mentül nagyobb lesz időhaladtával az ország lakosainak száma és népesedése, mely által szükségleteik szaporodnak, annyival kevésbé lehet az ország virágzó erős és hatalmas,

Erre nézve hazánkat illetőleg, még semmi sem tör-

tént, annyival inkább kellene a törvényhozás által, a felelős kormány egyik fő feladatául kitűzni, tengerpartjainkra kellő figyelmet fordítani.

A pénzügy.

A pénzügy, melynek az elmúlt tizenegyévi kezeléséről elmondhatjuk, azon magyar közmondást, ne szólj szám nem fáj fejem.

Roppant volt a költség, mely ezen colossalis gépezetet, melyet a Bachrendszer alkotott s melynek 500,000 szurony volt összetartó kapcsa fentartotta. Valjon hogy ezen iszonyú gépezetet fentarthassák, a pénzügyet czélszerűen kezelték-e? gazdálkodtak-e, az állam egyéb akadályaiiban lehető legnagyobb takarékoszággal? Oh épen nem, mert a pénzzel úgy bántak, mint a közöskazal szalmájával, hogy azt boldog boldogtalan hordta, utalványoztattak milliók minden indicált szükség nélkül, mintha csak a chinai császár palotájában elfoglalt, vagy más elengességes tartományokban sarozolt vagy zsákmányolt összegekről lett volna szó. S hogy azon összegek azon czélra forditattak-e, melyre utalványozva voltak, az már nem tartozott a dologhoz, annyival inkább, minthogy igen sokaknak volt arra szükségük, lapos erszényüket kényük kedvük szerint megtölteni; mennyi sok történhetett addig, mig ebből egy kis szemnyi rész napfényre kerülhetett a Bruck-Eynattenféle ügy eljárás által.

Hiheti e józan értelemmel valaki, hogy reánk az adó azért vettetett, hogy az, az állam gépezetének föntartására lett volna szükséges, s nem azért, hogy bennünket elszegényítsenek, kizsákmányoljanak s az I. Lipót alatti Lobkovicz minister elvei szerint Hungariam prius faccio pauperem deinde catholicam, et in fine germanicam, csak hogy most elébb akarták németté tenni az országot. Ek-

ként hazánkban a közinséget előidézvén, bennünket a szolgálai járomhoz szoktassanak, minden nemesebb érzés belőlünk kiöljenek.

Az ily kormányról írja Aristoteles (kormánytana 5. könyvében) A zsarnok ne engedje meg, hogy alattvalói nagylelkűségre és erényességre emelkedjenek, az őszinte s jeles embereket távolítsa el magától, tiltsa meg a köz-összejöveteleket s vendégeskedéseket, mindenütt kémekeket tartson fők és alantiaik közt, viszsza vonásokat és pártosságot eszközöljön, a népet szegénységbe döntse s szüntelen foglalatoskodtassa, ne nyerhessen az időt maga állapotja felől eszmélkedni, új meg új adó alá vesse azt, a szabadon gondolkozókat ne szenvedje országában idegeneket inkább mint honfiakat alkalmazzon hivatalokra.*)

Ezek szerint érdekes volna tudni, hogy voltak-e ezen urak között, a kik ezen elveket érvényesítették hazánkban olyanok is, kik csakugyan hitték, hogy magyarországot több tizedekig vagy talán századokig is ellehet ilyen módon kormányozni. s azon czélt, hogy magyarországot németté tenni, s az ausztriai birodalommal össze forrasztani sikerülend, elfogják érni. Valjon volt-e csak egy ilyen urak közül, ki a magyar jellemről csak legkisebb fogalommal birt is, hogy azt komolyan hitte volna, hogy magyarország nem önálló magyarország többé, mely az ausztrák birodalommal csak az uralkodó személyében van összekötve, hanem a német ausztrák birodalomnak egy valóságos kiegészítő része. Hogy találkoztak-e mondhatni ilyenek azt nem tudom, de hogy a kormány nagyobb része ezt soha sem hitte, az a napnál világosabb tény, mely e következőkből derül ki:

1-ször Ugy bántak mivelünk mint azon haszonbéli bányák bérlett földjeivel, ki már az utolsó évben gazdál

*) Lásd a magyar akadémia évkönyveit VII. kötet II. kötet tály 14. 515-ik lapon.

kodik s azután kezéről lemegy a haszonbér. Az mindent elkövet, hogy mentül inkább kizsákmányolja a földeket. Mi tehát minden évben lemenendők voltunk a bérlő kezéről.

2-szor Ha már azon statusquo föntartása évenként 500,000 katona tartására került, igyekeztek volna legalább ezen roppant kiadást, mennyire tehető volt más uton meggazdálkodás által kipótolni, de mit tettek ezek helyett? legalább megháromszorozták ezen kiadásokat, például a pénzügyi hivataloknál a tömérdek sok protocolok és rubrik kezelése olyan volt, hogy a mit ott végzett 30. hivatalnok, azt czélszerű kezelés mellett 3 egyén még sokkal jobban elvégezhetette volna.

3-szor A földbirtoknak adó alá fölvétele, az ország öszves földbirtokos és földművelő lakosságának boszantására és kizsákmányolására volt irányozva, a catastralis fölmérés megtörtént, jöttek a fölvevő commissiok, ezek után jöttek az adó commissiok, azután a reclamatio commissio, azután a classificáló commissiok, azután a localisáló commissiok, azután a sok panaszok, melyekre ezen végtelen sok és költséges commissiok eljárása szolgáltatott okot, megvizsgálására ismét eljött a reclamationalis, a rectificationalis és adó commissio s midőn ezek bevégezték munkálataikat, akkor tünt ki, hogy mind ezeknek munkája tökéletlen, haszontalan, hanem az egészet újra kell kezdeni. De hát tudják-e tisztelt olvasóim mind ezek mennyibe kerültek? annyi millioba, hogy ha egy ember száz esztendeig élne, és soha egyebet nem tenne, csak mindég pénzt olvasna még se birná azt a tömérdek összeget megolvasni.

4-szer A nem egyenes adók, milyenek voltak a fogyasztási adók kezelése, borra, pálinkára, lusra stb. kivetett adók, mellyek az ugynevezett fináncz őrség által kezeltettek. Azoknak kezelése oly rendkívül sokba került, hogy az a jövedelem nagyrészét felemésztette. (absorbelta) mivel ellenörködésre föltötte nagy személyzet szükségeltetett.

Ha tehát a rendszernek állandóságot ígérték s azt jövőendő időkre is fennakarták tartani, nem kezeltették volna azt ily költséges módon, önmaga nem is adta volna azt ki a kormány haszonbérbe senkinek, annyival kevésbé oly lelketlen haszonbérloknek, kik a községeket a boszantásig zsarolták, Hanem vettetett volna ki minden községre-a község meghallgatása mellett fogyasztási-adó, átalányképen-azon öszvegnek ha mindjárt csak fele része is, mely ezen rendszer mellett az illető községekből évenként mint fogyasztási adó jövedelem bejött.

Ezen fogyasztási egyenes adót sokkal szivesebben fogadta volna el minden község, egy részt azért, mivel az csak felényi lett volna, mint különben fizetett, másrészt azért, mert mind a zsaroló haszonbérlettől mind a boszantó fináncz őrségtől megmenekedett volna. Még is a kormánynak sokkal több haszna és jövedelme leendett, mivel a roppant kezelési költségtől megmenekedett volna. Ily esetben az igaz a fináncz-commissarusok megvesztegetve a bérlők által és egyetértésben azokkal, nem zsákmányolhatták volna az országot, de a községek és az egész ország nem lett volna szüntelen oly zaklatott helyzetben épen úgy, mint midőn az ellenség az országot szabad zsákmányra bocsájtja.

5-ször a dohány a magyaremberek oly nélkülözhetlen szükségére nézve, a kormány nem úgy intézkedett volna, ha nem a kedélyek izgatott állapotban tartása, ha nem rendszere állandósítása lett volna célja, hogy ezen szükséget, melyet az országban az urtól kezdve a legutolsó pór kunyhóig a dús gazdagtól kezdve a koldusig mindenki oly nyomasztólag érzett, s azt tilos dohány tartása által igyekezett enyhíteni. Ugy a kormány nem az egyed-áruságot hozta volna be az országba, hanem vagy a dohány termő földekre, vagy a természetett dohányra vetett volna ki mérsékelt adót, sőt a dohány árulókat is megadóztatván, a dohány szabad árczikk maradt volna ugyan, de a határszéli magas vámok által a külföldre nem lehetett

volna vinni azt. Tehát a dohány nagy részét, melyet a termesztők eladtak, a kormány vehette volna meg, s állíthatott volna például dohány tözsöket, hol a dohányt olcsóbban adhatta volna, mivel azon dohánytól, melyet megvett sem termesztési, sem árulhatási adót nem kellett fizetnie. Akkor ennek következése leendett az, hogy nem csak örökös tartományaiban rég gyakorlott dohány egyed árusági szükségleteit fedezhette volna, hanem magyarországon is a dohány árusságot szabad concurrentia útján, a maga kezéhez vehette volna. Ennek következése pedig az leendett, hogy a termesztőkön kívül elhasznált dohány szükséglettel, a kormány látta volna el az országot. S nem lett volna szüksége azon roppant költséggel járó financiazörség institutiora, s így mind az országban a kedélyeket csillapultabb állapotban tarthatá, mind saját jóvedelmét szaporíthatta, kiadásait pedig tetemesen kevesbithette volna.

6-szor. Végre a ki Magyarország történetét s a magyar jellemét ismeri, tudhatja, hogy a magyart nem a nyomasztó zsarolásokkal, mely benne szorgalmat fejleszt ki, lehet megtörni, sem az üldöztetésekkel, mely közte összetartást, sem a zsarnoki önkénnyel, mely benne megtörhetlen szilárd akaratot eredményez, nem az elszegényítések, mely sorsának nemes büszkeséggel viselését s öndudata érzetében lelki felemelkedettséget szül. Hanem éppen ellenkezőleg kényelmes helyzet által, mely benne keleti semmit nem tévést, szabad kényre bocsájtás által, mely köztök visszavonást és féktelenséget, édesgetéssel, mely benne elérzékenyítő engedékenységet, dúsgazdagsággal, mely benne elkorcsosodást, nemzeti önérzete el-tompulását, s a hiúságnak, divatnak bábként majmolását eszközli, lehet a magyart nemzeti lételeiben meg-nigatni.

De a német nyelvnek, a közigazgatási s törvénykezési buraueratiába behozotala, s annak az iskolákban az ifjuságra reákényszerítése, nem germanisatiót eszközöl, hanem éppen ellenkezőleg az a német nyelvet gyűlöle-

tessé teszi s azok, kik ezelőtt örömet tanulták volna meg azt, most annak megtanulásától irtóznak s kerülik, mint a rémet, mely őket ijesztgette. Nem akkor volt Magyarország a germanisatio veszélyének kitéve, midőn II-ik Jozsef a német nyelvet Magyarországra kényszerítőleg behozta, mert ez által inkább ellenkezőt, a nemzeti önértetre ébredést eszközölte. Hanem veszélyes volt az ország elnémetesítésére Mária Terézia udvara és korszaka. A ki finom tapintattal édesgetéssel a németesítést annyira vitte, hogy a mágnásokat elkorcsosítván, azok közül az Orczy családot kivéve, már egyetlen egy sem tudott magyarul beszélni.

A tatár a török járom és az ausztria ház alatti több szomorú bonyodalmak, eléggé meggyőzhették a kormányt arról, hogy a magyart mind ezen veszélyek inkább megdedzették, s nemes öntudatra ébresztették. Miért akarta ő tehát Magyarországra a lehetetlenséget létesíteni, holott tudta, hogy az nem eszközölhető? A felelet igen egyszerű, hogy azon uraknak soha eszök ágában sem volt ezen kormányrendszert, mellyet alkottak, Magyarországra állandósítani.

Hanem magokat egyrésről addig, míg lehet hiú álomba ringatni igyekeztek, míg más részről fötörekvéseket lapos erszényeik megtöltésére irányozták. Ezek voltak azon okok, melyek szükségessé tették Magyarországra a roppant direct és indirect adók kivetését s a sok állam kölcsönök fölvetését; hogy legyen, miből gazdálkodni a mi zsebeink rovására.

Az adókulcsok részleteibe nem akarok belé ereszkedni, de hogy az országban az adókulcs aránytalan és sujtó volt, s legjobban sujtotta a földadó, nagy városokban pedig a házadó, az ingatlan birtok tulajdonosait az eléggé ismeretes. Mert az iparos gyáros sat. nem annyira szenvedett a tetszése szerint bevallott jövődelmére vetett adója által, a kereskedő bankár és váltó üzlettel foglalatoskodó pedig a ki az országban leginkább képviseli

seli a készpénz készletet, aránylag legkevesebbet fizetett. Egy mennyire lehet igazságos adókulcs kidolgozása, volna feladatja egy országgyűlési bizottnánynak, melynek tekintetbe kellene venni a következő elveket :

Statusban alakulásunk legelső és legközelebbi célja, a személy és vagyon-bátorság, azért természetes, hogy a statusnak legelsőbben is szükséges azon költség, mely megkívántatik arra, hogy a személy és vagyon bátorság föntartassék, mind belül az országban, mind az minden kül ellenségek ellen megvédezhessék.

Erre nézve szükség, tekintetbe venni az ország vagyoni állapotját, s közjöveldmi forrásait, mennyire fedezhetők ezek által azon szükségletek s ha azok nem volnának ezek által fedezve, a hiány kétségtelen adó által leend fedezendő. Hogy mennyiben veszik ezen szükségletek igénybe az adókat, épen attól fog függni, hogy mennyit lehetend majd a status második céljára t. i. az állambani jólét felvirágoztatására fordítani. Ezekből önként következik, hogy az ország lakosait azon adón kívül, melyet a személy és vagyonbátorság okvetlen megkíván, terhelnⁱ legfőlebb csak annyival szabad, mennyit az ország lakosai megfizethetnek a nélkül, hogy az valami különös ter-, heltetésükre esnék, anélkül hogy azt nagyon megéreznék mert mihelyt az adó annyi, hogy az a lakosságra érzékeny nyomasztó hatást gyakorol, nem a status jólétének fölvirágoztatására szolgáló eszköz, hanem épen ellenkező, s a vagyonbátorságot magát veszélyezteti, mivel a lakosoknak egyenkint és így az egész országra sujtó hatást gyakorol. Hazánk jöveldmi forrásai oly dusan jöveldmeczők, hogy a sóból, a bányákból s a kincstári s koronai földbirtokokból a harminczadók s egyéb mellék bevételekből annyi jöveldme van az országnak, hogy az a személy és vagyon bátorság és így a rendőrség és hadsereg tartására normális állapotban elégséges, a nélkül hogy azt, szükség volna valami tetemes adóval pótolni, s ha igen, úgy az nagyon csekély lehetne. A hatósági testületek, millyenek a kir. curia a helytartó tanács, a

kerületi és váltótörvényszékeknél az egész hivatali személyzet fizetése nagyobbrészt kitellett a dijakból, melyek mérsékelten megvoltak az ügyekre szabva, anélkül, hogy azokra gyűlöletes stemplikre szükség lett volna. A megyék közigazgatása és törvénykezése hasonlíthatlanul kevésbé került a katonák is, szükségleteik meghatározott ároni kiszolgáltatása által, tetemesen kevesebbé kerültek. Ugy ha jelenleg Magyarország állapotját, például a német szövetséges tartományok, pénzvizonyaival, kifejlett iparuk, kereskedésük és gazdaságukkal egybe vetjük, továbbá saját házi viszonyainkat azokéival összehasonlítjuk. Midőn például Szászországban a jövedelem 5-száztozolja fizettetik adóul s ez által eszközöltetett, hogy beviteli és kiviteli kereskedelmünket egybevetve, annak mérlege mindég kedvezőtlenül ütött ki részünkre, gyár-
iparunk pedig eddigelé még lábra nem kaphatott soha és jövedelmi forrásaink előnyeit bizton állíthatjuk, hogy normális állapotjában az országnak a jövedelem 2. vagy legfőlebb 3%-jét lehet mint egyenes adó maximot megállapítani anélkül, hogy a status maga egyes lakosai irányában igazságtalan zsarolást kövessen el.

És mi módon lehetne azt leg célszerűbben fölosztani (repartiálni), hogy az egyenlő arány meg ne sértessék?

Legelőször is a fogyasztási adót lehetne nem a mindennapi szükségletek, hanem leginkább a fényüzési élvezeti és kényelmi cikkekre nézve behozni. A direct adót pedig természetesen jövedelmi arány szerint leendő szükség kivetni, például a földbirtokoknál nem mint az osztrák kormány alatti eljárás volt, hogy ezen első classisú földholdjától ennyi jövedelemnek kellenne lenni s aszerint vettetett ki az adó, hanem valóságosan mennyi jövedelem van valamely földtől, a szerint vetendő ki reája az adó, ennek pedig alapja a haszonbéri öszveg, melyet megadni szoktak azon vidéken, továbbá jó és rosz termés egybevetése és munkáltatási költségeket levonva, mennyi tiszta jövedelem van bizonyos vidék különféle osztályozott holdföldjétől. Vagy végre a hol részbe is

vétetik földbirtok valamely vidéken, hányadán szokták azt megmunkálás végett kivenni, felébe, harmadán s a t. kaszálót, szántóföldet, ezen esetben az ilyen fél vagy harmadrész jövedelem veendő fel tiszta jövedelemül. Legelőktől: mennyi járó jóság legel rajta évenként s mennyi fűbér fizettetik darabjától azon vagy hason minőségű legelön az örzetési költség levonatván.

Az erdőktől szinte az azokbani legeltetéstől járó jövedelem is fölveendő lenne. A fának pedig folyó ára rendszerént meg van minden vidéken, mely többnyire csekély változatnak van alávetve, azért azoknak, melyek rendezett állapotban vannak sectiókra felosztásából 3 évi vágás közül, a legtöbb s legkevesebb mennyiség között középevi vágást szükség felvenni; a makk és gubacs jövedelem noha a legbizonytalanabb aszerint, mennyi sertés járt rajta és hány mérő gubacs szedetett össze benne, erre nézve öt évből jövedelem mennyiség lenne összeveendő például első évben a makkoltatás gubacsból (és suskából) bejött tiszta jövedelem 5,000 forint, második évben csupán csak annyi jött be hogy a kezelési költség volt fedezve általa, a harmadikban 8,000 forint, a negyedikben 2,200 forint, az ötödikben 3,500 forint, ezeket aránylag mind az öt évre szélesztve, esik minden évre 3,800. forint, tiszta jövedelem. Ennyi után lenne tehát az adó kivetendő. A kereskedők tartoznának könyveiket az adó összeírásra kiküldött bizottmánynak előmutatni, melyből kitünnék, hogy áll évenkinti tiszta jövedelmük s a szerint fizetnék a reájuk eső adót. Megjegyzendő itt hogy ezen bizottmány tagjai eskü által lennének kötelezve, hogy senkinek mikénti állását föl nem fedezik. Hogy ha azonban valamely kereskedő passivumát és kezelési költségeit és kiadásait nem akarná bemutatni, a bizottmány lenne feljogosítandó; hogy az államra nézve legelőnyösebben készített jegyzék által pótolja ki ezen hiányt, mely jegyzék azonban mindég a kimutatott bevételekhez arányosítandó, s abból levonatván, ekként vétetnék föl a tiszta jövedelem. Ugyan így állana a gyárosokra

és iparosokra nézve is. Ha pedig ezek között volnának olyanok, kik az activ jövedelmet sem volnának képesek kimutatni hasonnemű kereskedők, gyárosok vagy iparosok, mesteremberek, kézmivesek, kiknek jobban vagy legalább is úgy foly üzletük mint azon illetőnek, kinek jövedelme felveendő, mindenkor a status előnyeire vétetnék fel az, nehogy valakinek azon rendetlensége, miszerint saját jövedelmét és kiadásait hitelesen kimutatni nem képes, annak előnyére, az államnak pedig hátrányára szolgáljon. Így igazságosan lenne ezen 2. vagy legfőlebb 3°/_o mérsékelt adó valamennyi honpolgárookra kivetve, s nem lenne a földbirtok s az ingatlan vagyon olly szerfeletti zaklatásoknak kitéve, mint azt az osztrák kormány tette, mert mindég az esett legjobban keze ügyében s annak birtokosait elszegényíteni volt legfőbb törekvése, mert jól tudta, hogy ha az megtörténik az által a kereskedőt és iparost is megbuktatja. Midőn a természetnek ha jövedelme nincs, nem adhat az sem a kereskedő sem az iparos üzletének lendületet, mivel szükségait nem fedezheti s ez által minden pangásba tesped.

Hogy pedig az ilyetén földbirtokok és ingatlanok igaztalanul ne szenvedjenek, szükség még azon tőkét is figyelembe venni, mely reá netalán betáblázva van, illetőleg annak kamatját szükség évenként levonni, földjövödelméből, mert a tőke tulajdonos tartozik az adót megfizetni.

Az ily módon lehető legigazságosabban kivetett egyenes adók és egyéb államjövödelmek, egy felelős pénzügyi miniszter által kezelendők és ez nem csak az 1848-ki törvényeken alapszik, hanem az az ország legrégebb törvényeiben gyökeredzik. Az országos kincstári jövödelmek kezelésére az országgyűlés utasításából nevezett ki a király kincstárnokot (Thesaurarius) a ki köteles volt, az országgyűlés által megszabott utasításhoz tartani magát; bizonyítja ezt az 1520-dik szent György napkor a Rákoson tartott országgyűlés III. törvény cikkelye, mely világosan egy kincstárnok (Thesaurarius) czim alatt

valódi felelős pénzügyminiszter kineveztetését rendeli el, ki is a következő országgyűlésig neveztetik ki, hogy ha pedig hivatalát jól viszi, még továbbra is meghagyatik kincstárnoki állomásán.

Eskü formája is ugyan azon törvényczikk 3. §. alapítatott meg. A IV. és V. törvényczikk a kincstárnokot utasítja, hogy a bányákat sőt harminczadot szedje rendbe a végváratok mindenek előtt jó karban helyezze, a királyi dandárt (*Banderium regium*) a szükséghez képest jó karban tartsa, s intézkedjék hogy az udvarnak egyéb szükségei is fedezve legyenek. A VI. törvényczikk szól a felelőségről, hogy minden kiadás és bevételi számtételei a kincstárnoknak valódiak legyenek, s hogy a kiadások az ország érdekében tétettek-e, szorosán megvizsgálandók, s ha bárki a kezelés körül vétkesnek találtatnék; az szigoruan a törvényutján megbüntetendő. Mily szépen találtatik meg már 300 évvel ezelőtt a felelős miniszteriumnak nem csak eszméje, hanem valódilag részletezett gyakorlati feladatja is, mi mély belátással van megállapítva benne.

Továbbá az 1545-dik 23-dik törvényczikk, melyért Ferdinand az országgyűlésnek nagy köszönetet mondott, rendeli: hogy a kincstári jövedelmek a határszélek hadi felszerelésére fordittassanak, az országból pedig semmi szín alatt ki ne vitessenek, kincstári hivatalnokok ne külföldiek, hanem hazafiak legyenek, a kincstárnok pedig elegendő vagyonnal birjon, ha hibás kiadásokat tett volna, hogy legyen miből azt megtéríteni.

Ezekből tökéletesen kiviláglik, hogy magyar hazánkban a pénzügynek országgyűlési ellenőrködés mellett felelős kezelése nem új, hanem már századok előtt hozott törvények által megállapított tény.

Hogy ezen törvények nagyobb részint nem mindig tartattak meg, a kincstár, melynek kezelője lett a magyar udvari kamara, élén egy elnökkel — nem számolt az országgyűlésnek, melytől azon végzés által volt szabályozva, hogy a magyar kamara a birodalmi kamarától teljesen

függetlenül kezelje ügyeit, hogy azonban ez mind nem vétetett figyelembe, annak feleletre nem vonható collegialis szerkezet, s a kormány részéről a törvények iránti tiszteletlenség volt az oka, így a hiba bizonyosan nem a törvényhozásnál keresendő.

Éppen azért van szükségünk oly kormánystruktúrára, mely felelősége által kezeskedik, hogy a törvényhozás intézkedése nem marad írott malaszt, hanem az valósággal realizáltatik is. Tehát szükséges a független felelős miniszteriumba a pénzügyi tárcazt is azonnal felállítani és az a pénzügyminiszter által szoros felelőséggel kezeltetni.

A megyéknek valamint a községeknek is fenthagyatnék saját házi pénztáruk, melyből ők hivatalnokaikat és szolgálókat fizetné, s egyéb szükségüket fedezné.

Azonban a megyék költségvetése ellenőrködés végett mindig a pénzügyminiszteriumhoz lenne felterjesztendő. Azon községeknek költségvetése és kiadási jegyzéke pedig — melyek a megyehatóság alatt állanak, a megyéhez volna megvizsgálás végett felküldendő.

Igy a pénzügyminiszteriumnak költségvetése, a miniszterialis és egyéb közhivatalnokok fizetéseinek fedezésére, a hadseregnek a szükséghez képesti létszámban tartására, a kultus és közoktatás szükségleteinek ellátására országos utvonatok s csatornák és más szükséges közlekedési eszközök létesítésére és fönntartására s egyéb országos szükségletek fedezésére szoritkoznék. A vasutakat pedig, mint azt a gyakorlat külföldön és honunkban is megmutatta, sokkal célszerűbb, vállalkozó társulatok által létesíteni, mivel tapasztaltuk, hogy társulatoknak vállalatai sokkal kevesebb költségből, sokkal több eredménnyel bírnak felmutatni, mint a status hivatalnokai, kik igen indifferensek aziránt, hogy valjon több vagy kevesebbet jövedelmez-e az illető vasutvonal, azért az utazó közönség irányában sem igen méltányosak, annak kényelmét pedig éppen nem veszik tekintetbe. A kormány midőn valamely társulatnak vasut építést engedményez,

akkor föntarthatja magának, az a fölötti főfelügyelési jogot, mely vonatkoznék az árszabályozásra, hogy t. i. az túlszigázott ne legyen, a személyszállításnál a közönség irányában méltányos eljárás követeltessek, az árúszállításnál pedig kellő rend tartassék, hogy szükséghez képest a tehervonatok elegendő mennyiségben közlekedjenek, s ne legyenek kénytelenek az illető árúk tulajdonosai napokig, sőt néha hetekig várakozni árúik szállítására, ha csak a vasut felügyelő s más egyéb vasuti hivatalnokokat nagy ajándékokkal a gyors szállításra meg nem kérlelik.

Az államnak mindenestre fentartatnék a vasuti szerencsétlenségek végett is, hogy a rendet ellenőrizze s általában a vasuti rendőrséget gyakorolja.

A vasutakra nézve még meglehetne jegyezni, hogy oly vonalat, mely az állam kereskedelmi vagy egyéb szállítási érdekében elkerülhetetlen szükségesnek mutatkozik, arra azonban nincs kilátás, hogy a belőle remélhető haszon tekintetéből annak létesítésére társaság válalchozzék, de csak ily esetben lehetne az illető vasuti vonalnak az állam költségén felállítását helyeselni.

A pénzügyminiszterium kezelése alatt volnának természetesen a direct és indirekt adók minden nemei, a bányasó, harminczad s egyéb közjövödelmek. A dohány egyedáruság magyarországbán, melyben még az utolsó koldusnak is napi szükségei közé tartozik a pipa — világos törvény által örök időkre eltöröltessék, nehogy akár a kormánynak eszébe jusson még valaha magyarországbán azt behozni akarni, vagy az országgyűlésen valakinek azt bár a jövendő időben is csak szóba is hozni. A mi a bélyeget illeti, az mint törvényhozásunkban idegen színtől eltűrlendő s helyébe inkább a nálunk gyakorlatban volt perdijak (taxák) volnának behozandók, mert jól tudjuk, hogy ezen perdijakból a törvényszék hivatalnokainak fizetése nagyrészbén kikerült.

Hagytam még valamit utoljára ezen pénzügyi értekezésemben confectnek, nem ugyan, mintha az valami jó

izletes dolog volna, hanem mivel egy részről a confect nem magyarhoni találmány, nem nemzeti éték, más részről meg mivel a confect és defect oly nagyon hasonhangzásúak, ez tehát nem egyéb mint a status defectusa a szinte nem magyar találmányú osztrák államadóságok.

Valjon ki eszi meg ezen confectet. Én ismerek a ragadozó madarak egyik neme között egyet, mely már igen sokat megemésztett, avval kellene ezt is megétetni, talán megtudná emészteni és ha nem, eszembe jut egy német közmondás, egyél madár vagy halj meg (friss Vogel oder stirb).

Magyarország mindig önálló független ország volt, s az osztrák monarchiával csupán csak az uralkodó személyében volt kapcsolatban, ha ugyanaz uralkodó ugyanazonosságát két egymástól független állam fölött egymás közti kapcsolatnak lehet nevezni.

Világosan kitűnik ez I. Ferdinand alatt 1527. évben a koronázás előtt hozott törvényekből s azon föltételekből, melyet ezek az uralkodó elébe szabnak, s ugyan ezen törvény eskü formájából, melyre koronázás alkalmával meg is esküdött, valamint arra minden utódjai megesküdtek. Ezt nem tagadja még az october 20-diki császári diploma sem, melyben az uralkodó a viszonyok kényszerűségét és rossz tanácsosait adja okául félrevezettetésének, mely szerint t magyarországot az ausztriai birodalomba akarta bekebelezni, s alkotmánya félretételével, a többi örökös tartományokkal egyformán kormányozni.

Ha tehát magyarország a magyar király (ki egyzersmind osztrák császár) uralkodása alatt alkotmányos önálló ország, hogyan lehetett volna annak rovására saját tudta, akarata és beleegyezése nélkül, valamely adóságot csinálni. Valamint egyes önálló embernek, — ki gyámság alatt nincsen, rovására nem lehet tudta és beleegyezése nélkül senkinek semmiféle adóságot tenni, vagy valamely kötelezettséget meghatalmazása nélkül akarhatja ellenére elvállalni. Már pedig magyarország gyűlése soha sem kérdeztetett meg, hogy akar-e kölcsönt felvenni, be-

leegyezik-e hogy rovására ennyi meg ennyi millió állam-
adósság tétessék és nem is adott senkinek fölhatalmazást,
hogy részére valamely adóságot tegyen. Így tehát ma-
gyarország a mit el nem vállalt, az országgyűlése meg
nem szavazott, az magyarországnak adósága nem lehet
törvényesen soha. Kivételt szenved e tekintetben az ur-
béri kármentesítés, mely a nemzeti becsület védpaizsa alá
helyeztetett az országgyűlés által, de ez is csak annyi
mennységben, mennyiben azok a volt urbéri telkeket kép-
viselik, s ha netalán azon visszaélés történt volna, hogy
azoknak rovására még több is adatott ki, illetéktelenül,
azt az ország elvállalni nem tartozik. Ezekből önként
következik, hogy az osztrák államadóságot, mely a nem-
zet tudta, akarata és megegyezése nélkül jött létre, —
hogy tehát az semmi törvényes alappal nem bírván, a
nemzet elvállalni nem tartozik soha.

Mondhatná valaki, ha nem törvényes uton történt
az államadóságok létesítése mégis azt azon uralkodó
kormány létesítette, mely tetteleg magyarország felett is
uralkodott, azért ezen államkölesönök magyarország ér-
dekében is tétettek, miután azok egy része magyarország
kormányzati szükségei fedezésére s egyéb honunkat il-
lető intézmények létesítésére fordítottak, melyek az or-
szág szellemi és anyagi érdekeinek előmozdítására szol-
gáltak. Méltányos tehát, hogy annak egy részét magyar-
ország vállalja el. Erre feleletünk igen egyszerű, s a ta-
pasztalás gyakorlati védokaival czáfolhatjuk meg azt.
Említettük feljebb, hogy magyarországnak a természet-
től már annyi államjövedelme van; hogy ha az egyenes
adó jövedelem után vettetik ki, annak két, három percent-
re megszábaása normalis állapotban tökéletesen fedezi
minden államszükségeket. Itt statistikai számításokkal
kellene előállnom, de nem akarom más után valótlán ada-
tokkal mystificálni a tisztelt közönséget. Mert ezeknek a
financziális adatoknak, bankkimutatásoknak és több ef-
féléknek valódiságáról nem tudok sehogy sem meggyő-
ződni, mert azoknak valódisága, a szorosabban vizsgáló

szemében igen gyakran méltán gyanus és alaposan kétségbe vonható. Elég legyen itt hivatkozni azon adóra, mely 1845—46 és 1847 években fizettetett s vegyük fel például az 1856—57 és 1858-dik évben az ország lakosainak összes jövedelmét, bizonyosan nem fogja azon adó ezen jövedelemnek három percentjét felülhaladni. Pedig 1856-tól—58-ig szintoly békés állapot volt az országban mint 1845—1848-ig, csakhogy ezen években valódi természetes béke volt, míg amazokban a békét fegyveres erővel kellett fentartani. Azért azon években nem két, hanem 16° volt a jövedelemtől fizetett adó, mely az országos és egyéb pótlékokkal harmincz, negyven, sőt több száztólira rúgott. De ez mind kevés volt, hanem a vasutakat külföldi társaságoknak eladták, még ezt is elnyög-nénk. De mit tettek még? tollam irtódzik leírni a megszejtelenítést, melyet édes hazám anyai szent földén elkövettek. Az ország kincstári földbirtokát, hazánk ezen kétségtelen tulajdonát eladták idegen kufároknak, kiknek mindennapi templomuk a börze, a privilegiált fosztogató ezen asylluma, a hol néhány bankár mesterfogásai sok családot tesznek tönkre, a kiknek istenük a pénz, és mindennapi imájuk embertársaik kizsákmányolása. Ilyen kezekre jutott édes hazám a te szent földed! Őseink csontjai megfordulnak sirjaikban. Még ezek azonban adóságot is tettek az ország rovására, hogy abból Richter-Eynatten és társai oly szép gazdálkodást folytathassanak, s melynek elvállalását most mi tőlünk követelik, vagy méltányosságra hivatkozva, ily képtelenséget kívánnak tőlünk. Valóban ez nem egyéb mint a legkeserűbb gúny legszen-tebb hazafiúi érzelmeink irányában. Hogy mit csináljon ezen államadósággal az osztrák kormány, az az ő dolga. Ha én tanácsot adnék neki azt tanácsolnám, hogy szállítsák le a bankjegyek értékét a névszerinti érték felére s ezen scala az államadóságot beváltására is alkalmazandó volna, ezáltal legjobban sujtatnának a pénztd-zsérek s lakolnának a börze minden vyperái, scorpiói és pióczái. Így az állampapírok tulajdonosai szinte veszte-

nének ezen financiaális operatio által, de azok mind bel, mind külföldi birtokosainak meg kellene ebben nyugodniok, valamint úgy is az ötven perczentnyi árfolyamu bankjegyekkel megkelle elégedniök ezen papirook törlesztési beváltásánál. Annyival inkább meglehetne nekik ezzel elégedniök, minthogy ezáltal a törlesztéseknél ezen állampapirook értékét arany s ezüstben kapnák, különben pedig ezen pénzügyi intézkedés nélkül a bankjegyek értéke még száz perczentnyi árfolyamon alól is eshetnének s ez által ők még sokkal többet vesztenének. Igaz ugyan, hogy ezen intézkedés által egy részről vesztene valamit a bank is, minthogy a bank tőkéjének egy része állampapirookra van basirozva, de más részről sokkal többet nyerne először a leszállítás által, továbbá pedig az által, hogy az állam ezen leszállított tartozásának fizetésére képes lenne s a bank irányábani kötelezettségének eleget tehetne, minek eredménye lenne, hogy a bank jegyeit ezen leszállított árfolyam szerint arany ezüsttel beválthatná. Jelenleg is a mintegy ötven perczentnyi árfolyam (agio) mellett úgy is le van a bankjegyek értéke szállitva tettelesen a névszerinti érték két harmad részére. Így például a kinek százötven forintja van, az már csak száz forintot ér valódi lódi értékben, mert ötven forintot agionak kell adni belöle.

Hogy pedig az egész valódi értéket kifizessék érte valaha, ahoz semmi reménység nincsen ; de nincs is miből kifizetni. Az igaz, hogy ezáltal szenvednek mindazok, kiknek értékük papiros pénzbe vagyon, de szenvednek azok tettelesen az agio miatt szinte jelenleg is.

De végre leginkább az uzsorásokat és hautfinanciereket érné a baj legnagyobb része, azok pedig azt részint meg is érdemlik, részint pedig könnyen elviselhetik.

Mindezekből kitetszik és a tapasztalás is bebizonyította, hogy legnagyobb érdekükben fekszik az uralkodóknak, hogy a pénzügy felelős kormány által kezeltessek, mert akkor tudja az ország, mennyire van szüksége. S az országgyűlés költségvetése szerint, maga raticificalhat egy a kormány által a szükséghez képest köten-

dő kölcsönt, valamint aszerint szavazza meg az adómeny-nyiséget. A mi azután valódilag be is fizettetik, mert annak befizetését mindenki hazafiúi kötelességének tartozik ismerni, s nem történik azon eset, hogy a temérdek sok adóhivatalnokok és sok executiok daczára egy negyede sem jön be a kivetett adóknak, melyek nem szükségesek egyébbre mint :

1-szor. A tulfeszített sokaságu katonaság tartására melyre nézve azonban az uralkodók is élőpéldákból eléggé meggyőződhetnek, hogy azok a kormányzati rendszernek s a status szerkezetnek erőhatalommal föntartására szükségtelenek, minthogy az államszerkezet és kormányrendszernek az erőhatalom állandó alapját nem képezheti soha. Továbbá

2-szor. azon roppant sokaságu financz és egyéb adóhivatalnokok fizetésére, melyet czélszerű kezelés és rendszer mellett egy negyedre sőt még kevesebbre is lehet leszállítani.

3-szor. A titkos rendőrség s más felesleges ingyen élőkön kívül még szükség volt arra, hogy Bruck, Richter és Eynatten kezelési csinyeiket kivihelessék, mely a qualificált zsebelés non plus ultráját tünteté szemünk elé. Az ily visszaéléseknek a kezelésnél nyilvánosság és nyilvános ellenőrködés a legjobb ellenszere.

A bankról levén szó miután annak helytelen alapját és rendszerének szomorú következményeit látjuk azért helyén találok itt néhány szóval ezen tárgyat is megérinteni, hogy t. i. milyennek kellene egy felállítandó magyar nemzeti bank organisatiojának lenni. Azt tudjuk hogy a statusbankok nem mindég a legbiztosabbak, sőt még azon társasági bankok sem, melyeknek a status irányában bizonyos lekötelezettségeik vannak. De ezen biztosság hiány meg van főleg azon statusok bankjainál, melyek nem alkotmányos, hanem önkényes kormány által igazgattatnak, mertjitt nincs ellenőrködés. A magány társulati bankok, melyek az állam felügyelete és ellenőrködése alatt vagynak anélkül, hogy a status irányában

legkevesebb anyagi kötelezettséget vállalnának tagadhatlan, hogy a legbiztosabbak. De ezek hiánya abban rejlik: hogy ezen nagyszerű anyagi hasznot nem az állam, hanem egyes részvényesek huzzák.

Azért legcélszerűbb, ha itt az állam szinte, mint egyes magány ember részvényes lesz és pedig minden aranyban és ezüstben birtokában levő rendelkezhető vagyonával, a többi alapját pedig a banknak magány részvényesek tehetik le, így például, ha a status rendelkezhető ezüst arany készlete 2 és $\frac{1}{2}$ millio ezüst forint, a többi részvényesek is $2\frac{1}{2}$ millió ezüst forintot tehetnének le, s így a bank alapja öt millio forint volna ezüst és aranyban, erre lehetne 20 millo forintnyi bankjegyet kibocsátani, és pedig 10 millio forintot jó hitelű kibocsátó, elfogadó, és forgató (girirozó) nevével ellátott váltokra 4 hónapra kikölesönözni, mint azt több takarékpénztárak igen nyereségesen gyakorolják. Tehát ez lenne a jegybankon kívül a girobank. Továbbá 5 millio forinttal lehetne hasonló kellékekkel ellátott nagy kereskedők s bankárok váltóit leszámítani, az az discontirozni, a mi löbnyire legfőlebb 5 hónapra szokott történni. Végre a még hátra levő 5 milliót pedig ezüst arany drágakő s egyéb biztos értékű tárgyakra, melyek hypothecául letétettek, ezekre az érték $\frac{2}{3}$ részét lehetne kölcsönözni, valamint gabona, gyapjú s egyéb pénzértékű tárgyakra, ha a megromlástól biztos helyen jó hitelű egyének birtokában vannak, ha anuak zálog joga átruháztatik a bankra, lehet, de csak 3 vagy legfőlebb 4 hóra a közép ár fele értékét kölcsönözni réa például a rozsnak legolcsóbb ára 2 forint, drágább 3, 4, 5 és több forintok, közép és legszokottabb árát lehetne tenni 3 forintra pesti mérőjének, így bizton lehetne réa $1\frac{1}{2}$ forintot adni, a gyapjú középárát 100 forintra tehetjük mázsájának, erre is 50 forintot mázsánként, bizton lehetne kölcsönözni de csak 3 vagy legfőlebb 4 hónapra, így volna tehát ezen bank a jegybankon kívül giro, disconto- és hypothecabank, még pedig olyan, mely alapszabályai-
ba bizton kimondhatná, hogy ha kívántatik hat hónap

alatt valamennyi jegyeit beváltja arannyal és ezüsttel csak is az ilyen viselheti méltán a bank nevezetét. Mivel ha hiába van ott a bankjegyén, hogy ezen jegy átadójának 5, 10 vagy 100 stb. forintot kifizet a bank, és midőn reá kerül a sor, hogy tömegesen kívánja a közönség bankjegyeit beváltani, akkor a bankjegyeinek beváltásál korlátozza, vagy éppen felfüggeszti, az ilyen nem érdemli meg a hitelintézet nevet, mert az olyan, mint azon adós, ki tartozását fizetni nem tudja, nem érdemes arra, hogy valaki neki hitelt adjon. Azért szükség hogy a bank csak három vagy legfeljebb négy hónapra hitelezzen a fentebb említett módok szerint, hogy fizetéseit jegyeinek beváltását a mikor szükséges azonnal teljesíthesse. Ily bank pedig hogy négyszeres hasznot és jövedelmet huz a letett tőkéje után, mindenki átláthatja. Épen ezen rövid határ időkrei hitelezés végett nem nyithat egy jegybank földbirtokra hitelt soha, mert a földbirtok s egyéb ingatlan vagyona betáblázás mellett hosszabb időre szükség kölcsönözni, hogy a föld hitelintézet céljának megfelelhessen, innét pedig midőn szükséges volna akkor nem hajthatja be a bank a fekvő birtokra hitelezett összeget.

Hanem lehetne a föld és egyéb ingatlanok birtokosai számára egy külön földhitel bankot állítani, vagy ha összeköttetésben volna is a nemzeti bankkal soha annak bankjegyet kibocsájtatni vagy arra jegyeket basírozni, nem volna szabad; mivel nem tehetne azonnal eleget kötelezettségeinek, ha az rögtön kívántatnék. Hanem igen is bocsájtatna ki kölcsönpapirokat egy, két, három, tíz stb. évekre a mennyire t. i. ő az ingatlanok birtokosainak hitelezett s ezen idő alatt becassálván adóssaitól tőkéjét, azzal illető hitelezőjöt kielégíthetné.

A fent leirt módon alakított jegybank-alapszabályaiba, szükség leend bentfoglaltatni azon elvnek, hogy a bank sem az államnak, mint ilyenek nem hitelez sem azért semmi nemű kötelezettséget elnem vállal soha. Továbbá több jegyet, mint a mennyi megalapítatott (p. o. 5 millio alaptőke után 20 milliot) nem nyomtat semmi szín alatt soha.

IV.

Hadügy.

A hadügyről rendelkező hazánkban mindig az országgyűlését illette, mely azt a kincstárnok (Thesaurarius) által kezeltette, bizonyítják ezt a már említett 1526-ik évnél szent György napján a Rákoson tartott országgyűlésen hozott törvény 4-ik és 5-ik cikkelye, mely utasítja a kincstárnokot, hogy a bányák, só és barminczadót rendezésedvén, ezek jövedelméből a végvárat, jó karba helyezze, a királyi hadsereget (Banderiumot) a szükséghez képest jó karban tartsa s a 6-ik cikkely szól a felelőségéről, mellyel a bevételekről, kiadásokról a kincstárnok számolni tartozik. A 7-dik cikkely utasítja a kincstárnokot, hogy a folyó vizekre (hadi ügyhez tartozó) naszádokat s más hajókat jó karba helyezze. Ólom és golyók előállítását s más hadiszereknek szorgalmaztatását is kötelességének tartsa.

A szinte már említett 1545. 42-dik t. cz. melyért I. Ferdinand az országnak nagy köszönetet mondott rendel: hogy a kincstári jövedelmek a határszélek hadi felszerelésére fordítassanak úgy 1569. 38-ik t. cz. világosan ezt mondja: Ugy intézkedtek az országos karok és rendek, mivel az ország lakosainak nagyon terhes, hogy ügyeik és kérelmeik a magyar hatóságoktól a német hadi tanácshoz (Hofkriegsrath) és ismét néha a kamarához utasítatnak. Tessék Ő Felségének magyar híveinek ügyében magyar tanácsosok tanácsaival élni. Azért Ő Felsége elhatározta, hogy a kamaralis dolgokat a camara, a hadi ügyeket pedig a hadi tanács oly módon fogja végezni, hogy legalább két magyar tanácsos — egyik az egyházi, másik a világi rendből Ő Felségének udvaránál lenni, s udvarát folytonosan követni, köteles leendő, hogy a magyar ügyekben Ő Felsége ezeknek közreműködésével élhessen, és a hadügyekben is a szükséghez képest, tanácskozhassék. Továbbá, hogy a feleknél ügyei, minél hama-

rább elintéztethessenek, mind a camaránál, mind pedig a hadi tanácsnál, két-két magyarázó magyar előadót alkalmazand, kik a fenemlített tanácsosok alatt felváltva folytonosan jelen lenni tartoznak.

Továbbá II. Ulászló I. Decretumának 7-ik czikke mondja, hogy ő Felsége magyar ügyekben egyedül csak magyar tanácsosok tanácsával éljen, és az ilyen tanácskozásokra más idegen nemzetbelieket ne is bocsásson.

Az 1608. 10. tezik 3. §. Okodjék ő Felsége ne, hogy idegenek és külföldi nemzetiségek magyarország kormányzatában valaha beavatkozhassanak és magyar ügyekben senki másnak, mint meghívott magyar tanácsosainak tanácsaival éljen. Ugyan az 1608. 11-ik t. cz. A határőrségnek parancsnokságaira és kapitányi tisztségekre mind ezen országban, mind az ehez csatolt és kapcsolt részekben magyarokat és ezen részbelieket, kik t. i. arra magokat érdemesítették alkalmazzon s magyar tanácsa által nevezzen ki. Szinte a veszprémi és neográdi főkapitányságokat is született magyaroknak adja. A győrinek csupán e jelen esetben — kivételével de hol a vicze, kapitánynak magyarnak kell lenni. A főkapitány pedig egyenest a magyar törvények alatt álland és a király után egyenest a nádortól leend függésben, más törvényhatóságok ügyeiben és jogaiban pedig ne avatkozzék. Ha ellenkezőt cselekszik, az ország törvényei alatt álland, azaz azok fognak ellene érvényesítettetni.

A komáromi kapitányságot pedig minden vallástekintet nélkül született magyar érdemes egyéneknek adja. Ugyanaz 1606-dik bölcs törvényhozás intézkedett a 12-ik törvényezikkben arról, hogy az idegen katonaság, mely nem egyébbre, mint az ország jogainak és törvényeinek erőszakkal elnyomására és megcsonkítására szolgál, az országhól azonnal kivitessék, s az csak a határszélek védelmére alkalmaztassék. *Milites autem germanos et alios externos tam et ipsa arce, quam etiam civitate Varasdinensi, nec non etiam ex Murány, Divén. Kőszegh Léva et Lipche aliisque locis, (cum non sint confinia regni) quam*

primum educi faciat. Az 1552. 13. tezik a gyalog és lovas katonaság fizetését határozza meg. Az 1578-dik 6. tezik a kanizsai várnak élelmezéséről rendelkezik, a 7-ik pedig a folytonos lovas katonai szolgálatban levők miként történendő fizetéséről rendelkezik, s azokat a zsákmányolástól ovakodásra inti, a 9. tezik ezen katonaságnak a főkapitány és alispán által történendő elosztásáról rendelkezik. A 10. 11. és 12. tezik a katonáskodásról és hadseregről rendelkezik az 1609. 65. 1613. 18. 1618 50. 1622. 21. 1625. 10. 1635. 88. 1638, 15. 1759. 7. 1662. 6. 78. 1741. 63. tezik pedig a hadi felkelésről intézkednek, és az illetőknek erre nézve kötelezettségeket határozzák meg.

Mindezen törvények egy hadakozó hős nemzet törvényhozásának méltó kifolyásai.

Létezhet-e a világon ember, a ki mindezen törvények daczára azt állitaná, hogy Magyarországnak a hadügyekről rendelkező joga nem volt, s hogy az csak 1848. országgyűlés törvényeiben veszi eredetét, — holott az századokon keresztül gyakorlott joga az országnak, a nemzet életével tökéletesen összeforrvá, melyet részint a katonai ujonczoknak, részint pedig a hadi adónak az országgyűlésen megszavazása által gyakorlott. Ha a hadügyekről rendelkezőből, mint sok más jogából, az ország egy időre kiforgattatott is, a törvényhozás soha sem szűnt meg igaz jogainak ismét érvényes hatályba hozatalát sürgetni.

A magyar hadügyekről tehát közvetlen az országgyűlés rendelkezett, és annak igazgatását a nádor felügyelete alatt, az ország kincstárnokára bizta. Ki azt, egyetértésben a nádorral, a magyar főkapitányok által kezeltette.

Az 1848-ik törvény, ezen ügyekről rendelkezt, a felelős magyar hadügyminiszterre bizta.

Igen természetes az, hogy az ország maga rendelkezik saját hadi erejéről, mert a haderő az, mely által fenntartatik minden államban a rend, biztosítottak a törvé-

nyek, hajtatnak végre ellentállás esetében a végzések és ítéletek, az által védetik meg minden megtámadások ellen az ország és annak szabadsága, az állam önállása és alkotmányossága azáltal biztosittatik. Mert minő törvények volnának azok, melyeknek végrehajtás által az állam tiszteletet szerezni képes nem volna, s minő alkotmány volna az, mely felett az állam hadi erejével nem örködnék, hanem ellenkezőleg idegen haderő által volna minden pillanatban fenyegetve mintegy ellenségtől elfoglalt ország, mely idegen haderő által tartatik megszállva, s idegen katonaság által van elnyomva.

Az ily törvény és alkotmány sokkal rosszabb mintha semmi törvény és alkotmány sem léteznék, hogy ha t. i. a törvény és alkotmánynak végrehajtó erő által elegendő garantiát nem tudunk biztosítani, s azok megsértőit büntetlenül látjuk, miként gunyolják ki azon institutiokat melyeknek garantiája nélkül tekintélyt, és tiszteletet nem tudunk szerezni,

Az ily helyzet az állam legszentebb jogait és érdekeit gunyóárvává aljasítja. De különben is ezen hadügy az országnak oly joga, mint az embernek vele született joga, hogy magát a megtámadások ellen védje, s oly szüksége mint az állatoknak fogai, melyek védelmükre szolgálnak, mely nélkül azok elvesznének. Nem tagadtatott meg tehát még az oktalan állattól sem azon eszköz, melylyel magát megvédelmezheti.

Az embernek, a teremtés remekének, kit az Isten saját képével fölruházott, bele a legnemesebb szellemi, lelki és testi tulajdonokat lehelte a szentírás szavai szerint: hogy uralkodjék a földön minden ő teremtette állatok felett; attól lenne tehát megtagadva az, mi az utolsó féregnek is önfentartási ösztönéhez képest megadatott.

Kimondjam-e végre, a minek kimondása elkeseríti minden jó érzésű hazafinak szívét, a minek kimondása indignációval tölti el Európa minden nemesebb érzésű népeit? Hogy a magyar nemzet, mely annyi századokon át védője volt az európai civilisationak a barbár török ura-

lom ellenében s az alkotmányosság fentartója az azt megtámadó ausztria ellen, annyi életerőt mutatott arra, hogy az európai művelt nemzetek sorába helyet foglalhasson, mely a szenvedés iskoláján, mint az arany a tűzpróbán annyiszor keresztül ment, hogy valóban az magát jobb sorsra érdemesítette, s nem arra, hogy megfosztva legyen önfentartás ilegszentebb jogától önvédelmének legszükségesebb eszközeitől, mely még a legnyomorultabb féregtől sem tagadtatott meg, hogy gúnytárgyává legyenek téve legszentebb jogai, törvényei és alkotmányos szabadsága s mind ezek bábjátékai legyenek az önkénynek, mely mind ezeket lábbal tapodja akkor, mikor neki tetszik, s mikor szeszélye úgy hozza magával. Lehetetlen hogy eszembe ne jusson a beteg oroszán meséje, mely hazámat és helyzetét jelképezi, melynek túrni kellett a midőn őt beteg állapotában az állatok legnyomorultabbika is lábbal megrugdálni merészelte.

Azt érdemlette e nemzet, mely ausztria trónja iránt, melylyel az uralkodó személye által volt kapcsolatban — hűségének annyi tanubizonyosságát adá és éppen a legváltóságosabb pillanatban is — midőn az uralkodás a leányágra ment által — bizonyos enyészettől megmenteni egy pillanatig sem kételkedett.

Vagy hiheti-e valaki még azt, hogy e nemzet a bécsi nicolsburgi és linczi békekötés, a szathmárnémethi kiegyezkedés (complanatio) és az árulás, s orosz haderő által előidézett világosi catastrophá után — mindezeket okulva — még is elég vak leend arra; hogy minden önfentartási ösztönéről önként lemond, önvédelmi eszközeit eldobja magától azért, hogy mikor valakinek szeszélye úgy hozza magával legszentebb jogait, alkotmányát és törvényeit eltapodhassa.

A magyar soha sem volt kis korú nemzet, azt mutatják törvénykönyvei, soha nem fogadott el alamizsnaként egedményeket, hanem alkotmányát megcsönkítani soha nem engedte. Ellehetett ugyan egyidőre nyomni jogait, de az csak arra szolgált, hogy az annál nagyobb

erővel és lelkesedéssel helyheztessek vissza elébbi hatályába és érvényességébe. Mert az elnyomatás a magyarban nem azt szüli a mit sok más nemzetben, elcsüggedést és önmagának elhagyását, hanem inkább ellenkezőleg, jogainak kivívására tevékenységet és megtörhetlen szilárd akaratot eredményez.

A statusquonak erőhatalommali fentartása az állam állandó alapját nem képezheti, mert mentül nagyobb a nyomás, annál nagyobb a törekvés a törvényes állapot létesítésére, mely törekvésnek csak alkalom kell, hogy kitörjön s minden kényszerűség, mint az aláaknázott kőfal összeomlik és a törvényes állapot nagyobb hatalommal sokkal megedzettebben, áll vissza a maga dicsőségében.

A felelős magyar ministerium épen nem gyengíti az ausztriai államhatalmat, sőt ellenkezőleg annak nagytalmi állását megerősíti és biztosítja. Mert igen világos az, hogy egy idegen nemzetteli háboru esetében nem akkor erős az uralkodó, ha katonái kénytelen kellelten nem örömet mennek a háboruba és saját országát is féken kell tartania s az adót, mely olyankor a folytatására szükséges, hadi erővel kellene behajtani s az uralkodót a nemzet ellenszenve kíséri minden dolgában. Mint ellenkezőleg, ha hű országa és alattvalói segítik lelkesen céljaiban, s egy országgyűlése mondja ki a jogos háborut az ellenség irányában, s akkor kétszáz ezer és ha szükség több ka onai erő, lelkesen megy a haza védelmére az ütközetben. Béke idején pedig bizton tetemesen leszállíthatik a katonaság szolgálati létszáma, mert minden egyes honpolgár öre és hű védője a hazának az alkotmánynak, a törvényeknek és a törvényesen megkoronázott királynak.

A hadügy tehát valósággal nem egyéb mint az ország jogainak alkotmányának és törvényeinek sanctioja.

Az tehát ezen okoknál fogva nem elég, hogy csak papiroson írott malaszt maradjon, hanem szükség hogy az valódilag életbe is léptetessék.

Az idegen katonaság mely, alkotmányos állasukra nézve veszélyes az országban, vitessek ki külföldre.

De nincsen is jogezim arra, hogy hazánkban idegen hadseregek tartassanak. Mert nincs joga egy államnak más államban katonaságot tartani, s az uralkodó személyének ugyanazonossága erre jogot legkevesbé sem adhat. —

A magyar katonaság pedig hozassék külföldről vissza hazánkba, esküdtessék meg az alkotmányra, mert csak akkor biztos a törvény és alkotmány a midőn egy alkotmányos hadsereg örökdik felette, mely előtt az ország és király parancsa egyenlően szent, mely a királyt és az országgyűlést egyenlő tiszteletben tartja, s hasonló kegyelettel viseltetik irántok. —

Ezen felelős hadügyminister kezelése alá tartoznának minden várak, az azokbani erődítési fortificationalis munkálatok létesítése, minden hadi iskolák és katonai nevelő intézetek és azokbani tantárgyak tanításának elrendezése, a katonaság létszámának időnként meghatározása, az országnak topographiai fölvétele. A katonaság tactical kiképezése, a hadi fenyték (disciplina) fentartása egy szóval minden, mi az országban a katonai ügy kezelését illeti.

Valaki talán azon ellenvetést tehetné, hogy ha Magyarország így külön kezelteti hagyügyeit a hadsereg-nél, nem leend majd kellő egyformaság s így az austriai és magyar haderő összesége erejében csökkenne, ezáltal s a hadi működésekben sem lenne meg a kellő összhangzás.

Ezen ellenvetés nem áll, mert akkor megkellene tagadni azt, hogy két hadtanilag kiképezett külön önálló hadsereg, nem tudna czélszerűen egygyütt egy czélra közreműködni a háboruban, a mi épen nem áll, mert azt a tapasztalás is bebizonyította igen sok hadjáratokban, különösen az utolsó crimi hadjáratban a francia, angol, piemonti, és a török, valamint az olasz háboruban is a francia és az olasz seregek, a legszebb összhangzásban vitték ki hadi működéseiket.

A mi pedig egy hadműködésnek stratégiai tervét illeti, hogy az egy közös hadi tanácsban elkészíthetik, mint azt a szövetséges seregek közös hadi tanácsában elkészíteni szokták, igen természetes. Mivel minden háborura lehet stratégiai tervet készíteni mely a hadműködési vonalokat meghatározza és azon vidéket, és utakat, melyen valamely hadseregnek kell előnyomúlnia, kijeleli. A fővezér, ha nyomos okai vannak, minden bizonnyal tehet az ily terveken változást és módosítást, kivált ha a hadműködési körülmények változnak, változhat a hadműködési pont és a hadműködési vonal is. De sőt hadtani taktikai tervek is szoktak készíteni, s az is a közös haditanács által készítendő, a mi azonban többnyire mindég változni szokott, mivel az ütközet színhelyén az ellenség előtt a körülmények változnak, ütközet kivitelére szolgáló s így taktikai terveknek is változniok kell, melyek tekintetbe veszik az ellenség szám erejét, az ütközet hely ismereti fekvését (Terrain) és az ellenség előnyeit és hátrányait. De nem lehet meghatározni az ellenség föllállítását sem azt, hogy melyik fegyvernemből erejét hová fogja alkalmazni tulnyomólag. Mivel a védelemre szorító ellenség visszavonulása által kereshet önvédelmére magának legalkalmasb helyet, a támadó ellenség pedig bizonyosan azon oldalról fogja a védelmi helyzetben álló ellenséget megtámadni, mely oldalról a körülményekhez képest védelmi állásából legkönnyebben kiszoríthatja azt. Melynek természetesen meghatározása többnyire az ellenség mikénti föllállításától függ, azért igen gyakran a főparancsnoknak még saját tervében is a pillanat helyzete szerint (momentan) változásokat tenni szükség. — Mindezeket csak azért hoztam elő, miszerint kitűnjék, hogy két vagy több különálló hadseregnek lehet összhangzólag működni. S a közös haditanácsban lehet összhangzó hadi terveket készíteni, melyeken a főparancsnok, ha arra okai vannak tehet változásokat a nélkül, hogy a külön önálló hadseregek működésében, az összhangzat legkevésbé is megzavartatnék.

Külügy.

Hazánk a történet tanúsága szerint szabad választási joggal bíró ország, mely szabadságot nem csak a egyes házból választott királyok korszakában gyakorlotta hanem szabadon választá Zápolya Jánost, és utóbb I. Ferdinánd osztrák főherceget is királyává. Ezen szabad választási jogát a *pragmatica sanctio* által az akkori esetre nézve, az uralkodásnak a leányágra is kiterjesztésével megmutatta.

I. Ferdinand, midőn az ország által királyá választott azon föltételek alatt, melyeknél fogva megválasztották s melyeknek megtartására magát és utódjait eskü által is kötelezte — fogadhatta el csupán az ország trónját és koronáját s azon föltételeket mind ő megtartani tartozott, mind utódjai szentül megtartani kötelezettek. Nem követelhet tehát magának több jogot sem ő sem pedig utódai, mint a mennyit az ország neki adott, mint a mennyivel őt és utódait az országgyűlés fölruházta.

Nem ruházta fel pedig egyébbel az országgyűlés mint azzal, hogy az országot minden szabadságainak és jogainak tiszteletben tartása mellett a törvények szerint önállólag kormányozza, valamint azt az 1527-iki budai végzemények előtti esküje által megerősítette. Magyarország mint önálló ország külügyeit is maga kezelte bizonyítja ezt az 1530-ki 1. t. cz. mely világosan kimondja, hogy az uralkodó az ország magyar tanácsosainak beleegyezése nélkül sem háborut nem folytathat, sem békét nem köthet.

Az 1547. 2. t. cz. negyedik szakaszába pedig, mely az országgyűlés elébe terjesztetett, mely I. Ferdinánd és a török szultán közötti békekötésből áll, a melyben az foglaltatván: hogy a szökevények kölcsönösen visszaadásának. Miután az országos karok és rendek, ezen pontját a békekötésnek, a keresztény hit elveivel ellenkezőnek

találták, miszerint t. i. egy keresztény rab a pogány fogaságból, midőn menekül megfogatván ismét pogány rabaságra adassék vissza. Azért azt el nem fogadván, annak megváltoztatását kívánták, hogy ő felsége eszközöltesse.

Ezekből kitetszik, hogy Magyarország éppen, midőn az osztrák uralkodót választá meg királyának, nemzeti és állami önállóságáról és függetlenségéről éppen nem mondott le; hanem a had és béke fölötti rendelkezésnek s így a külügyeknek birtokában volt s azt királyával együtt gyakorolta. A zsitvatoroki békekötés is magyar (Bocskay) közbenjárása által jött létre — Rudolf és Achmet között. II. Mátyás alatt 1608-ban a magyarok, austriaiak és morvák között erős szövetség kötöttet, melynek következtében a szövetséges hadak Prága alá mentek, hol Rudolf császár a magyar királyságról, továbbá morváról és austriaiárol lemondani kényszerülvén, s csupán csehország maradt meg birtokában.

A vasvári béke törvénytelenül kötöttet, mivel az ország rendei meg nem hallgatván, arra beleegyezésüket nem adták, azért lett az annyi békételenségnek kútfeje.

Mi jupon alapezik egy államnak azon joga, hogy külügyeit rendezze és maga kezelje? Ezen kérdésnél szükséges előre bocsjítani, hogy egy status nem egyéb mint egy nagy erkölcsi személy (corpus seu persona moralis) melynek jogai és kötelezettségei az egyéni jogok és kötelezettségekhez hasonló, ugyanazért egy államnak más államhozi jogai s viszonyai általában hasonlók egy egyéneknek más egyénhez joga és viszonyaihoz általában. Ebből önként következik, hogy egy államnak joga és kötelezettsége és viszonyainak kezelése ugyanazon jogból ered, mely jupon egyes egyéneknek vele született joga van, hogy saját ügyeit és viszonyait más egyének irányában maga kezelje és elintézzze.

Magyarországnak mint önálló országnak senki kétségbe nem vonhatja, hogy joga van mind természeti, mint pedig a már előbb említett positiv törvények szerint is

ahoz, hogy saját ügyeit külnemzetek irányában, tehát külügyeit maga kezelje és azokat érdekeinek megfelelőleg intézze el.

Ezen külügyekre vonatkoznak pedig, 1-ör az ugyanazon uralkodó alatt levő örökös és azokhoz kapcsolt tartományokkal viszonyok, és 2-or egyéb az osztrák államtól idegen nemzetekkel ügyek elintézése.

A mi az osztrák császári korona alatt levő tartományokat illeti, azok mi reánk csak oly külföldi országok, mint bár mely európai államok, s történelmi jogaink is bizonyítják, hogy azokkal külügyeit Magyarország mindig ön-maga intézte el, minthogy közöttük semmi egyéb kapcsolat nem létezett, mint az uralkodó személyének ugyanazonossága. Így például törvénykönyveinkben számos küldetések vannak följegyezve, Morva, Szilézia, Ausztria és Stiriávali határ perek s határkérdések kiegyenlítése és bevégzésére nézve. Így a határszéli harminczadok szabályozására, mert hasonló ügyek elintézését az országgyűlés közvetlen kezeltette, s hogy az ország jövedelmei is külön kezeltessenek, a végre történt azon rendelkezés, miszerint a magyar udvari kamara a birodalmi kamarától semmi függésben ne legyen.

Hogy azonban ez igen gyakran figyelembe nem vétetett, az nem volt egyéb, mint törvénysértés és jogbirtorlás, azért történt, hogy a nyers terményekre nagy, a gyárművekre pedig csekély harminczad vettetett, s ez által eszközöltetett, hogy beviteli és kiviteli kereskedelmünket egybevetve, annak mérlege mindég kedvezőtlenül ütött ki részünkre, gyáripárunk pedig eddigelé még lábra nem kaphatott soha, de éppen arra való a felelős miniszterium, hogy intézkedése által az ily törvény sértések megszüntessenek. Innét következik, hogy az 1848-diki törvények által az ország jogai az uralkodó irányában legkevesbé sem nagyobbodtak, sem nem szaporodtak, s egy pontban sem adattak az országnak semmiféle új jogok, csupán a már meglevők ujjitattak meg, s arról tör-

tént, a felelős miniszterium felállítása általi intézkedés, hogy ezen törvények és jogok szentül megtartassanak.

Azért, ha valaki azt mondja, hogy Magyarországnak az uralkodó irányában volt ősi jogait meg kell adni, de az utóbbi 1848-diki törvények nem adhatóak meg az országnak, az azt mondta, mint az, a ki Londonba egy gyűrűért, melyet árusa 1 forintra tartott, 20 Schillinget ígért, de egy forintot nem akart érte megadni, melynek értéke pedig ugyanaz.

A mi azonban különböz a 48-dik törvényekben az ősi alkotmánytól az nem jog, hanem az a parlamentaris népképviselői szerkezet, és parlamentaris rendszerezett felelős miniszterium, s a ki ezt akarná az országtól megtagadni, az bizonyosan ez ősi alkotmányt is meg akarja tagadni, mert csak azt akarja, hogy azon jogok kijátszassanak, s ne is érvényesíttessenek, s azoknak semmi garantiájuk ne legyen, s hogy a törvények felett az önkény üzhesse már sokszor súlyosan tapasztalt keserű játékat, e sokat szenvedett hazával

Külügyek, melyek az ausztriai örökös s kapcsolt tartományoktól különböző államokkalti viszonyok ügykezelését illetik, melyek az ország ősi jogaihoz tartoztak, mint azt a már idézett törvényeikből Ausztria és más kül nemzetek ellen viselt háború és békekötésekbeni közvetlen befolyások bizonyítják, s azt az 1848-diki törvények egy rendszerezett felelős külügyminiszterre bízták.

Hogy ezen külügyek kezeléséhez nem csak törvények által szentesített joga van, de az nemzeti önállásánál fogva hivatott kötelessége is az országnak, s reá nézve az nélkülözhetlen szükség is, czeokről fogunk értekezni.

Mindenek előtt részletezni kell ezen tételeket. Hogy törvények által szentesített joga van az országnak saját külügyei kezelésére, azt már fölebb láttuk. következik kimutatni, hogy önállásánál fogva arra hivatva is van.

Magyarország századokon keresztül volt az europai polgárosodásnak védbástyája az ozman birodalom ellen, úgy századokig volt pártfogója és védője az alkotmányos-

ságnak valamint a vallási lelkiismereti szabadságnak Európában, az azt megtámadó osztrák uralom ellenében.

Vajha be ne teljesednék soha azon jóslatunk, miszerint Európa még sok harcokat lesz kénytelen az orosz birodalom ellen kiállani, ugyszinte a valódi érdeiket, nem értő szlávajok azon részével meggyülhet a baja, a melyek az orosz birodalom felé gravitálnak keresztül a török szlávtartományokon, valamint Ausztria némely szláv fajain is végig a fekete tengertől az adriai tengerig. Valamint absolutismus ellen Oroszországon keresztül Európának szabad alkotmányos államainak határáig. Mely tévutra vezetett szlávajok ez absolutismus elleni harcban, sem a török, sem a szétdarabolt részekből álló németország kellő védbástyája Európának nem leend, hanem ismét szegény magyar hazánknak jut a dicső, de szomorú sors, hogy mint Európa védbástyája dicsőséges háborút álljon Európa szent ügyéért, alkotmányos szabadságáért és a polgárisodás szentügyének fentartásáért.

Igaz ugyan, hogy magyarországnak geographiai fekvésénél s viszonyainál fogva legtermészetesebb szövetségei volnának, a vele történelmileg is összeforrott, szabadságot szerető és az absolutismust gyűlölő szlávajok, a kik t. i. valódi érdekeiket feltudják fogni és átlátják s megvannak a felől győződve, hogy a magyar sem nyelvét, sem nemzetiségét, sem szabadságát elnem fogja nyomni soha, míg más részről magokat Magyarország területének megcsontítása, s foglalási képtelen terveik által hiú álomba nem ringatják, s magokat ez által a kéz veszedelemben nem döntik. Ezeiken kívül kelet és délkelet felé a polgárisodásnak indult s jó irányban haladni kezdő Moldva- Oláh-ország, s ha más viszonyok közt s más helyzetben volna, Törökország is. Dél nyugotra a nagy jövővel bíró fiatal és szabad egyesült Olaszország. S nyugatra, ha más helyzetben volna Németország is.

De sajnos, hogy ezen helyzetben, melyben jelenleg Török- és Németország létezik, Magyarországnak előnyös szövetségei nem lehetnek.

Törökországnak kormánya bár némileg átlátja helyzetét s jól tudja, hogy országa csak úgy állhat fön, ha azon akadályokat, melyek lehetetlenné teszik az európai polgárisodáshoz közeledését és simulását, elhárítja. De a főemberek között a haladás ellenségei s a fanatizált nép tömegének nagy része még most is a 16-dik században képzeli magát, s a nem mozlím hitűek iránti vallási és nemzeti idegenkedése, sőt gyűlölete az európai conjuncturákhoz minden közeledést lehetetlenné tesz, mely részint vakbuzgó vallási szerkezetüknek reformálásától ellenszenv, részint hiu barbár nemzeti gög és daczból származik, mely nem ritkán a legvadabb tettelességekben és kegyetlen rablások és gyilkosságokban is nyilatkozik a keresztények irányában.

Ha a török kormány a törvényt csak kibocsájtani tudja (mint a hathumayumot), de azt alattvalóival megtartatni nem bírja, akkor hiába minden igyekezete, mert Európa államai tünni nem fognak magok között oly állomot, melyben a legnagyobb barbarismus és embertelenség nyilatkozik, hol nincs sem a keresztény lakosoknak, sem a keresztény idegeneknek személy- és vagyonbátorságuk, s melynek vallási reminiscentiákon alapuló szerkezete olyan, hogy ezen helyzetében főállhatását önmaga teszi lehetetlenné.

Németország pedig azon helyzetében, melyben jelenleg van, szinte Magyarországnak előnyös és hasznos szövetségese nem lehet, sem az európai polgárosult államoknak méltó védbástyája, sem a tévutra csábitott szlavismus, sem az absolutismus ellen, lenni nem képes.

Először is, mivel hozzánk legközelebb fekszik, kezdjük Ausztrián. Mig Ausztria kormánya Magyarország önállóságát tökéletesen el nem ismeri s hogy az uralkodó személyi ugyanazonságán kívül, más összefüggés nem létezik közöttük, át nem látja, addig Ausztria nem is számíthat Európa diplomatiájában zeronál egyebet. Ezen állítás úgy hiszem, hogy oly világos, miszerint kevés ember fog találkozni, a ki kételkednék ezen tétel igazságán, mivel

azt részint azon általános ellenszenv és kicsinylét, mely az utóbbi 11 évi korszakban Ausztria irányában mutatkozott, részint pedig azon vis inertiae és azon gyűlöletnek biztosan ható mérge, mely Magyarország részéről az abszolút kormány intézkedései irányában oly hangosan nyilatkozott, eléggé bebizonyította annyira, miszerint éppen nem vehette volna rossz néven Oroszország Auszriától azt, hogy a keleti kérdésben vele nem tartott, mert akkor azonnal fölbomlott volna, mivel Magyarország a nyugoti hatalmak zászlója alá állván, saját lábára állott volna, az orosz pedig nem lett volna képes Magyarországot Ausztria részére megtartani. Továbbá kitetszik ez, az utóbbi olasz francia háborújával Ausztriának, mely ha még csak fél-évig tart, nem tudom, hogy mi lett volna Ausztriából? jó ha európai másodrendű hatalom maradhatott volna. Ausztria csak úgy maradhat nagy hatalmasság, ha kormánya Magyarországot nem beolvasztani törekszik a birodalomba, hanem inkább törvényes jogait és alkotmányos önállóságát tiszteletben tartja törvényei, historiai multja, önérzet teljes jelene és sokat ígérő jövője által, és jeles erejénél fogva is méltán megilleti. Akkor leend, majd nem csak méltó, de rendithetlen szövetségese is Magyarországnak az ausztriai birodalomnak s akkor leend erős Ausztria, és rendithetlen a trón, nem ha a birodalmi egység papiroson van leírva csupán, az életben és valóságban pedig oly nagy ellenségeskedés és disharmonia létezik, a milyen csak egymás ellenében a legelkeseredettebb indullal viseltető országok között képzelhető.

Nem lehet előnyös szövetségese Magyarországnak a nagy Németország többrésze sem, mind addig mig Németországnak közös pénzügye, hadügye, kereskedelmi és külügye nem leend, mig Németországnak, egy népképviselőten alapuló nemzeti gyűlése nem lesz; melynek ezen közös kormányfelelőséggel tartozand. Németországnak habár állapota az eldarabolva volt Olaszországéval sokban hasonlatos; de avval még sem ugyanazonos. Mivel Németország habár többféle elemekből van összcalkotva,

mely szokására, gondolkodás módjára és vallására nézve különbözőbb, mint Olaszország, még is az a benne található homogen elemek által szintúgy összeforrasztható, ha kivált az egy erélyes kormány eljárására bizatik. Olaszországban Ausztria, Nápoly és Róma önkény uralma minden szabadabb mozoghatást lehetetlenné tett; míg Németországban a porosz-, bajor-, vürtembergi stb. alkotmányos kormány minden szabadabb kifejlődést elősegít, s a hongyűlésekkel egyetértve, minden jó institutioknak örömmel nyit utat hazájában. Méltánylással említendő Hessen-Cassel és Kurhessen népeinek s önbecsüknek méltó érzetéből származó alkotmányos törekvéseik.

A többi kisebb fejedelemségeknek kormányzata olyan, hogy az anyagi és szellemi kifejlődésüket épen nem akadályozza. Például a nassauai, gothai nagy hercegségekben a kormányzati elrendezés az igazgatási szerkezet, a népnek valódi áldása, hol a fejedelem nem uralkodója, hanem valódi atyja s barátja a népnek, mint például a szent kegyelet érzete nélkül egy mivelte ember által sem emlithető Weimarban. Mely a vallási szabadság kivívásának és fentartásának s a tudományos miveltség terjesztésének nem csak Németországban, hanem egész Európában mindig valódi felkent bajnoka volt.

Ezeknél fogva nem okvetlenül szükség, hogy Németország minden tekintetben összeolvadjon, sőt ha az csupán centralisatio érdekében történnék nem is volna kívánatos, mert ott szinte az egyes tartományoknak, mintegy önálló municipális önkormányzata nem csak nem káros, hanem szükséges és czélszerű is.

Hanem azon fenemlített pénz, had, kereskedelmi és külügynek egy uralkodó alatti közössége Németországnak oly szükséges, hogy a nélkül nem is valódi európai hatalom, mert állása s befolyása nem sok fontossággal bír. Végre Poroszország az alkotmányos eszmék realizálásában szép előhaladást tett ugyan, de még korántsem annyit, hogy egész Németország osztatlan bizalmát megnyerte volna. És különösen most kell néki megmutatni,

hogy Németország újra szervezésének vezetésére ő hivatva legyen, és nem úgy mint 1848-ban, midőn a porosz hatalom Németország gendarmjának használtatta fel magát, s minden alkotmányos törekvéseket Németországban megsemmisített, mint azt a Hesseknasselnben, Frankfurtban és a badeni nagyhercezségben stb. előfordult katasztróphákból láttuk, és éppen az volt Németország népeire nézve, mi mireánk nézve az orosz volt, törvényes és alkotmányos szabadságok megsemmisítője. Azért kell neki most elől menni Németország új alkotmányos szervezetében és szükség kívánta egyesülésében, mert különben Németország sejtének hamarabb választatnék a kisebb német uralkodóknak egyike, mint a német népek szabadságát és Németország egyesülését veszélyeztető porosz uralkodó.

Továbbá minden országnak legjobb, ha lehet természetes határok között, minél szabadabb államéletet kifejleszteni, szellemi és anyagi érdekei azok, természeti védpaizsa alatt, a legbiztosabban realizálhatók. Azért, ha a porosznak a rajnai tartománya, Franciaországot természetes határáról nem zárna el, az igen kívánatos volna, mert egy orosz háboru esetében, mely nyugot s így Németország ellen is intéztetnék, sokkal tanácsosabb, ha egy hatalmas szomszédot, mint Franciaországot Németország magának szövetségesül megnyerné, mint ha régtáplált célszerűségi szempontból kiinduló terveit, habár azok szorosán véve valódi jogcimmal nem bírnak is, mint ellenség fogja érvényesíteni.

En hiszem, hogy ezen eset nehezen fog bekövetkezni, mert fültehető, hogy felvilágosodott szomszéd nemzetek, kik valódi érdekeikről helyes indokolással meggyőzik egymást, az ily ügyeket kitudják egymás között egyenliten, kártérítés vagy csere által úgy, hogy abból egyiknek is valami tetemes kára nem történik. Adja Isten, hogy ezek, ha bekövetkeznek ily módon egység útján intéztessenek el. Az osztrák birodalom az uralkodó személyében összefüggő viszonyban van a szabad önálló magyar-

országgal. Magyarország pedig méltó szövetségese leand mind az osztrákbirodalomnak, mind az így egyesült németországnak. Valamint az európai alkotmányosságot és a polgárosodást, polgári és vallási szabadságot a szabadkereskedést pártoló és az oroszterjeszkedés ellen, egész európát védő Francia- és Angolországnak, méltó előharcosa lesz. Ezek szerint tehát azt, hogy Magyarországnak mind positiv, mind természeti törvényeinél fogva joga van külügyeinek kezeléséhez s arra európai helyzeténél és jeles erejénél fogva hivatva is van, azt a régibb s legújabb történetek bizonyítják.

Végre, hogy az mind magyarországra, mind az ausztriai birodalomra, mind egész Európára nézve nem csak politikailag czélszerű, hanem az czeke nézve valódi nélkülözhetlen szükség, szükséges mivel minden államnak vannak oly érdekei, mind jogi, mind politikai, mind kereskedelmi tekintetben, melyeket külföldön neki föntartani, védeni, ha lehet kiterjeszteni és biztosítani szükséges. Magyarországnak is vannak és még lehetnek sok különbözőféle ilyenmő érdekei, azért annak kezelését valósítását és biztosítását szükség, hogy ön maga az ország kezelje és intézze el, mert a nemzetnek gyámságra nincs szüksége s önmaga legjobban tudja képviselni saját érdekeit. Nem is lehet egy alkotmányos országról feltenni azt, hogy a mi oly fontos és szükséges tényező politikai életében, mint saját érdekeinek külföld irányában érvényesítése, ne önmaga, hanem más által eszközöltesse, ezen képviselet pedig oly fontos, hogy az önállóságnak valódi alap föltétele, mely nélkül az nem képzelhető.

Történeti tény az is, hogy a magyar rendek sürgették I. Ferencz királyt azon időtájban (1815), midőn a bécsi congressus együtt ült; hogy Magyarország is vétessek fel, mint önálló ország az európai nemzetek sorába, és legyen külföldön követei által képviselve. Hanem az uralkodó azzal nyugtatta meg az illető rendeket (Metcich machiavellismusa nyomán), hogy a külföldi udvarakhoz küldendő követekre nézve a magyar urakat különös

figyelemre méltatja, a képviselő követeknek kinevezésénél, és arra nézve különös figyelemmel leendő, hogy több udvarokhoz magyar követek küldessenek.

Mert valóban több, nagy hatalmasságokhoz s egyéb udvarokhoz is alkalmaztattak magyar követek, csak hogy az volt épen a baj, hogy azok nem magyarországot, hanem az osztrák birodalmat képviselték, és ezen birodalom alatt hallgatólag magyarországot is értették és azt mintegy kereskedő firmája alatt lévő hallgatag társát igno-
rálták.

Azért történt azután azon anomalia, hogy 1848-dik évben a nagy hatalmasságok, magyarországot mint önálló államot nem ismerték, mivel megszokták azt — a congressus actái közt sem lévén nyoma — a külföldi diplomatiát illetőleg, az ausztriai birodalom provinciájának s kiegészítő részének tekinteni. Természetesen, hogy magyarországnak törvényeit s alkotmányát nem ismervén, nem tudták, hogy a kettő között magyarország törvénykönyveiben, az uralkodó ugyanazonosságán kívül, egyéb összefüggésnek semmi nyoma nincsen, s hogy egyéb tekintetben az ausztriai birodalom és Magyarország törvényes kormányzatában mindig tökéletes dualismus létezett. Ezen félreismerésből származott azután mind az uralkodó, mind pedig az országra nézve a leggyászosabb állapot, mert ha 1848 és 1849-ben magyarország alkotmányából származó önállását ismerték volna a nagy hatalmak, azok részéről egy kis jóakaró közbenjárás tökéletesen véget vetett volna minden ellenségeskedésnek. Mivel akkor egy részről az ausztriai császár az önálló Magyarország alkotmányának s törvényeinek elismerésére s annak kormánya ellen, minden erőszakos ellenségeskedésektől óvakodásra intetik s szükség esetében a nagy hatalmak által alkotmányának garantiája is érvényesítettett volna. Mig más részről Magyarország, a midőn az ausztriai császár fejére teendette a magyar koronát, azt mint királyát tisztelte volna, s annak a törvény és alkotmány korlátai között minden jogai s intézkedései iránt hódolattal viselte volna

magát, mit a magyar mindég szent kötelességének ismert, de ha azt mégis megszegte volna arra erőbatalommal kényszerítés terhe alatt is utasittatik, s akkor mind két részre nézve bekövetkezett gyászos eredményü catastropha bizonyosan elmarad.

Ezen képviselet, külföld irányában minden esetre akár az egy személyben, akár külön a birodalmi és külön a magyarországi követ által történnék is, sokkal hatályosabb, nyomósabb és egy nagy hatalmassági álláshoz képest fontosabb is, ha öszhangzólag egyetértéssel történik s a midőn olyan kérdés merülne fel, melyben Magyarország érdekei az osztrák birodalom érdekeivel ellenkezők, akkor az öszhangzás létesítése végett, magyarországnak az osztrák birodalmi kormányával, az ügyet foederativ statusokhoz illőleg, kellene kiegyenliteni, a nádor és a király közbenjárása és auspiciuma alatt.

Ezen előadott külföld irányábani viszonyok s az osztrák birodalom, s Magyarország közti egyetértés és közreműködés érdekében menyire szükséges, hogy Magyarországnak külügye legyen, az elég világosan ki van mutatva. De különben is Ausztria, a hatalmasságoknál lévő követeinek minden előadását azon megjegyzés kísérmé hatalmak részéről, hogy igen, de mit mond mindezekhez Magyarország, mert ennek egyetértése nélkül ausztriának szava már most kevés nyomatéku az európai diplomatiában.

De szükséges az osztrák birodalomra nézve még, hogy Magyarország saját külügyeit maga kezelje, mivel az sajátérdekeinek a birodalmi érdekekkel öszhangzó működése által akár kereskedelmi akár pedig pénzügyi, vagy egyéb szerződések köttenek, Magyarországnak együtt működése adhatja meg csupán annak a szükséges nyomatékat és garantiát. A pénzügyekre nézve pedig Magyarországnak kell saját terheit viselni. Azért ha az országnak szükségeit rendkívüli esetekben, annak indirect adó forrásai, és az egyenes adók nem fedeznék, természetesen, hogy állampapirokat bocsájtana ki az ország s az Magyarország

adóssága volna, s így nem kellene ausztriának külháború idején annyi állam adósságokat tenni, mivel Magyarország e részben rajta könnyitene, ha t. i. egyenes adót kivetni nem akarna, saját részéről kölcsönök megkötése által. Hogy pedig Magyarország az ausztriai birodalom irányában, valamint ez is Magyarország irányában mind azon jogokkal és kötelezettségekkel bírna, melyek két foederalt államnak jogai s kötelezettségei egymás irányában, az igen természetes. Ebből pedig önként következik, hogy oly háborút sem Magyarország, sem az ausztriai birodalom részéről nem volna szabad indítani, mely egyik vagy másik állam érdekeivel ellenkezne. Egyébként pedig mind Magyarország érdekeiért indított háboruban tartoznék az osztrák birodalom, mind pedig ennek érdekeiért tartoznék Magyarország mint szövetséges, az egész hadi erejével közreműködni a közös ellenség ellen.

Végre szükséges a külhatalmakra nézve, hogy Magyarország külügyeit és diplomatia viszonyait maga kezelje azért mivel Magyarországnak felelős kormánya az ország érdekeit képviselvén, semmi esetre sem egyezhet bele sem kereskedelmi sem egyéb politikai ügyekre nézve oly szerződések létesítésében; mellyek Magyarország érdekei és kívánataival öszhangzásba nincsenek. Azért ezen beleegyezés nélküli eljárás csak jogosan fél rendszabály volna, melyre valamit basírozni képtelenség lenne. Miatán önálló Magyarország létezik, szükséges a hatalmaságoknak ismerni s tudni a külügyek érdekében, hogy az minő állást foglal külömbféle politikai, kereskedelmi előforduló kérdésekben és ügyekre nézve. Azért szükséges a külhatalmi kormányoknak a magyar kormányhatalmi folytonos érintkezés.

De szüksége van a nyugoti hatalmaknak, mint már említve volt, Magyarországra azért, hogy legyen keleten egy az előhaladott korszellem igényeinek megfelelő polgárosodást és alkotmányosságot terjesztő állam, s ha az, ennek ellenségei által megtámadtatnék, a nyugoti hatalmaknak szövetségese, és előharczosa lenne s erre leg-

nagyobb hivatással bir Magyarország. Vagy éppen ha a szláv eredetű tartományok balúl felfogott érdekeik szempontjából, orosz izgatások következtében elég oktalank volnának magokat tévutra vezéreltetni, és Oroszországot egyesülési ábrándok által egész europára nézve veszélyessé tenni politiceailag eléggé kiskorúak volnának, akkor a nyugoti hatalmaknak egy erős államra lenne keleten szükségök, mi egy szabad alkotmányos önálló Magyarország nélküli Ausztria nem lehet, mert az Magyarországgal folytonos küzdelemben lenne, s az csak az ellenségnek volna legnagyobb hasznára, mert annak győzedelmét segitené elő.

De legvégre Magyarországnak mind történeti multja s monarchicus de alkotmányos szabadságához szorosán ragaszkodó jelene, biztos kezességet nyujt arról, hogy egy részről Magyarország minden elnyomott nemzetnek segítségére baráti kezet nyujtand, és mint a szabadelvű alkotmányos rendszer ezredéves bajnoka azt mindenkor terjeszteni, ápolni és megvédelmezni fogja, mig más részről annyira monarchicus mint legalább is az angol, miszerint törvényessen megkoronázott királyáért, keze életét s vérét feláldozni, azért a köztársasági eszmétől idegenkedik, s mint gyakorlati irányu nemzet kebelében a communisticus és socialistikus üres theoriákon épített eszmék meg nem fogamzanak soha, sőt ha ezen légvárakat építő hősök valamely pillanatnyi előnyt, vivnának is ki maguknak, Europa valamelyik részében, Magyarország nem csak, hogy ezekhez nem csatlakozand, hanem minden ily törekvéseket mennyire befolyása engedend, ellene hatni igyekezend. Institutionak s politikai viszonyainak szabad elvre irányzott elrendezése pedig biztos kezességet nyujt arra nézve, hogy mind politiceai mind kereskedelmi ügyeit külföld irányában a körülményekhez képest, lehetőleg legszabadabban s a külállamok irányában is lehető legméltányossabban fogja elintézni.

Holott láttuk, hogy Ausztria kormánya, ezen erkölcsi kötelességének részint épen nem, részint pedig

csak színleg felelt meg, mily szükkeblűleg teljesítette, az eléggé ismeretes.

Valóban alkotmányos szabadságot, de egyszersmind a jó rendet kedvelő államok, Magyarorszáiban egy őszinte, igaz, hű, áldozat kész jó barátot, és szövetségest nyernek, mely béke idején minden szépnek, jónak előmozdítója, háború idején pedig csatára kész előharczosa leend, s a mi legfőbb, az igazság érzete a magyar nemzetben oly nagy, hogy erkölcsi kötelezettségének teljesítése, s a jogos kötések megtartása, előtte mindég szent leend.

VI.

Az igazság ügy.

Az 1848. előtti törvénykezés igen sok javitást igényelt ugyan, de az egy tizedrésznyre sem volt annyira hiányos és tévesztett irányú, mint az elenyészett osztrák rendszer alatt. A megszüntetett urbéri viszonyokból származott s erre vonatkozó törvények is megszüntek.

A mi pedig az ősiséget illeti, az a feudális rendszer maradványa ugyan, és hazánkban sok perlekedésnek volt kútfeje, mely ingatag birtok tulajdont és ingatag hitelt eredményezett. Az 1848. XV. t. cz. annak eltörlését elvileg kimondta ugyan, de azt, nem volt célja oly minden törvényes igazsági tekintetek félretételével végrehajtani, mint azt a Bachféle kormány a folyó perekre nézve is kiterjesztette.

Mert ezen ősiség eltörlésének nem az volt célja, hogy az a jogtalan foglalásokat és igaztalanságokat pártolja, az ártatlanok és megkárosodottak ellenében, mert ezt egy törvényhozó testületről fel sem lehet tenni, hanem hogy a hosszú perlekedéseknek eleje vétessék.

Mire nézve a folyó perek, bevégzésére s a telek könyvi igények beperesítésére nézve például 6 év kitűzése bizonyos határidő tökéletesen megfelelend a célnak.

Ugyan ez áll a zálogos perekről még inkább, mivel azok nem is bírnak ősiségi természettel. Erről az intézkedés az országgyűlés tündői közé tartozand.

A mi a megyékben az igazság kiszolgáltatást illeti, 3,000 forintig az adóssági ügyekben s apróbb kihágási vétségekben, a szolgabíró ítél. Gyakorlatból tudjuk, hogy ily ügy legtöbb van. Járásába időnként a helységeket meglátogatja s nagyobb részt az ily ügyeket, mindjárt a hely színén elintézi; míg az osztrák rendszer alatt ily ügyek évekig elhuzodtak. Az alispány ítélő tehetősége adósságokban 12,000 forintig, öröködési és zálog perekben végtelenig terjed, továbbá öröszakossági vissza helyezési, arányosítási ügyekben is ítél. A megyei törvényszék a tiszti ügyész által indított perken kívül, melyek hozzá a szolgabírói és alispányi hivataloktól föllebhezettek. Melyhez bírakúl az újabb viszonyokhoz képest. rendszerezett fizetéssel ellátott bírakat alkalmazni szükség, valamint több megye már ezelőtt is azt életbe léptetni kezdte.

Magyarországnak igazságügyi törvényszékei: a kerületi táblákon és váltó törvényszékeken kívül, legfőbb törvényszéke a magyar királyi törvényszék (curia) mely a királyi, és hétszemélyes táblából áll. És ez nemcsak legfőbb törvényszéke az országnak, hanem az igazságügyi ministeriumot is pótolta, mivel végzései, határozatai sőt kétes esetekben hozott ítéletei is érvényes törvény erejével bírtak,

Ez természetesen úgy volna módosítandó, hogy ezen végzéseit és ítéleteit a kir. Curiának a törvény helyettesítőül tenni, jövendőre az igazság ügyministeriumnak állandó csupán jogában, úgy hogy ezen helyettesítést, az mint igazságügyi törvény javaslatot leendő köteles a legközelebbi országgyűlés elé terjeszteni.

A királyi Curiát semmisítő hatalommal leendő szükséges felruházni, hogy a tévesztett eljárásokat megsemmisíthesse.

A megyékben a törvényszéki eljárásoknál is a visz-

szabáléseket a megyei közgyűlés ellenőrizve, s fellebbezésileg pedig erre nézve is fölügyelettel bíró hatalom, az igazságügy miniszterium lenne. Kötelezettsége volna pedig az igazságügyi miniszteriumnak, kiterjeszteni figyelmét arra, hogy az országgyűlés által hozott törvények ne csak kihirdetessenek, hanem valósággal életbe léptessenek és minden hivatalnoki visszaéléseket felelősség mellett megfenyítetni tartozzék. Örködni tartoznék egyzersmind a fölött, hogy a fejedelem semmiféle leirata, ministeri ellenjegyzés nélkül ki ne bocsájtassék.

Továbbá semmiféle oly rendelet és szabály ne alkottassék, mely a fennálló törvényekkel ellenkezik, örködni kellend az igazságügy miniszternek a felett, hogy a törvények mind az uralkodó, mind az ország részéről megtartassanak, hogy soha ne jöhessen oly szomorú idő elő többé, mint midőn idegen törvényszékek által idegen törvények szerint hozattak véritéletek az ártatlanok fejére, mint azt az elmúlt 1849. és 1850-iki évek szomorú emléke bizonyítja, mily vérbetűkkel leend feljegyezve a történet könyvében.

Az országgyűlés, mely jelenleg nem lévén kiegészítve, magát törvényhozásra jogosult testületnek nem tarthatja. Eppen ezért megkülönböztetendők a jelenleg átalakult törvényeink érinthetlen állapota, a jövőben összeümlendő kiegészített alkotmányozó országgyűlés által teendő megtisztított pótlás, és kiegészítés által módosítandó törvényektől, mely eszközöltetik azon törvényhozó gyűlés által, mely arra hivatva leend. Ugyanazon országgyűlésnek állandó hivatásában kimondani azt: hogy miután törvényeink az erőbatalom által szoritattak le a jogérvényes térről, az osztrák törvények által, melyek a kényszerűség bélyegét viselték magukon, s melyek csak tényleg voltak, minden jogalap nélküli törvények. Ezekre nézve tehát azon elv, hogy a törvényeknek visszaható ereje nincsen, nem állhat, mivel az csak alkotmányos törvényről értendő, mely t. i. az előtt jogosan fenállott s valódi jogos alappal bíró törvény ellenében hozatott.

Miután pedig tudjuk azt, hogy sok esetekben az osztrák törvény, az osztrák rendszer alatt más személyeknek adott jogokat, több esetekben bizonyos ügyekre nézve, mint azt a magyar törvények rendelték. Például az örökösödési s a hit- és szerzeményekről tulajdoni jog és rendelkezhetés más volt a magyar, más pedig az osztrák törvény alatt, ugyanazért az országgyűlés által lenne például 3 év határozandó, az ily legitim jogok per útján leendő érvényesíthetésére nézve.

Miután jelenleg már a törvénykezési ügyek az alkotmányos bíróságoknak és törvényszékeknek átadattak, és a törvénykezés folyama törvényes és rendes medrébe visszavezettetett; szükségünk van az igazság kiszolgáltatásában is egy delejtűre, mely irányadó legyen mind a törvényes cselekvényekre, mind pedig a törvénykezési hatóságok ítéleteire és eljárására nézve. A kiegészített országgyűlés nem tudjuk összejövend-e, tartós lesz-e létele, de hiszem hogy a legjobb esetben is alig lesz teendőinek halmaza között annyi ideje, miszerint akár egy codificatiot, akár pedig főnálló törvényeinkre nézve szükséges módosító, potló és kiegészítő törvénycikkelyeket végképeni befejezéssel (definitiv) hozhatna létre. Az urbériség megszüntetéséből a törvényelőtti egyenlőség kimondásából, az ősiség eltörléséből új jogi helyzetek származnak, mely jogi helyzetek tökéletesen fennállanak ugyan jelenleg, de igen sok újra alkotandó, potló és kiegészítő, sőt megváltoztató és elenyésztető törvénycikkelyeket szükségelnek.

A személyi jogokra nézve az urbériségek megszüntetettvén, az abból származott s fennállott uri és jobbágyi s az ebből eredő személyes jogok, viszonyok és kötelezettségek is megszűntek.

A jog egyenlőségéből, a nemesi előjogok és kiváltságok megszüntetéséből, születési tekintetben törvényelőtti egyenlőség jött létre. Azonban ezt nem kell összevetészeni a minden tekintetbeni absolut egyenlőséggel, mert például a bűntények elítélésénél egy részről a jellem, miveltségi fokozat, s a helyzet, melyben valamely

büntény elkövetett; továbbá a tudatlanság, bárgyuság, más részről a rossz akarat és elvetemedett gonoszság, valamely büntett elitelésénél, ha nem vétetné k tekintetbe, s az könnyítő vagy nehezítő körülménynek nem számítatnék be, az szerintem igazságos ítélet nem lehetne

A fentebb említve volt urbéri viszonyok megszűntéről lévén szó, itt találok helyén a királyi haszonvételekről és a szőlődézmáról röviden nézetemet nyilvánítani.

A királyi haszonvétel nem egyéb, mint egy jogos és nem gyűlöletes jövedelmi forrás, például a vásári jog haszonvételét eltörölni, úgy hiszem, senki sem akarhatja, de az ezután, minthogy többé nem jobbágyok, hanem földtulajdonosok az illető községek tagjai, azért annak haszonvételében szükség, hogy a község is részesüljön, és pedig birtok aránylag.

De mind azonáltal, ha ezen arány a volt földesúr birtok tulajdonának felét meghaladná, mind azonáltal még is felét kívánnám a volt földes úr számára, mint eddigi tulajdonának egy méltányos és igazságos részét birtokában hagyni, részint mert ezen jog másokra nézve nem gyűlöletes, nem káros, nem hátrányos (fi non est privilegium odiosum) részint pedig, hogy az államot a kárpótlástól megkíméljem, melynek úgy is az urbéri kármentesítés oly nagy áldozatba került. Mert azon részétől a kir. haszonvételeknek, mely a községnek birtok aránylag (a haszonvételi összegnek legfőlebb feléig) jár, a volt földesúr semmi kárpótlást nem kapna, mivel természetes, hogy az ilyenmő haszonvételi jog a községi lakosság vagyonának egyrészt mintegy járuléka tekintendő, a járulék pedig mindég a földelget követi, tulajdonosára nézve, ugyan ez állna a bormérési jogra nézve, mely eddig is szent Mihály naptól, szent Györgynapig a földesurnak a községgel együtt gyakorolt joga volt, mely jog haszonvételében a község is részes volt, ez pedig bérbe kiadtván, teszi a haszonvételi összegnek egy negyedrészt.

Azért azon községekben, melyekben a lakosság birtoka a volt földesúr birtokánál több, ennek az előbbi okokból

még is felét kívánám a jövedelemnek megállapítani. Ha pedig a lakosság birtoka a községi határ egy negyed részét sem teszi ki, mégis a jövedelem egy negyed részét kiadni kívánom az illető községeknek, mert célunk nem jogot megszorítani, hanem inkább azt, mennyire az igazsággal összeférhet, kiterjeszteni szándékunk.

Ugyan ez állhatna a husmérési jogra és netalán valamely községben létező egyéb királyi haszonvételekre nézve is.

A mi pedig a szőlődézmát illeti, arra nézve meg kell jegyeznem, először is hogy ezen szőlők a földes urnak többnyire tulajdon, allodialis birtokaikból, szőlő ültetés alá kiadott tulajdon birtok része volt, melyet a szőlő évenkénti bortermésének bizonyos részeért, többnyire hetedeért adott oda ültetés alá. Ezen kölcsönös szerződésen alapúl a földnek tulajdonosi joga, azért annak megszüntetésének jogi szempontjáról nem szólunk, mert annak semmi jogi alapja nincsen, s csupán czélszerűség, politicai védve harczol mellette. De a mi nem jogos hanem csak czélszerű az a törvényhozás által nem szentesíthető s legkivált, a midőn a tulajdonosi jogról van szó, a czélszerűség nem szentesíti a jogtalan eszközöket.

De sőt bizton kimerem mondani, hogy az államnak nincs joga a kétségtelen tulajdonosi jogok megsemmisítésében korlátlanul rendelkezni, mert minden egyes honpolgárnak van joga a maga tulajdonának sértetlen fenntartását az államtól követelni, mert épen azért élünk államban, hogy személy- és vagyon bátorságunk biztosítsassék, nem pedig azért, hogy az épen az állam törvényhozó hatalma által megcsonkítsassék. Az urbériségnek megszüntetésére legalább volt némi jogczim, mert az urbéri telket az illető volt földes úr magának nem tarthatta hanem jobbágyának átadni tartozott, az, az általa birt telekért bizonyos szolgálatokat s dézmát adván, a többire nézve gyakorlatilag avval mint tulajdonával bánt, egy szóval tulajdonosi joga annyira korlátolva volt a földes urnak hogy az már csak névleg volt tulajdona, és azt kell tekintetbe venni, hogy annak kárpótlás melletti eltör-

lését a nemesség mondotta ki, mert ezen urbéri telkeknek, habár korlátolva, még is tulajdonosa volt. Különben is ezen urbéri telkek tökéletes korlátlan tulajdonai, nem voltak a földesurnak a legrégibb időkben sem, mert akkor is a hűbéri rendszer alapján hadi és gazdasági szolgálattal mellett mindég más által birattak.

Nem így áll mint láttuk a dolog a dézmás szőlők tulajdonosi jogára nézve. Továbbá jelenleg nem a tulajdonosok képviselői ülnek a képviselőházban, hanem épen azoknak is képviselői, kiket ezen ügy terhelőleg illet. Valóban ha nem egyéb, már csak azon indokból sem kellene feltétlenül jövedelmétől megfosztani az illető szőlő föld tulajdonosait, hogy ne legyünk senki előtt az igazságtalanság vádjával terhelve, és a képviselőház ebbeli intézkedése történelmünkben örök bélyeg ne maradjon utódaink és a külföld előtt.

Miután az tagadhatlan, hogy valamint az urbéri viszonyok az egész magyar gazdaságra, úgy a szőlődézma annak egy ágára t. i. a szőlőmivelésre és bortermelésre igen nagy nyomást gyakorol. Erre nézve tehát nem elég; hogy kölcsönös egyezkedés által váltassanak meg a szőlődézmák, hanem szükséges, hogy arra nézve a törvényhozás is tegye meg a szükséges méltányos és igazságos intézkedéseket; ugyanis hozzon oly határozatot, mely szerint minden vármegyében a bizottmányi közgyűlésekből küldessenek ki egyeztető küldöttségek, melyek az illető szőlőtermő helyeket járják be, s igyekezzenek a szőlőföld és szőlőtőkék tulajdonosai között az egyességet létesíteni oly módon, hogy például bizonyos vidéken a tudva levő szőlőföld érték köztudomásra minimuma 40, maximuma 60 fr. folyó értékben, tehát a helyi viszonyokhoz a föld minőségéhez képest igyekezzenek ezen küldöttségek különböző vidékeken az egyességet létesíteni a szőlőföld tulajdonosok és szőlőgazdák között. A hol makacs ellenzésre találának valamely résztöredékénél, ott a többség határozná, természetesen, hogy külön a szőlő tulajdonosok között, és egyik rész a többségnek

ezen határozatát az egyesség eszközölhetése végett a küldöttség, mindegyik rész töredékének irányába kötelezőleg is kimondhatja, például a szőlőföld tulajdonosok nagyobb része megegyezett egy megyének vidékén abban, hogy a szőlődézma holdjától 50 fr. folyó pénzben megváltható s egy töredék nem akarná kimondani azt, az kötelezőleg volna kimondandó, s így viszont a szőlőgazdákra nézve szinte ezen eljárás volna alkalmazandó, s így az egyesség bizonyosan létre jönne. Ha pedig találkoznának megyék, a hol ez még sem sikerülne; ott mind a föld, mind a szőlőtulajdonosok részéről néhány meghatalmazott küldetnék ki, a kik az országgyűlés kinevezett küldöttsége által meghallgatnának és azok annyival is inkább eszközölhetnének egyességet, minthogy a fizetés könnyítése tekintetéből 4 percentes állam hitel kölcsönökkel lehetne a földbirtokosokat azonnal kielégíteni. Melynek beváltása nyolcz év alatt teljes névszerinti érték kifizetése által történhetnék, s ha az egyesség közöttük még akkor sem sikerülne, a küldöttség kötelezőleg döntené el a közöttük fenforgó kérdést, úgy hogy abból kára ne következhessek egyik félnek sem.

A mi a dolog gyakorlati kivitelét illeti, arra nézve következő megjegyzéseim vannak. Azért nem akarom, hogy az állam vegye át a szőlődézma kárpotlási terhet mivel 1-ször az nem igazságos, 2-szor mivel az állam gazdaszatilag az országra nézve véghetlen terhes, 3-szor mivel az politicalag t. i. a célszerűség szempontból véve nem is célszerű. Nem igazságos hogy valamely váltság fizetésében az is részt vegyen, még pedig nagy mértékben, a kitől valamely dolog megváltatik, nem érvén semmit azon ellenvetés, hogy mindenesetre úgy, mint szőlőföld tulajdonos kapja az államtól a kárpotlást, mint állampolgár mint az államnak tagja, oly minőségben pedig tartozik az államterheit aránylag viselni, s így fizeti maga magának a kárpotlást, — mert akár a követ üssük a cigány hátához, akár a cigány hátát a köhez, mindenkép csak a cigány háta fáj. Épen azért nem akarhatjuk igaz-

ságosan, hogy oly teherkényszerítő szükség nélkül az államra s így főleg azok nyakába vetessék, a kiktől ezen teher megváltatni mondatik, de ez csak szójáték, mert az a valóságban nem váltatik meg, hanem elvétetik tőlük és adatik nekik érette olyan összeg, a minek nagyrészét saját zsebükből fizetik önnön magoknak.

De nem igazságos s nem is méltányos, hogy egyeseknek szerződésbeli kötelezettségeikért a váltságot nem csak a kötelezettek, hanem nagyobb részint a többi nem kötelezett honpolgárok fizessék, kiket a részben semmi kötelezettség nem terhelt s az ebből származó közvetlen haszon is egyedül csak a kötelezettekre háramlik.

Ál a m g a z d á s z a t i l a g az országra nézve végtelen terhes.

Mert tudjuk mennyire kimerítette minden osztályu és állásu honpolgárokat a 11 évi nádaly rendszer s annyira kipusztította az országot, miszerint nagyobb terhek elvállalására és teljesítésére képtelen.

De ne is mysticaljuk magunkat, hogy a mi szép jó és hasznos, annak valóítására jelenleg azonnal képesek vagyunk.

Egy okos gazda gazdászataiban, ha valami jót és hasznost akar létesíteni, nem rohan vakon neki ujjítási vállalatának, hanem először számot vet szükségeivel, egybeveti activ és passiv állását, s úgy azután fog a vállalathoz ha látja, hogy képes azt valóban saját romlása és megerőltetése nélkül létesíteni. Tekintetbe veszi, hogy vajjon nem volnának-e oly égető szükségek, — melyeknek létesítése még sokkal elébé való szükség leendő mint azon szándékolt vállalat

Ugy az állam is ha céljának meg akar felelni, szükség, hogy tekintetbe vegye jelenleg az ország kimerült állapotját, terheit, mely főleg az úrbériségnek állam adósága lett változtatásából s a kincstári birtokok nagy részének elzálogosításából származott.

Vége végtelen szükségeit hadügyének felállításán

kezdvé a börtön rendszer, takaréék magtárokön keresztül megyei és nagyobb községekben községi, Pesten pedig országos kórházak, tehetlen szegény gyám és rokkantak intézetei, stb. mellyek nélkül egy polgárosúlt állam nem is képzelhető. — Mind ezek pedig oly kiáltó okok az országra egy újabb tehernek elvállalása ellen, mellyeknek épen nem szükséges részletes magyarázat. Nem gyanusítok senkit, hanem azon meggyőződésben vagyok, hogy a ki igaz lelkiismerettel bírja kezét szívére tenni és bevalani azt, hogy népszerűségének féltése vagy annak keresése nem terheli lelkiismeretét, aligha akarhatja hazánkban ezen jelenleg kizsarolt állapotban levő országnak nyakába vonatni ezen kérdéses váltságterhét. De végre nem is volna czélszerű, hogy az állam vegye át ezen terhet s így épen azok, kik erre nézve semmi kötelezettséggel nem bírnak például városi polgárok, mesteremberek, kézművesek stb. Vagy épen azok, kiktől megváltatik ezen teher, kik ugy is kimerült helyzetbe vagynak, magok magoknak fizessenek váltságot. Azért nem czélszerű pedig, hogy ezen igazságtalanság által a méltó indignatio fölébred és valódi keserűségnek és elégtelenségnek leendő szülő anyja. Célünk pedig az volna ezen intézkedés által, hogy elégtelenséget eszközöljünk és épen ellenkezőt idéznénk elő még pedig azoknál is, kiknek részére a váltság történnék, mert azok az emberi természet gyarlóságánál fogva méltán vérmesebb reményekre és kívánatokra lennének jogosítva. Miért ne kívánhatnák tehát azt, hogy a határookban lévő állodialis erdők közöttünk aránylag felosztassanak, birtokosát pedig kárpotolja az állam. Ezt pedig tökéletesen ugyan azon joggal kívánhatnák, mint a szőlővel szerződésileg beültetett földeket, hogy részükre vegye meg az állam illetőleg a többi honpolgárok. Továbbá az igazságtalanság akár ellenükben akár részükre történjék az mindenképen demoralizálja a népet s az igazság érzete iránti pietást kioltja az ő szívékben.

Végre is fő czél ezen intézkedésnél az állam gazdá-

szati előny a mi t. i. államtanilag czélszerű és az államra nézve nyereség volna, pedig ezen váltság elvállalása nem nyereség, hanem az ország nyakába oly kötelezettség rovása volna, mely jelen kizsartolt pénz viszonyok között állam gazdaszatilag is az ország valódi hátrányára nyomasztó teher lenne.

Mi volna tehát a szőlődézma megváltási tervének gyakorlatilag kivitelére nézve legczélszerűbb és minden részre nézve leghasznosabb intézkedés? De a hol több volna a váltság, az mindegy lenne, mert ott a bornak érték és jobb minőségénél fogva nagyobb, az arány tehát ugyan az maradna.

Én ajánlok egy tervet a mi csekély véleményem szerint a gyakorlati kivitelre nézve legczélszerűbb volna, ohajtanám, ajánlana más jobbat és én azonnal kész leendek azt tőlem telhetőleg gyámolítani. Egészen a köznapi gyakorlati térre lépek s mondbatom, hogy a mostani években történt dézma váltságok nagyobb részt az általam említett 40 és 60 forint között voltak, tehát tehetjük a dézmás szőlőföld váltságot holdjától 50 ftra folyópénzben. Egy hold szőlőnek termését jót rosztat össze véve, jó termést roszt termést nyolcz év alatt egybevetve tehetem és teszem is legalább 14 akóra, attól járó dézmának része 2 akó jobbat roszabbat összevéve a magasabb s alantabb árt összevetve teszem az árát akójának legalább 3 ft. 12¹/₂ krra 2 akóért tehát esik 6 ft. 25 kr. ezt nyolcz évi termésre nyolczszor véve tesz 50 frtot folyópénzben, ez tehát tökéletesen fedezné a váltsági összeget Ebből önként következik, hogy az országnak kikellene bocsátani nyolcz évre szóló állam kötelezvényeket, a váltsági összeg erejéig, és azokkal azonnal kifizetni az illető szőlőföld birtokosokat, s így a szőlő birtokosok a beültetett földnek is tulajdonosi jogába lépnének, de oly módon, hogy évenként 6 ft. 25 kr. fizetnének ezen állam kötelezvények évenkénti törlesztésére, mely összegeket különben is, mint láttuk, az adni szokott dézmából fedezhetik nyolcz évig s akkor az egész tartozás tökéletesen le-

volna törlesztve, s erre nézve minden további kötelezettség megszűnnék. Az addig ezen állam tartozástól fizetendő évenkénti 4°/_o kamat fizetését az ország magára vállalhatná, s evvel is elég szép áldozatot hozna a dézma kötelezettek érdekében, kiknek még nyolcz évig adandó dézma érték fizetése után a nélkül, hogy azt legkevesebé is megéreznék a szálló földnek is tökéletes tulajdonosai lennének s megvolna egyszersmind azon öntudatjuk, hogy a mi másé volt, azt nem egész ingyen kapták, s így nem alamizsnát nyertek, hanem azt könnyű szerrel ugyan, de még is önmagok fizették ki; így megmaradna a nép között a jogosság és a tulajdon szentségének tisztelete, a hanyagság nem mozdítattnék elő az állam általi ingyen birtok tulajdonok osztása által. És valóban én hiszem hogy a népnek legnagyobb részénél ily eljárás méltánylásra találand, és az igazság érzete náluk is ki-törlesztés által folytono vivja a maga diadalát.

A földbirtokosság sem panaszkodhatnék, miután 8 év alatt megkapná mind a 4°/_o-es kamatokat, mind pedig a váltásági összegnek valódi névszerinti értékét. Az állam pedig nyolcz éven át a kamatokat annyival könnyebben fizethetné, minthogy az adósági tőke öszveg évenkénti törlesztés által folytonosan kevesbednék.

Az erkölcsi személyeknek, mint a szabad királyi városoknak és egyéb rendezett tanácscsal bíró községeknek helyhatósági jogi hatás körét eléggé meghatározzák, mind régibb törvényeink, u. m. az 1608. 13. koronázás és 44 t. cikk koronázás után s az 1715 36. t. cz. valamint az 1848. törvények a községeket illető törvényczikkek, melyeknek alapján volna a községi rendszer kidolgozandó, mind köz-igazgatási, mind törvénykezési tekintetben.

A mi a személyi jogokból származó családi, ugymint a házasságot, szülői hatalmat, magzat törvényesítést, a gyámság és gondviselőségrőli ügyeket illeti, az törvényeink szerint s annak alapján a legjobban ellehet intézni. Különösen az árva ügyek, az urbéri viszonyok megszüntével a földes uri gyám felügyelet a nemes ée nem

nemes árvák közti különbség megszűnván, azoknak tehát félretételével az I. k. 111—113 czim 1655. 24. tcz. 1715. 68. 1764. 26. tczikkek alapján a legjobban elrendezhetők. A mi a vagyoni jogokat s annak szerzőmódját az urbériség eltörlése de különösen az ősiség megszüntetése, egészen más alakba öntötte.

Legelsőbben is a vadászati jogok megszerzése, valamint fegyvertarthatási szabadság, melyhez ezelőtt a nemességnek volt joga, a kiváltságos osztályok megszüntével elvénél fogva, mindenkire kiterjesztett. A fegyvertartást, fegyverengedély által korlátozni és megszorítani igen helytelen volna, mivel tudjuk, hogy 11 évi uralom alatt, minden megszorítások mellett is, a gonosztevők mindég tudtak magoknak fegyvert szerezni, míg sok becsületes ember ahoz csak nehezen juthatott. Azonban a vadászati jogra minden esetre feltételeztetik bizonyos oly területű földbirtok, mely lehetségesé teszi, hogy rajta vadászni lehessen, mivel a más földjén vadászni, ezáltal idegen kaszállókon és bevetett szántóföldeken kárt tenni, mezei rendőrségi törvényeinknél fogva is tilos, de az által egyrészt a tulajdoni jog is megsértetik, míg más részről a gazdasági ipar és szorgalom szenved, ha vetéseink, kert és réteiken keresztül kasul taposnak a vadászok, néha lóval, kocsival és kutyákkal is.

A mi a vagyonnak szerzőmódjait illeti, azok voltak nálunk legfőképen a végrendelet általi, valamint a végrendelet nélküli örökösödés. Továbbá a nyilvános adomány és az elévülés. Ezen utóbbinak ingatlanokra elegendő időszakra t. i. 32 évre lévén határozva, annak megváltoztatásának szüksége fön nem forog. De annál több váltó eszközei. Először is az adomány a hűbériség kifolyása lévén, mely az ősiség eltörlése által, mint annak következménye tökéletesen megszűnt. Ugy szinte az ebből eredő jog viszonyok u. m. a jószágba igtatás s az itt történhető ellenmondás, a jog egyenetlenség, a fiú és leányág között a leány negyed, a hajadoni jogok, szinte mind megsemmisülteknek tekintendők. Önként következik eh-

ből, hogy a királyi ügyész magvaszakadás esetébeni örökösödése is megszűnt, kivéve azon ritkább eseteket, melyben a végrendelet nélkül elhunytak, a magvaszakadás oly teljes, hogy vérségi rokonokat, sem fiú sem leányágon találni teljességgel nem lehet, s akkor is nem örökösödési, hanem csupán mint tulajdonos nélküli vagyon illeti az államot. Továbbá a végrendelet általi örökösödésre nézve, a végrendeleti tehetőség az ősiség által megváltozott, illetőleg az ez iránti tulajdonosi jog gyakorolhatóság kiterjesztetett. Miután az ősiség eltöröltetett, az által minden vagyon, szerzeményi természetivé vált, melyről minden tulajdonos tetszése szerint szabadon rendelkezhet, akár ingók akár ingatlanok legyenek azok. A két nem közötti különbség is megszűnt, valamint az ebből folyó jogviszonyok és kötelezettségek is megszűntek. De ámbár ez az ősiség eltörléséből önkényt folyó törvény, még is majd a kiegészítés által a törvényhozást, a jogosult országgyűlésnek ezen törvényt czélszerűen módosítani igen kívánatos, mert tudjuk az életben, hogy gyakran szülők és gyermekek közt oly surlódások vannak, melyek, hol az egyik, hol a másik fél, hol pedig mindkettőjük hibáiból származtak, de néha félszeg felfogáson vagy épen félreértésen alapulnak. Ily esetekre nézve tehát a szülőket gyermekeik irányában vagyonaikról végrendelezhetésre nézve korlátozni szükség, — és így a kötelező rész mindenesetre természetes helyettesítője azon örökösödésnek.

Végre a végrendelet nélküli örökösödésre nézve a következőket tartom felemlitendőknak. Az ősiség megszűnván, minden vagyon szabad rendelkezhetésére nézve szerzeményi természettel bír.

A végrendelet nélküli örökösödés rendjére nézve az állami, eddig a szerzeményi vagy is a rendelkezhető vagyonra nézve főállott, és pedig a következő okokból a végrendelet nélküli örökösödésben a gyermekeknek, mindkét nemet illető vagyonra nézve, egymásközös örökösödésök, az ősieken szinte ugy történt, mint

szerzeményben s csak ezek nem létében örökösödtek az ősiekből a testvérek és oldal rokonok vérségi elsőbbség szerint. — Sértetlen maradván az özvegyi jog, mely az ősiekből az özvegynőt illette, a mi pedig a szerzeményt illeté abban a gyermekkel együtt az özvegy nő (de a férj nem) egyaránt osztozott, ha pedig gyermekek nem voltak, előállott a hitvesi örökösödés, mely mint az özvegynőt, mind a férjet viszonyosan illeti.

Ha azonban sem gyermek sem hitves társ nem maradt, akkor ha az elhunyt még testvéreivel osztatlan vagyont birt, úgy örökösödtek a testvérek, de ha már megosztott a testvérekkel, akkor a szerzeményekben a kir. ügyész örökösödött, ez természetesen jövendőre fön nem állhat, mivel az ily esetekben a királyi ügyész successioja megszűnt, mert annak ilyenén örökösödése az ősiség és hűbéri rendszerből származott, mely szerint minden vagyon a kincstártól illetőleg az uralkodótól adományoztatván, minden vagyon kutscheje a kincstár volt.

A szerzeményekre nézve pedig szinte az állott, mivel azokról az feltételeztetett, hogy az ősi vagyon jövedelméből takarítottak meg, Így míg a testvérek osztatlan állapotban vannak, a szerzeményekben kölcsönösen örökösödtek, mivel feltételeztetett, hogy azon ősi vagyonból szereztek, melyben a tulajdonosi jog mindenik testvért egyaránt illette, következésképen a szerzemény is, egyiránt illeti őket. Mihelyt azonban megosztóznak, a szerzemény nem az ősi vagyonbani örökösöket, hanem a kir. kincstárt illeti, részint azért mivel főtételeztetett hogy oly vagyon jövedelméből szereztek, mely a kincstártól származott, és ugyan magvaszakadás esetében arra háromlott vissza, s így az abból szerzett vagyon is azt illeti, részint pedig azért, hogy legyen miből a kincstár érdemes hazafiáknak kincstári birtokokat folytonosan conferálhasson, mely azonban már eredeti céljához képest az újabb időben nem gyakoroltatott, mert többnyire pénzért és nem szolgálatokért adattak. Mivel pedig az ősiség az 1848-ik törvény által eltöröltetett, s így a

hűbéri rendszerből származott viszonyok is megszűntek és mivel a kir. ügyész ilyenmő öröködésének ez volt az alapja, mely összeomolván az azoni épület is összeveomlott, tehát a kir. ügyész ilyenmő successioja is megszűnt önként támadazon kérdés, hogy minő jogok illetik, tehát jelenleg a kir. ügyészt? melyre válaszolhatjuk, hogy őt örökösödési jog czimen töblé semmi sem illeti. Hanem tudjuk az észjognál fogva, de hazai törvényeink szerint is (mint azt a nova aquistices commisionalis láttuk) hogy minden vagyon, melynek egyéni, vagy erkölcsi testületi tulajdonosa nincs, s így természeti állapotban senki vagyona (resnullius) volna, egyedül az állam, s így a kir. kincstár tulajdona. Például: ha meghal egy egyén minden örökös, hitvestárs vagy vérrokon nélkül, végrendeletet pedig nem tett, ily esetben az, mint tulajdonos nélküli vagyon a kir. ügyészt illeti. Továbbá az elhagyottnak tartott vagyon, például talált kincs, mely $\frac{1}{3}$ részben a találót egy harmadrészben a föld tulajdonost a kinek a földjén megtaláltatott, $\frac{1}{3}$ részben pedig a kir. ügyészt illeti, mivel abban a senki vagyona jogczime is inhaerált. az pedig a kincstárt illeti. Végre az uzsorások töke pénzök elvesztése esetében, az, még eziránt új törvényünk nem leend, szinte a kir. ügyészt illeti. Ezekhez képest a végrendelet nélküli öröködnél, ha sem gyermek, sem hitvestárs nem maradt; örökösödnek a testvérek, illetőleg a vérrokonok vérségi fokozat szerint, megtartatván a törvényes elv apai vagyon apai, anyai vagyon pedig anyai rokonokat illeti.

Az ily módon történő örökösödés körülbelől ilyetén szerkezetébe mégis maradhat, miután az a magyar nemzeti szokásaival és szellemével legjobban megegyez, a mennyire t. i. az ősiséget, mely törvényeink és szokásainkba beletartott volt, nélkülözni kelletik. Erre nézve szükségem tartanám az eltörlött ősiséget valamivel helyettesíteni, s pedig különbséget nem tevé, hogy a vagyon öröklött vagy szerzemény, az egész vagyon állvány fele része már fölebb is említettem, a gyermekekre nézve kötelek

résznek állapíthatnák meg, ugyan ezt az özvegy nőre is kiterjeszteném, a ki a gyermekekkel egyenlőn osztoznék, ha a gyermekek száma 4-nél többre nem megy. De ha azok száma annál nagyobb, az $\frac{1}{4}$ az özvegy számára biztosítandó volna, ezek tehát szabad rendelkezés alá, ily esetben alá nem esnének. Ha pedig gyermekek nincsenek, akkor az egész vagyonnak egy negyed része illetné mint köteles rész a szülőket, egy negyed rész pedig az özvegy nőt szintugy, mint az özvegy férjet, s így a viszonyos hites társi örökösödés meg lenne törvény által alapítva.

Testvérek és oldal rokonokra nézve köteles rész vagy éppen nem léteznék, vagy csupán a testvérek is elsőbéli testvér gyermekekre nézve az apjuk, illetőleg nagyjuktól származott vagyonra szorítkoznák.

Végrendelet nélkül pedig az egész hagyatékban a gyermekek örökösödnek az özvegynővel, a ki egy gyermek részt, ha a gyermekeknek száma mint már említettem háromnál többre nem megy; ellenkező esetben a vagyonnak negyed részét, mint őt illető részt kapja.

Ha pedig gyermekek nincsenek, akkor az összes vagyon egy negyed része a szülőket, egy negyedrésze pedig az özvegy férj vagy özvegy nőt tulajdonosi jognál fogva illetné, mely részben a hitbér is már befoglalva lenne, ha azonban ezen negyed rész nem ütné meg a hitbér összeget, a többi az özvegy hitves társnak a hagyatéki tömegből lenne pótolandó.

Az özvegynőre nézve oly esetben, midőn t. i. gyermekek nincsenek, meglehetne állapítani az özvegyi jogot, mely állana abban, hogy a hagyaték, ha szülők nincsenek, második különben harmadik, negyedrészenek az özvegynő életfogytiglan, mint haszon élvező bennmaradna. A vagyon másik két negyed, vagy ha férj maradna özvegyen, három negyed részében, ha a szülők élnek azok örökösödnek, ha nem, akkor a testvérekre száll, ha azok sem élnek a többi oldal rokonokra vérségi elsőbbség szerint. Valamint az özvegyjogon fennmaradt második negyedrészen

és az özvegy nő halála után hasonló módon történék a vérségi jogok szerint az örökösödés.

A végrendeleti örökösödségnél a végrendeletben megnevezett végrehajtó vagy ha nevezve nincsen, azt a törvényhatóság nevez, s az hajtja végre annak tartalmá szerint az illető végrendeletet, mely végrehajtásra nézve, ha valamelyik hagyományos fél sértve érzi magát pörölhet a végrendelet hibás végrehajtásának kiigazítása végett.

Ha pedig végrendelet nélkül történt az örökösödés, s az illető örökösök közt az osztály barátságos uton nem jöhet létre, akár melyik félnek folyamodására az illető törvényhatóság osztóztató bírót küld, a ki az osztályt végrehajtván, ha valamelyik fél magát sértve érzi, osztály igazítási pörrel érvényesítheti azt.

A mi a hitbizományokat illeti, a mellett és ellen igen sok indokokat lehet folhozni, például egyes családoknak vagyonos állapotban fűntartása szempontjából, mely indok mellett szól, de ellene is használható, mire nézve t. i. egyes családok vagyoni állapotának ily módoni biztosítása másokra nézve gyűlöletes, mert a készadás vévés forgalomból ki van véve a hitbizományi vagyon; a nővérekre és a többi utóbb született fűtestvérekre is gyűlöletes, minthogy az előfűségnél (majoratus) az első szűlött testvér, az idősbfűségnél (senioratus) pedig a családban a legidősebbik családitag öröködik, gyűlöletes végre a hittelezőkre nézve, mert azok csak a birtok jűvedelmét de nem a birtokot magát foglalhatják le.

Hogy egy szabad rendelkezhető vagyon tulajdonosi nak joga van rendelkezni vagyonával úgy a hogy nek tetszik, s azt adhatja és hagyhatja a kinek akarja, az kétségtelen. De mindebből, a dolog természeténél fogva még nem következik az, hogy abból hitbizományt is alapíthasson, mert akkor épen nem adja és nem hagyja senkinek, mert a hitbizománynak tulajdonosa nincsen. csak haszon élvezője, a melynek állványa a status, illetőleg a törvények garantiája alatt áll, miután azt sem eladni,

sem elzálogosítani. sem végrehajtást reá vezetni nem lehet.

Ha van valami, a mi a hitbizományi törvények meghagyása és megerősítése mellett szól, az ha be kell valani, nem egyéb mint saját gyöngeségünk, hogy t. i. a magyar kézen lévő nagy földbirtokok ne menjenek külföldiek zsidók és zszorások kezére, gyöngeség pedig az, ha ily birtokviszonyoknál az illetőknek véd és gyámrendszerre van szükségük.

Ha tehát ezen okokból az országgyűlés szükségét látná annak, hogy a hitbizományi törvényeket megerősítse, ugy minden esetre ohajtandó volna, hogy a ki hitbizományt alapít, az mind az uralkodó, mint pedig az országgyűlés jóváhagyását kinyerje, továbbá az ország pénztárába az ily birtokoktól bizonyos járulék lenne fizetendő, mi némileg kiegyenlitené azt a kiváltságot, mely szerint az állam ezen birtokot, az elidegeníthetésre nézve oltalmába vette.

Az arányosításról 1836 12 t. cikk kielégítőleg rendelkezik. A határokról pedig az 1635. 20. sommás határpörről pedig az 1802. 23. t. cikk helyesen intézkedik.

A kötésekről általában s annak lényeges kellékeiről törvényünk a természet törvényéhez híu maradván, Mátyás VI. 17-dik Ulaszoló I. 38. 1723. 31. t. cikk elég világosan rendelkezik.

Különös kötések, mint jószágcserek, adás vevési szerződések, örök beváltások sat. az ősiség megszűnván, annak ezekre semmi befolyása többé nem lehet, azért az elhagyatván, a többi a maga jogerejében fűntartatik.

Ugyan az állhat a haszonbérlet és adóssági kötelezettségekre nézve.

Ezen helyen főlemlitendők a telckönyvek is, melynek alapját az adás vevésre vagy jószág cserére nézve, a káptalanok és egyéb hiteles helyeknél történt bevallásokra nézve szerkesztett okiratok gondviselésére szolgáló levéltárakban föltaláljuk. Az adósságokra nézve pedig a földbirtokot illetőleg, a megyéknél divatozott betáblá-

zások helyettesítették a telekkönyvi bejegyzéseket s zálog jogok bekebelezését. A telekkönyv tehát nem egyéb mint a tulajdonosi jogról rendszeresített okmány, valamint azon terhekről is, melyek valamely ingatlan vagyont terhelnek. Azért rendszeresítése annak, a mi eddig is létezett ugyan, de rendszeresítve nem volt. Azért az elévülést és némely határidőket a telekkönyvi jogérvényesíthetésre nézve módosítván, melyek alatt t. i. valamely jog elenyészik, ha az illető fél azt nem érvényesítette. Továbbá a kezelésnél és eljárásnál a sok munka szaporitást elhagyván s azt egyszerűsítvén, a többire nézve jelen szerkezetében meghagyhatónak vélem. Miután pedig a cél általa szilárd birtoktulajdon és szilárd hitel eszközzése, jogérvényes hatályára nézve is megerősítendőnek és fenntartandónak tartom.

A birói illetőségre nézve az úriszékeket kivéve, melyeket a megyei bíróságok helyettesítenek, valamint a rendezett tanácsosal bírói községeket is, melyek saját területök kebelében bírói illetőségüket kiterjesztvén, a többire nézve igen helyesen maradt a régi gyakorlat és törvény a bírósági s törvényszéki illetőségekre nézve.

A peres eljárásokat illetőleg pedig, az országbírói tanácskozmány kielégítőleg hozott végzést, miszerint t. i. az 1836-ik 20-ik t. cz. és az 1840. 11. t. cikk alapján a sommás szóbeli eljárást, valamint az 1840-ik 15. t. cz. II. részének fejezete szerint, a rendes szóbeli eljárást alapította meg. Végre pedig kivételes esetekben az 1840. 22. t. cz. a csődperek folyamára nézve alkotott rendes bírói eljárás szerint folytatandók, természetesen, hogy oly esetekben, melyekben a szóbeli eljárás nem elegendő az ügy oly módoni kimerítésére, hogy benne alapos ítéletet lehessen hozni. Melyre nézve az első megjelenés alkalmával az alperes kérelmére szükség, hogy az illető bírói hatóság a pörfolyam minőségét jogérvényesen eldöntse.

Halasztásokra nézve azonban azon nézetben vagyok, hogy a bíróság csupán alaposan indokolt kérelemre adhasson halasztást, s az ellenfelet is mindannyiszor arra

nézve meghallgassa. A pörorvoslatokra nézve a pörletételt, melyet a felperes tehet, az ügyvéd visszahívását és föllebvitelt tartanám minden pörökre nézve érvényesnek, a rendes írásbeli pörökre nézve, melynek tárgya bonyolodottabb, hogy sem az ítéletben történhetne tévedés, vagy időközben egyik félnek új okirat jött kezéhez, melyek a föllebbezés által nem, hanem csupán csak birtokon kívül perujítás által volnának érvényesíthetők. azért az ily esetekre nézve a rendes írásbeli eljárásnál a végső ítélet ellen, ítélet betiltással (prohibita) élni lehetne. Mert mint tudjuk, azt az ítélet kibirdetése napján kellett tenni, a mit 24 órai időközre lehetne módosítani, okadatolásra pedig 3 napot lehetne engedni.

Azonban ha helyes okát nem tudja adni a betiltásnak, a vesztés félre 20—50 forintig terjedhető birsági terhet lehetne szabni, melynek egyik fele az ellenfelé, a másik fele pedig azon hatóság pénztáráé lenne, mely előtt a pör foly.

Perujitással egy ügyben, melyben például hibás védelem történt, csak egyszer élhetni, kivéve hol újabb okmányok kerülnek elő. akkor lehet ismét a pert megújítani, az azok nélkül ismételt perujítók ellen, a patvarsági büntetés érvényesítendő.

A magyar váltótörvénynek az osztrák fölötti elsőségét már csak az eljárás és végrehajtás egyszerűségének tekintetbe vételével is, minden intelligens ember át fogja látni. Azért a magyar váltó törvénykönyv teljes érvényében volna hagyandó. Kivételt kellene csupán tenni, a nem kereskedőkre nézve, mivel a váltó törvény leginkább a kereskedés emelésére hozatott be az országba és pedig föld hitel intézetek hiányában, a birtok tulajdonosok kárával, mivel azoknak állandó hitelintézeti kölcsönre van inkább szükségök, mellyek természetesen betáblázott kötelezvényekkel szoktak eszközöltetni, és nem rövid lejáratú váltókra, mellyeket csak kereskedelmi forgalomnál lehet leginkább czélszerűen használni. De mindazáltal, minthogy

a birtokosoknak is lehetnek rögtöni szükségük, valamint az iparosok, ügyvédek, és orvosoknak s egyéb tisztességes állású férfiaknak, mellyeket rövid kölcsönök által szükség fedezniök és képesek is lehetnek a határidőre jövedelmükből tartozásukat visszafizetni, azért azokat a váltóképességtől megfosztani nem akarnám, ez okból lehetne azokra nézve, a kik akár bejegyzett, akár nem bejegyzett kereskedők vagy gyárosok, megállapítani, hogy azoknak legyen joguk, ugymint azt a polgári törvénykezésnél is alkalmazandónak vélem, ítélet betiltási (prohibita) pörorvoslattal élni, melynek három nap alatt okát adni tartoznék, s ha olyan okot adna elő, mely a polgári törvény szerint helyes, akkor ugyanazon váltóügy polgári törvények szerint volna elítélendő, például ha egy váltónak lejáratát két holnap, de az illető adós kapott térítvényt hitelezőjétől, hogy azt hat holnapnál előbb nem követelendi, a váltótörvényszék megítéli és exequálja az adós kereskedőt, de a nem kereskedőt felmentené, a váltóban foglalt fizetési határidő alól, köztörvényileg érvényes ok forogván fen.

A fenyítő törvények hazánkban még az Árpádok korszakából veszik kezdetüket, de mellyeknek azon része is, mely újabb írott törvények által nem módosított vagy töröltetett el, nagyobb részint közönséges szokás által elavult és gyakorlaton kívülévé tétetett.

A bűnügyek, melyek nagyobb vagy kisebb jelentőséggel bírnak, azok a megyékben a megyei, kir. városokban a városi fenyítő törvényszékre tartoznak. Ez előtt a bűnügyekben a nemesek ellen a megyei közgyűlés rendelte el a perbefogatást, a nem nemesek irányában pedig a törvényszék elébe állítását, az illetőnek mely azután az elkövetett nagyobb bűnökre nézve a tiszti ügyész általi perbefogatást elrendelte, kisebb vétségeket pedig előleges tiszti vizsgálat után rövid uton kihallgatván, a vádlottat (summaria via) elítélte, mely ítéletet azután az illető vádlott a királyi táblára fellebbezhette

A törvény előtti egyenlőség elvénél fogva, nem a nemesi vagy nem nemesi állapot volna figyelembe veendő a vétkesek elleni eljárásnál és azok elítélésénél, hanem tekintetbe volna veendő :

Először a polgári állapot.

Másodszor a vétek minősége.

Harmadszor a vétek elkövetésénél könnyítő vagy azt nehezítő körülmények.

A polgári állapot, mely szerint egy és ugyanazon bünt szabni, bármely személy kövesse el azt, az igazság törvényével ellenkező igaztalanság volna. Mert például a becstelenítési vagy kisebb hatalmaskodási ügyekben tekintetbe veendő az illető alperes polgári állapota, minősége, mert például egy oly vétséget, melynek egy havi fogság a büntetése, követ el, hirteleni indulatból egy tiszt állásu egyén például hivatalnok, ügyvéd, vagy kereskedő sat. ennek azon büntetés legalább husszor annyi, mintha ugyanazon vétséget elköveti egy olyan ember, a kinek erkölcsi romlottsága annyira súlyodt, hogy becstelenítőnek ezen büntetést nem is tartja, a ki már tán fogva is volt, de a kire nézve nem is von ezen büntetés olyan következményeket; mivel ezek az által becsületöket jó hírok nevüket s így hivatalukat vagy polgári állásukat és hitelüket ugyszólván, mindenüket vesztik, ez tehát reájok nézve még 20-szornál is nagyobb büntetés. En nem tartok Angliával e részben, melynek törvénye szerint egy lord mivel a sétatéri körbe lovagolt, hat hónapi darócza közmunkávali fogságra ítéltetett; mivel ennek ezen csekély kihágásáért igen nagy büntetése volt, mert ha azt egy részeges uton utfélen fetregő korhely becstelen kicsapongó követi el, ki minden becselenséghez és aljassághoz is hozzá szokott, s ezen hathónapi börtönnek tán némileg még örül, hogy nem kell gondoskodni saját élelmezéséről, legalább is csak egy századrésznyi büntetés, mint annak a ki nem kézmunkával, hanem tudományos tárgyakkal, nem részegeskedés és aljassággal, hanem

szellemi és lelki önképeztetéssel foglalkozott, s így ellehet ily esetekről mondani a summum jus, summa injuriat, vagy vegyük megfordítva a dolgot, kövessen el valamely olyan vétket egy gazdag vagyonos ember, melynek büntetése például 300 forint, az annak úgyszólván éppen semmi büntetés, mintha a szegényt ugyanazon vétekért 300 forintra büntettük, százszor nagyobb büntetéssel terheltük, mivel vagyonától, mely neki tán mindene volt, fosztottuk meg, tudom én azt jól, hogy minden egyes esetre lehetetlen külön törvényt alkotni, de a mennyire lehet a tökéletest ha elérni nem is, de kielégítőleg megközelíteni lehet, sőt kell is egy bölcs törvényhozásnak.

A vétek minőségét tekintve, abban meg volna különböztetendő az oly vétek, melynek elkövetése már feltételezi, hogy annak elkövetőjének minden jobb nemesebb érzelmet, becsületet sat. lekellett vetköznie, hogy azon vétket, például lopást, rablást, gyujtogatást, utonállást s megtámadást sat. elkövesse, s az ily vétek elkövetőire nézve sokkal szigoruabban kellene eljárni, sőt kezességre sem kellene kibocsátani, mint az olyan vétek elkövetőit, mint mellyek indulatból eredtek, vagy sértés megtorlási hasonló egyéb indokból származtak, mint például a méltó okból önbíráskodás, párbaj, az önvédelem határának túllépése sat. melynek elkövetése nem föltételezi a jellemnek és becsületnek hiányát. Azért ezek amazoktól megkülönböztetendők.

Végre 3-szor a könnyítő vagy a büntényt nehezítő körülmények szinte figyelembe veendőek. Természetes dolog például, hogy ha valaki önvédelmi határokat túllépve követett el súlyos büntényt, például hirtelen haragra gerjedésében, vagy önbíráskodásból követett el az ember ölést, például a megszaladt tolvajt agyon lövi, még sem csik oly súlyos büntetés alá mint a ki azt feltett szándékkal boszúból, vagy éppen rablási vagy utonállási kísérlet alkalmával követte el. Ezekből láthatjuk, miért hagyott bölcs törvényhozásunk annyit a birói önkényre a

büntények elítélésénél, mert lehetetlen azt a törvénynek úgy részletezni, mint azt a vizsgálatból és körülményekből a bíró átláthatja és minden egyes esetben az illetők személyiségét, a büntény minőségét és a körülményeket az ítélet hozatalánál tekintetbe veheti. Az igaz, hogy ez a bírói önkénynek tág kaput nyitott, de éppen azért voltak a választott bírák, hogy nagyobb fontosság helyeztetett bíró személyiségében, mint az írott törvénykönyvben.

Miután azonban Europa polgárosodott államai rendszerezett büntető törvénykönyvvel bírnak, mindenesetre az 184^{3/4} évben szerkesztett büntető törvénykönyvi javaslatnak a szükséges változtatások és módosítások végzett átvizsgálása leendő, az országgyűlésnek főfeladata, addig pedig az 1848-ik törvényből önként következő törvényelőtti egyenlőség t. i. minden születési előjog félretételével módosított régiebb büntető törvénykezési gyakorlat folytatandó, mindaddig míg említett törvénykönyvünk kellőleg átvizsgálva s törvényerőre emelve nem leendő.

Végül még azt jegyzem meg, hogy az esküdszéki eljárás igen szép és egy polgárosodott államhoz méltó intézvény. Azért kívánatos, hogy az minél előbb hazánkban meghonosodjék. De éppen azért, mivel az esküdszék nem ereszkedik a büntény és a büntetés fokozatába s az csak általánosan szokta kimondani a bűnöst, vagy nem bűnöst a vádló fölött, szükséges egy oly büntető törvénykönyv, mely a vádlott helyzetét, a vétek minőségét és a körülményeket tekintetbe vegye, azért bátran lehet állítani, hogy mennél részletesebb a büntető törvénykönyv annál czélszerűbb, annál jobban megfelel mind az igazságnak, mind egy szabad polgárosult állam igényeinek.

Némely e röpiratban találtató hibák sajtó tévedésből
származtak.

A MAGYARORSZÁGI

SZERB TELEPEK

JOGVISZONYA

AZ ÁLLAMHOZ.

SZALAY LÁSZLÓ

ÁLTAL.

PEST.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

MDCCCLXI.

